

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

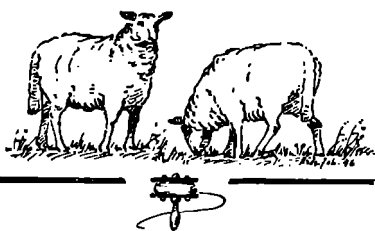
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ANDELS
KLÆDEFABRIKKEN
GRINDSTED

1889
12. AUGUST
1949

Justitsraad Christen Hansen Clausen

Af fhv. Dommer Aa. Grum Schwensen

Ved Aarhundredskiftet var der ved de fleste af Landets By- og Herredsfogedembeder som ældste Fuldmægtig ansat en dansk Jurist, der i Kraft af denne sin Stilling blev en Tillidsmand for hele Befolkningen, en Mand til hvem denne søgte om Raad og Vejledning i alle sine Bekymringer, baade af aandelig og materiel Art, og til hvem man som Regel ikke gik forgæves.

Her i Ribe Amt lever endnu en af disse Folkets Tillidsmænd, den ene af Ribes 2 »great old men«, Fuldmægtig Pontoppidan. —

I Gjørding Malt Herreder, Holsted, var der »Clausen«. Ja, mere behøvedes der ikke! Naar der i Ribe Amt taltes om Clausen, var ingen i Tvivl om, hvem der mentes, selv om der jo var nogle Hundrede flere af dette Navn.

Christen Hansen Clausen blev født den 5. Aug. 1849. Det er altsaa i Aar lige et Hundrede Aar siden, og efter alt det han fik udrettet, fortjener han en Minderune i Amtets historiske Aarvog. Hele hans Virke faldt indenfor Amtets Grænser.

Clausen blev født i Bækbølling Præstegaard i

Føvling Sogn, hvor Faderen da var Præstegaardsforpagter. Hans Fødsel var noget af et Drama. Gaarden var fuld af indkvarterede Soldater, der løb ud og ind allevegne, Stedets Jordemoder var hentet til Nielsbygaard, saa Fødselen maatte ske uden kyndig Hjælp; men han var et kraftigt Barn og overlevede det.

Faderen var vist ikke nogen dygtig Landmand, og i Hjemmet var der yderst tarvelige Kaar; ja, Clausen har til mig udtalt, at han havde oplevet, at de ikke havde Brød i Huset, og at han altid senere havde anset Fattigdom som Verdens største Onde. Men samtidig udtalte han, at hans Forældre var de elskeligste Mennesker i Verden.

Faderen flyttede nogle Aar senere til Brørup, hvor han var Vinterskolelærer. Han var en efter Tidens Forhold meget oplyst og meget vidende Mand, der selv underviste sin begavede Søn. Clausen fik desuden Undervisning i Tysk af Sognepræsten, Pastor Hejnesen.

Denne Præst var en meget mærkelig Mand.

Han overdrev saa ganske umaadeligt.

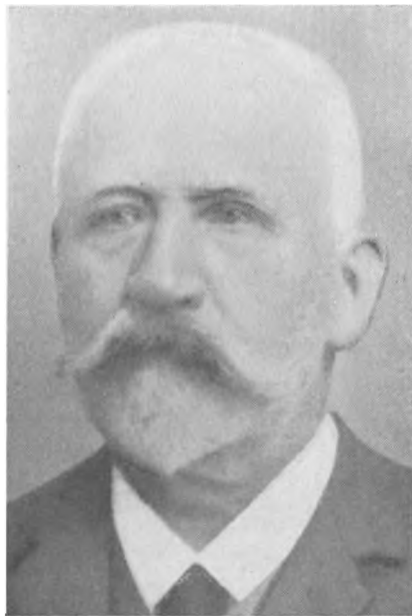
Engang i et Selskab, hvor Biskoppen var til Stede, fortalte han om en Fodtur, han havde foretaget sammen med en Kammerat.

»Vi kom sultne til en Kro, og her bestilte vi saa en Kalv! (det sidste udtales med et salvesfuldt v). Men inden jeg fik begyndt, saa havde min Ven spist hele Kalven.«

Da Biskoppen sagde, at nu overdrev han, slog H. med knyttet Haand i Bordet og sagde: »Jeg siger, at saa aad han to Okser ovenpaa.«

Senere kaldte Biskoppen ham til Side og sagde, at det forekom ham, at Alderen gjorde sig gælden-

de, om han dog ikke tænkte paa at tage sin Afsked, hvorpaa Hejnesen atter slog i Bordet og brølede: »Nej, saa hellere dø ti tusind Gange.«

Justitsraad Christen Hansen Clausen

Afskeden kom dog meget snart efter.

Efter sin Konfirmation, der ogsaa faldt i en Krigsperiode, blev Clausen i Foraaret 1864 anbragt som Skriverdreng paa Herredskontoret i Holsted, og her faldt saa hele hans Livsgerning. Medens han arbejdede her, læste han først til Præliminæreksamen og senere til dansk Jurist. Han var kun fraværende i den Tid, han brugte til at tage sin Eks-

amen, og medens han aftjente sin Værnepligt ved Intendanturen, hvor han blev Korporal!

Efter at han havde taget Eksamen, avancerede han til anden Fuldmægtig og meget kort Tid efter ved Skæbnens Gunst til første Fuldmægtig (vistnok 1876).

Første Fuldmægtigen Halvor Smith, der kun var nogle faa Aar ældre, fik tilbudt Pladsen som Direktør for Holsted Sparekasse og modtog den; og saa var Clausen, trods sin Ungdom, selvskreven til at avancere!

Han blev meget hurtigt Tillidsmand for hele Egnens Befolkning! Han havde et vindende og tilforladeligt Væsen; gik med et gammelt Udtryk »ind i Folk med Træsko paa«, og Folk kom til ham ikke alene med deres juridiske Forretninger, men med Bekymringer af enhver mulig Art, og tit sagde han spøgende, at han var baade Skriftefader, Præst og Læge for Beboerne.

Clausen var uhyre flittig, arbejdede fra tidlig Morgen til Aften silde, han interesserede sig for alt, hvad der rørte sig i Tiden, og kom derfor til at bidrage meget til Egnens enorme Fremgang i kulturel Henseende.

Han kom hurtigt i Forbindelse med gamle Dalgas og blev meget interesseret i Plantningssagen og var med i, ja blev den ledende Aand og den styrende Haand i mange store Foretagender. Saaledes købte han sammen med Johannes Lauridsen, Vejen, den 600 Td. Land store Stilde Plantage nordøst for Holsted, som var grundlagt af en Kreds af fynske Godsejere, der imidlertid var bleven ked af de stadig store Udgifter uden Udsigt til snarlige Indtægter. Købet heraf var en morsom Historie. Clausen

og Lauridsen, der havde meldt deres Ankomst, blev ved en fynsk Station afhentet i Landauer med et flot Firspand, fik en fin Frokost og forhandlede derefter hele Dagen. Men Fynboerne kunde jo ikke staa sig for de to drevne Jyder, der ovenikøbet vidste, at Modparten var forlegen for at sælge, og Jyderne fik til sidst Arealet for en meget lille Pris! Da de derefter skulde hjem, kom der en stiv Arbejdsvogn med et Par Krikker for! Det skulde vel være en Fornærmelse; men de to Jyder morede sig!

Der blev derefter dannet et Aktieselskab, hvori — foruden de to — Proprietær Momsen og Prokurator Stürup, Ribe, samt Læge Wielandt blev den første Bestyrelse. Clausen var Formand fra Starten til sin Død og naaede at se Plantagen give et beskedent Udbytte. Nu giver den aarligt 12 %.

Endvidere var Clausen med til at stifte Plantagen ved Tirslund Sten, og ogsaa for denne var han Formand fra Starten, og til han døde.

Han arrangerede Sommermøder der hvert Aar, hvor der som Regel blev talt af Lærere fra Askov og Egnens Præster, og han skrev selv Sange til nogle af disse Fester, der altid samlede en stor Skare af Egnens Folk.

Han havde Aktier i en Mængde andre smaa Plantager, men hans største Betydning for Plantnings-sagen var og blev vel i det store Arbejde, som han i Forening med Dalgas — Far og Søn — gjorde for at faa københavnske Rigmænd og andre til at anlægge Plantager, der i Løbet af faa Aar helt forandrede den magre Egn, der nu er et stort Skov-distrikt. Her skal blot nævnes Holger Petersens Baldersbæk, Grev Moltkes Klelund og Apoteker Mikkelsens Aalund.

I Aaret 1906 blev Clausen af nævnte Holger Petersen opfordret til at forsøge paa at sammenkøbe et større Areal, da Kronprinsen Frederik VIII — havde udtalt Ønsket om selv at faa en Plantage. I en Ugestid kørte Clausen og jeg saa rundt i Lintrupegnen, og det lykkedes os at faa paa Haanden et smukt afrundet Areal, men saa blev Kronprinsen Konge og fik andet at tænke paa, og Planen gik itu!

Saa meldte der sig en Redningsmand, det var en gammel pensioneret Lærer H. M. Løbner, der var i Besiddelse af en sjælden Ildhu. Han paatog sig at faa dannet et Aktieselskab og rejste i længere Tid, fra Dør til Dør i flere Sogne og tegnede Aktier à 25 Kr. Han var ikke nem at sige Nej til, og det lykkedes ham virkelig ved et Kæmpearbejde at faa tegnet en acceptabel Aktiekapital. Med Rette fik Plantagen hans Navn, og han bør ogsaa erindres i Amtets Historiebog.

Foruden at være Herredsfuldægtilig blev Clausen ret tidligt Branddirektør i Brandforsikringselskabet for Landbygninger, et Hverv, han passede meget nøjagtigt, men næsten altid udenfor Kontortiden. Han kørte hjemmefra saa tidligt om Morgen, at han kunde foretage en eller to Forretninger før Kontortid, og sine Tarifberegninger foretog han om Aftenen! I de sidste Aar holdt han dog en Kontorist til dette Arbejde.

Men han havde mange andre Jern i Ilden! I en lang Aarrække var han Formand i Bestyrelsen for Holsted Sogns Sparekasse; og i Aaret 1898 startede Johannes Lauridsen, Professor la Cour, Askov, og Clausen m. fl. Aktieselskabet Margarinefabrikken Alfa, i hvis Bestyrelsen han sad til sin Død!

Det offentlige Hverv, som tiltalte og glædede ham mest, var dog Stillingen som Formand i Husmandskommissionen for Ribe Amt, som han fik straks ved den første Husmandslovs Ikrafttræden. Han kom her til at virke sammen med to Mænd, som han kom til at sætte uhyre Pris paa, Husmand Therkel Kristensen, Vrennerup, og Proprietær Poulin, Vamdrup. Det var for ham en Fest, hver Gang han skulde ud med disse to, og det bragte ham i Berøring med Folk fra hele Amtet.

Men han havde en Fejl her, og det var, at han var alt for samvittighedsfuld!

Der blev naturligvis her som andre Steder gjort Forsøg paa, dels at faa for daarlig Jord godkendt, dels at blive antaget uden at have fornøden Kapital! Men Clausen saa skarpt og opdagede Fiduserne; og fik derfor en stor Spildprocent, større end i andre Amter. Da hans Funktionstid — 5 Aar — var omme, var der kommet en radikal Regering, og han blev uden nogen Motivering — endsige Tak for god Tjeneste — vraget og erstattet med en radikal Smed.

Det var en meget stor Sorg for ham; ja jeg tror, at det i Virkeligheden gav ham Dødsstødet, siden da var han ikke længere den kraftige og muntre Mand!

Han, der hidtil havde pralet af, at han aldrig havde været en Dag syg, faldt nu sammen og visnede hen, hans sidste Leveaar var triste.

Som offentlig Paaskønnelse af hans store Virksomhed blev han i 1892 Kancelliraad og senere (vistnok 1906) Justitsraad.

Saadan var han — en travlt beskæftiget Arbejdsbi fra Start til Afslutning! Han vedkendte ærligt,

at hans Maal var at blive økonomisk uafhængig; — »Jeg hader Fattigdom«, kunde han udbryde, — og dog var hans Takster for sit Arbejde latterligt smaa; og tit og ofte hjalp han Folk gratis.

Han vilde aldrig gaa ind i offentligt Arbejde. Flere Gange blev han opfordret til at gaa ind i Sogneraadet, men svarede: »Hvis I vælger mig, saa flytter jeg.«

Hvordan var han som Menneske?

Som Søn ganske enestaaende! Saa snart han kunde, tog han sine Forældres Økonomi i sin Haand, hjalp den upraktiske Fader ud af alle Fortrædeligheder og købte til sidst en lille Ejendom til dem i Tirslund, hvor de havde en lys Livsaften, og hvor han næsten hver Søndag besøgte dem med Kone og Børn!

I Hjemmet? Han var i 1880 bleven gift med Sparekassedirektør Smiths Søster, Meta Smith. Ja, her var han maaske til Tider lidt af en Tyran! Men han var et oplivende Element! Han havde altid i Dagens Løb oplevet et eller andet og havde en enestaaende Evne til at gengive det morsomt. Han var en charmerende Vært, der kunde faa den værste Dødbider til at slaa Gnister; han var fuld af Krøniker og Citater — lange Scener af Shakespeare — og altid i godt Humør.

Og udenfor Hjemmet var det ligesaadan. Han kunde ikke rejse i en Jernbanekupé blot en Time, uden at han havde stiftet Bekendtskab med alle dens øvrige Passagerer, havde været til Opmuntring for dem; hans Væsen var saa charmerende, at alle faldt for det.

Lad mig fortælle et lille Eksempel:

Engang var han til Middag paa Grønvang, hvor

han fik en engelsk Dame til Bords. Han kunde ikke et Ord engelsk og hun ikke et Ord dansk; saa det tegnede jo ikke saa godt! Men snart efter mærkedes det, at de var det Par, der morede sig bedst ved Bordet. De lo og skogrede, og Resten af Selskabet blev meget nysgerrig; men de vilde ingen Forklaring give. Men Aarsagen var den, at de begge var store Beundrere af Dickens, og hele deres Konversation bestod i at nævne Navne fra dennes Værker ledsaget af Gebærder. De var begge store Mimikere og fandt sig beslægtede i denne deres Kærlighed til Dickens, og havde det saaledes ualmindelig hyggeligt.

Ved hans Begravelse udtalte Johs. Lauridsen, Grønvang: »Der var det mærkelige ved Clausen, at naar vi skulde have Møde, kunde vi andre sidde trætte og tunge og synes, at Livet var graat og trist, men saa snart Clausen traadte ind, var det, som om Solen atter skinnede, og Livet blev lettere og atter værd at leve.«

Jeg, der har haft den Glæde i ca. 20 Aar at kende og samarbejde med Clausen, hvis Svigersøn jeg iøvrigt blev, tør med Rette som mine Mindeord udtale, at han var det mest menneskelige Menneske, som jeg har truffet paa.

Bidrag til Aastrup Kirkes Historie

Af Forstander F. Elle Jensen

Takket være den Interesse, som saavel Menighedsraad som Myndigheder har vist for Sagen, er de danske Landsbykirker i Løbet af den sidste Menneskealder undergaaet en stor og glædelig Forandring, navnlig hvad det Indre angaar. Enhver, der husker, hvorledes de i Almindelighed saa ud omkring Aarhundredskiftet, vil erindre, hvor bare og nøgne de fremtraadte, og hvor ringe Sans man egentlig overalt havde for, at de skulde danne en smuk og værdig Ramme om Gudstjenesten, selv om det ganske vist ikke tolereredes, at de var i en ligefrem usømmelig Tilstand. I Virkeligheden stod man da ved Afslutningen af en lang Periode, der for Kirkebygningernes Vedkommende karakteriseres ved en udpræget Ligegyldighed for deres Udseende og en alt for vidtgaaende Hensyntagen til Tiendeejerne, hvis første Pligt dog var at holde dem i Orden, og man kan derfor ikke undres over Resultaterne.

Forfaldet daterer sig saa langt tilbage som til den sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede. Omkring Aar 1600 var det nemlig anderledes. De præg-

tigt udskaarne Prædikestole og Altertavler, Pulpiturer, Præste-, Degne- og Menighedsstole, som vi træffer de fleste Steder, stammer i Reglen fra denne Tid, og de vidner som adskilligt andet gammelt og værdifuldt i Kirkerne om, at Ejerne — som oftest Herremænd — var sig deres Ansvar bevidst og søgte at give Guds Hus den bedst mulige Udsmykning. Men saaledes blev det ikke ved at være. De ødelæggende Svenskekrige, der hærgede Landet i Midten af 1600-Tallet, medførte en almindelig Forarmelse og gav Stormændene andet at tænke paa end at forskønne deres Kirker og vedligeholde dem vel, og hertil kom, at der nu begyndte at vise sig en ny, uadelig Godsejerstand, hvis Medlemmers væsentligste Interesse laa i at bringe det mest mulige ud af deres Gaarde, og som derfor ogsaa søgte at spare, hvor de kunde, bl. a. paa Reparationer af de dem tilhørende Kirker, saa Tienden saa vidt muligt ubeskaaret kunde tilfalde dem selv. Følgen blev, at adskillige af dem nu forfaldt og baade udvendig og indvendig kom til at henligge i en skandaløs Tilstand; man behøver kun at gennemlæse Viborgbispens Lintrups Visitatsoptegnelser fra 1720erne¹⁾ for at se, hvor let Proprietærerne, Undtagelser naturligvis fraregnet, tog sig deres Ansvar.

Fra Menighedernes egen Side kunde der som Regel ikke ventes nogen synderlig Indsats. Vel er der Eksempler paa, at Bønder har været medvirkende ved Anskaffelse af Inventar, men den ufriske Stilling, de indtog overfor Herremændene, der var tilbøjelige til at betragte Kirkebygningerne som deres private Ejendom, bevirkede naturligt, at de

---

¹⁾ Jydske Samlinger 3—II.

kom til at lægge Ansvaret for, hvad der skete eller ikke skete, over paa dem.

Fra Øvrighedens Side var man ogsaa opmærksom paa disse Forhold, og Danske Lov bestemte derfor — ligesom Recessen 1643 —, at der hvert Aar saa vidt muligt skulde afholdes Syn over Kirkerne, foretaget af Præsten og fire vederhæftige Sognemænd; de Mangler, der fandtes, skulde derefter af Provsten tilmeldes Ejeren, der da vilde have at afhjælpe dem.²⁾ Dette Paabud frugtede imidlertid meget lidt, og heller ikke hjalp det syndeligt, at Stiftsøvrigheden 1690 fik Befaling til at indberette om de modvillige Patroner til Kongen. Kun i særlig grelle Tilfælde blev der grebet ind med fast Haand, og i Virkeligheden fik alt Lov til at gaa paa bedste Beskub.

I det følgende skal der nu ud fra en Del af de Kirkesyn, der er bevarede fra Aarene 1765—1840, samt paa Grundlag af Dokumenter i Gørding Herreds Pakke 1779 ff. ¹⁾ forsøges at give en Fremstilling af, hvorledes det i det nævnte Tidsrum stod til med en enkelt, ret tilfældigt valgt Kirke, *Aastrup*. Skønt det vistnok maa siges, at den ingenlunde har hørt til de mest forsømte, afspejler dens Skæbne dog ganske godt, baade hvor nøjsom man i gamle Dage var i de Fordringer, man mente at maatte stille, og den Overfladiskhed, Synsmænd kunde udvise, for saa vidt som det Gang paa Gang af Indberetningerne fremgaar, at paatalte Mangler allerede tidligere har været modne til Reparation, lige-

---

²⁾ D. Lov 2—22—6.

¹⁾ I Ribe Bispearkiv (Landsark., Viborg).

som man faar et Indtryk af de Vanskeligheder, der kunde opstaa, naar Arbejdet skulde udføres.

Synet over Aastrup Kirke 1765 havde egentlig kun forholdsvis faa Ophævelser at gøre: Det værste var vist, at Taarntrappen var næsten ubrugelig, ja farlig at benytte, og at Døren til Taarnet var »derfra« og laa med bøjede Hængsler oven paa Vaabehuset; mindre væsentligt var det, at der sad nogle løse Sten i Muren, og at 9 Ruder var udblæst, ligesom der manglede et Daabshaandklæde, og at der tiltrængtes et nyt Klokkereb. Men ellers mentes der hverken udvendigt eller indvendigt at være videre Brøstfældighed. Det maa der imidlertid alligevel have været, for Aaret efter krævedes det ujævne Kirkegulv omlagt og Sten saavel i det som inde i Stolene anskaffet, hvor der ingen var. Desuden udtaltes der Ønske om, at Prædikestolen skulde »synkes«, da Opgangen til den var for stejl. 1767 var de paaklagede Mangler endnu ikke blevet afhjulpet; det eneste, der var sket, var, at Gulvet næsten var færdigt, men 1768 konstaterede man til Gengæld, at nu var alt i Orden, for saa vidt som ingen nye Klager fremførtes.

Hvor overfladisk man maa have set efter, eller maaske rettere, hvor ligegyldig man har været, fremgaar imidlertid af Synet 1770, for da var der ikke mindre end 19 Ruder ude, og man havde nu faaet Øje for, at Taarnet især udvendigt var brøstfældigt — hvad det naturligvis saa ogsaa har været i de foregaaende Aar —, og at Trappen til det var forslidt, hvilket atter vil sige, at den var som for 5 Aar siden. Desuden behøvede Murværket ved Risterne og Kirkegaardsdiget Reparation. Aaret efter var det ganske vist kun galt med et Par Ruder,

men nu trængte saavel Taget som Loftet i høj Grad til at blive istandsat, da det regnede ned i Kirken, der ligeledes manglede Udspækning og Kalkning baade ude og inde. I Taarnet var der Revner, nogle Tagpotter over Kirkegaardsporten var i Stykker og Diget stadig i Uorden. 1773 klagedes der over, at der ingen Kirkegaardslaager fandtes, saa Kreaturer og Svin kunde gaa ind og nedtræde og oprode Gravene, og vi hører igen om den daarlige Stige til Taarnet og den smalle og stejle Opgang til Prædikestolen; dens Rækværk er desuden løst. Et Vindue er brøstfældigt, Loftet, især over Alteret, stadig i ringe Tilstand, og i adskillige Stole findes intet Fodtræ. Messetøj og Alterklæde er helt »forfaldne«, og der ankes atter over manglende Daabshaandklæde. De to næste Aar, 1774 og 1775, erklærer Synet sig ret tilfreds med Kirkens Tilstand — kun manglede der nogle Ruder, og der ønskedes et nyt Klokkereb — saa man tør vel formode, at i alt Fald nogle af de ønskede Reparationer er blevet foretaget.

For de følgende Aar findes ingen Synoptegnet, før vi naar til 1789, da der foreligger en Erklæring fra Præsten og to Sognemænd om, at Kirken er blevet eftersat og befundet at være i skikkelig og forsvarlig Stand. Men at Synsmændene har taget sig deres Opgave uforsvarlig let, fremgaar med stor Tydelighed af den Besigtigelsesforretning, der med to andre Gaardmænd som tilforordnede blev foretaget tre Aar senere, thi den kom til det Resultat, at Taarnet var meget brøstfældigt, Loftet delvis raaddent og Taget utæt — altsaa egentlig det samme, som der var blevet anket over for 20 Aar siden. Provst Jacobsen, Darum, er af samme Mening i sin

ret fyldige Beskrivelse af Aastrup Kirke fra samme Aar. Han siger, at den behøver en Hovedreparation, især Taarnet, som maa istandsættes lige fra Grunden. Murene maa have udvendig Udspækning, og der skal indsættes nye Sten i Stedet for dem, som er skredet ud. Blytaget er utæt to Steder, saa det regner ned. Væggene er ikke aldeles sorte og grønne, men en god Overkalkning er nødvendig. Loftet er delvis raaddent, over Vaabehuset er der slet intet, Vinduerne er gamle og mange Steder aabne, Gulvet belagt med Mursten, nogenlunde jævnt, Stole og Fodskamler passable. Messeklæder og Alterdug er just ikke gode, dog hverken pjaltede eller lappede, Altertavlen kaldes ret god, og det oplyses, at det er en god Klokke, som ringer uden Betaling ved Begravelser; Ejeren lader Gulvet feje til hver Højtid, og Græsset paa Kirkegaarden bliver aarligt slaaget. Stendiget, hvori der findes 1 Port og 2 Stetter, er i Orden, saa Kreaturer ikke kan komme igennem det.

Aastrup Kirke, der 1766 var blevet købt paa Auktion af Hospitalsforvalter Øllgaard i Varde,¹⁾ som samtidig ejede Herregaarden Bramminge, var senere blevet solgt til Bonden Anders Tranberg, og i 1790erne tilhørte den et Konsortium, repræsenteret ved en Jørgen Tranberg, vistnok en Søn af A. T. Det forstod meget godt, at det nu trak op til store Udgifter, og da man kviede sig ved at udrede dem, prøvede man ved en Ansøgning at faa Tilladelse til at nedtage og sælge Blytaget for derved at skaffe Midler til den forestaaende Hovedreparation.

---

¹⁾ Indberetninger til Biskop Block, Gørding Herred. (Ribe Bispeark.).

Det blev imidlertid afslaaet, og Ejerne maatte derfor finde sig i selv at betale Arbejdet, hvorefter de traf Aftale med fire Murere om i Løbet af Sommeren 1792 at foretage det fornødne.

Men samtidig viste der sig en uventet Vanskelighed, idet nemlig 8 af Sognemændene, og blandt dem Degnen Jermiin, der havde en Gaard i Terpling, nægtede at deltage i det dem paahvilende Pligtarbejde med Hensyn til Kirkens Istandsættelse. Ejerne klagede derfor til Stiftsøvrigheden over dem og bad om, at disse bekendte selvraadige Bønder under en eftertrykkelig Mulkt maatte tilholdes uden Ophold at gøre deres Skyldighed, ja at de straks maatte idømmes en Mulkt til Sognets fattige for deres Ulydighed, hvormed de gav mange et forargeligt Eksempel. Iøvrigt gjorde Ejerne opmærksom paa, at ogsaa de selv »led utaaligen« ved den saaledes fremkomne Forsinkelse, da de skulde betale Haandværkerne, hvad enten de havde Materialer til Arbejdet eller ikke.

De 8 undskyldte sig paa deres Side med deres »vaade Enge«, som gav dem selv nok at bestille, og med, at Sognefogden havde udvist Partiskhed ved Tilsigelserne; de paastod, at han ikke havde Orden i sine Sager, samt at han lod Kørslerne foregaa, eftersom han var Ven med de forskellige Gaardmænd, saa de f. Eks. fik Ret til at tage Materialer til Kirken med hjem fra Hjerting, naar de selv havde Ærinde dertil. Hertil kom, at det varede længe, inden Reparationerne begyndte, da Ejerne ikke havde forhastet sig og først antog en Kalkslaaer, da Degnen truede dem dertil, og i Mellemtiden, inden Haandværkerne kom, var de blevet sat til forskellige Arbejder, som ikke paahvilede dem. Der-

for mente de sig fuldt berettigede til at trække sig tilbage, saa meget mere som de i den nu forestaaende Høst ikke kunde være hjemmefra. Og de henstillede, at Sognefogden, paa hvem Hovedskylden for de fremkomne Tilstande laa, enten blev afsat eller i det mindste kom til at give en klækkelig Mulkt til Sognets fattige.

Jermiin tilføjede for sit Vedkommende, at Kirken paa den Maade, som den behandledes, vilde miste sin ældgamle Pryd og Styrke, idet man i en Højde af 7—8 Alen udtog de prægtige, hugne Kampesten i Taarnet og erstattede dem med en tynd Beklædning paa 1—1½ Murstens Tykkelse, og da han heller ikke troede, Ejerne vilde gøre noget ved Jern- og Træværket, henstillede han, at de blev tiltalt af Generalfiskalen og fradømt Kirken, eftersom Frederik IV i sin Tid havde afhændet den paa den Betingelse, at den ikke blev forringet.

Sognefogden afviste naturligvis Bøndernes og Degnens Klage; han havde, paastod han, god Orden i sine Sager, og de paagældende var ikke blevet overanstrengt. Jermiin skulde køre 2 Læs Sten, 2 halve Læs Grus og 2 Læs Sand samt gøre Pligtarbejde i 4 Dage.

Trods de 8 Mænds Strejke fortsattes dog Arbejdet paa Kirken, uden at der blev taget noget Hensyn til Degnens Besværing over Fjernelsen af de hugne Sten. Mursten fik man fra Bolding, Kalk fra Hjerting, Sand tog man i Nærheden, og i September kunde Ejerne meddele Provsten, at Kirken nu stod til Syn for alle.

Provst Jacobsen havde i Striden afgjort taget Parti for Ejerne. Overfor Stiftsøvrigheden erklæ-

rede han, at de ulydige burde straffes for deres Opsætsighed baade ved at betale, hvad der løb paa deres Regning, og med en Mulkt til Herredskassen. Og var det, som man sagde, Jermiin, der stod bag ved det hele, tilkom det ham at bøde dobbelt. Med Hensyn til Klagen over Kirkens Forringelse henviste han til Murermesteren, ifølge hvem det netop var de hugne Sten, som ved at skride ud havde forårsaget Taarnets Brøstfældighed; de kunde ikke indsættes igen, thi da de baade var tynde og daarlige, vilde de om nogle Aar, efter at være kommen i fugtig Kalk, kun lave ny Ulykke. Derfor var det rigtigt at erstatte dem med brændte Sten, der sad i en Tykkelse af 7 Kvarter.

Det ses ikke af Papirerne i Gørding Herreds Pakke, hvorledes Stiftsøvrigheden har stillet sig til de strejkende Bønder, men antagelig er det blevet dem paabudt at genoptage Arbejdet. Iøvrigt synes deres Fører, Degnen Jermiin, at have været en stejl og rethaverisk Mand, og hans Forhold til sin Sognepræst, Jørgen Søeborg (1786—1815), var ikke godt. Herom vidner en Strid, han 1797—99 havde med ham, og da den paa en Maade ogsaa berører Kirkebygningen, skal den kort refereres.

Den gjaldt Kirkenøglen, som hidtil havde været opbevaret i Præstegaarden, men som Jermiin fra 1797 tog til sig, da han, som han sagde, ellers fik dobbelt Rejse til Kirken, fordi han boede temmelig langt borte. Præsten forlangte, at han personligt skulde afhente den og da gaa ind ad Køkken døren.

Søeborg paa sin Side erklærede, at Jermiin, der havde chikaneret ham længe, ikke havde saa langt at gaa, og han holdt paa, at han hentede og bragte

Nøglen personligt, for at han selv, naar han vilde, kunde komme ind i Kirken. Køkkendøren var intet vanærende Sted, og den Vej gik alle, der havde Ærinde i Præstegaarden.

Provst Jacobsen holdt paa, at Nøglen skulde være hos Præsten, og at Degnen selv burde hente den — men ingen maatte henvises til at gaa ind ad Køkkendøren.

Biskoppen var enig med sin Provst og resolve-rede d. 13/5 1799 i Overensstemmelse hermed. Medhjælperne fik Befaling til at meddele Jermiin dette, og at han i Løbet af 48 Timer havde at falde til Føje — hvad han gjorde.

Men skønt Ejerne sagde, at Kirken nu stod »til Syn for alle«, viste det sig alligevel om Efteraaret, da Pastor Sidelmann fra Sneum i Provst Jacobsens Fraværelse inspicerede den, at der endnu var meget at paatale. Kirken var vel delvis istandsat, men Vinduerne var gamle og mørke, mod Vest fandtes slet intet, og nogle Ruder var ude. Blytaget var utæt, og Opgangen til Klokkeren, hvis Jernværk var forrustet, stadig saa forfalden, at det var farligt at benytte den. Trappen til Prædikestolen var baade til Vansir og til Ubekvemmelighed for Folk, naar de gik til og fra Alteret, og der gjordes opmærksom paa, at den øverste Stol, der var udsat til Fjernelse for 15—16 Aar siden, endnu ikke var borttaget. Desuden krævedes Diget istandsat og Risten forbedret, saa man forstaar ikke rigtig, at Provst Jacobsen Aaret forud kunde være tilfreds paa dette Punkt. Ejerne var ved Synet repræsenteret ved Degnen Hans Friis fra Grimstrup, der fik Paalæg om uopholdelig at melde dem alle disse Mangler, saa der fremtidig ikke blev Grund til nogen Besværing.

I Løbet af det kommende Aar, 1793, blev saa endelig den store Reparation af Aastrup Kirke ført til Ende, saa Synet kunde erklære den for at være i forsvarlig Stand. Kun var Digerne endnu ikke restaureret, saa Kreaturerne kunde stadig gaa ind og ud, som de vilde, og nedtræde Gravene, ligesom det var galt med den østre og søndre Rist. Ej heller var der ryddet op efter Haandværkerne, for der laa saa mange Murbrokker fra Ombygningen af Taarnet rundt omkring, at det hindrede Begravelse paa visse Steder.¹⁾ De følgende Aar (1794—97) var der tilsyneladende heller ikke noget at udsætte, men Synsmændene udtalte deres Tilfredshed med Forholdene, som de nu var blevet.

Men Reparationen var alligevel slet ikke blevet ført til Bunds, thi allerede 1798 hører man, at Vinduet i Koret var itu, saa det trak stærkt ind paa Præsten, naar han stod for Alteret, og skønt Ejerne lovede at gøre det i Stand, var det lige galt de følgende Aar. Ogsaa de øvrige Vinduer kræves efterset ligesom Klokkens Jern- og Træværk, og baade Kirke og Taarn trængte til en Omgang Udspækning. Først 1802 foretoges det nødvendige, og saa kunde man igen erklære alt, baade ude og inde, for at være, som det skulde. —

D. 19/11 1802 udfærdigede Kancelliet et Reskript, der for at sikre de danske Kirker et ensartet og grundigt Eftersyn paabød, at et saadant skulde foretages hvert Aar i Juni Maaned af den lokale Provst i Forbindelse med to sagkyndige, en Murer og en Tømrer, og det fastsloges samtidig, hvad der

---

¹⁾ Naar Traps Danmark (4. Udg. VIII S. 611) sætter Taarnets Ombygning til 1797, er dette allsaa urigtigt.

maatte forstlaas ved forsvarlig Stand, nemlig at Loft og Gulv ikke var brøstfældige, at Mur- og Tømmerværk ikke behøvede Forbedring det første Aar, samt at Vinduer, Døre og Porte var anstændige og brugbare. Ligeledes indskærpedes Sognemændenes Pligt til at hente Materialer til Reparationsarbejderne, et Læs eller to fra nærmeste Købstad, dog ikke over 6 Mil og ikke i Sæde- og Høsttiden. Naturligvis var det umuligt med eet Slag at komme al den gamle Slendrian til Livs, men at det var Regeringens faste Hensigt at hidføre bedre Tilstande, ses af en Befaling til Stiftsøvrigheden om at meddele de Ejere, som ikke i Løbet af 3 Maaneder udførte de Hovedreparationer ved deres Kirker, som var blevet dem paalagt, og hvorom de var blevet erindret, at de vilde fortabe deres Ejendomsret til dem.

Hvad Aastrup Kirke angaar, solgte Konsortiet den 1803 til fire Mænd i Sognet, muligvis af Frygt for det nye Tilsyn, og de afhændede den igen, i alt Fald ikke senere end 1809 og maaske af samme Grund som deres Formænd, til Beboerne. Den første sagkyndige Inspektion 1803 konstaterede nemlig straks, at der endnu var adskeillige gamle Skader, som ikke var rettet, navnlig trængte Blytaget meget til Omlægning og Omstøbning og det ujævne Gulv i Skib og Vaabenhus til Istandsættelse. Kampestensmuren var heller ikke allerbedst; derimod var Tømmerværket i Reglen passabelt. Aaret efter var Taget i Orden, men det paalagdes nu Ejerne at forny Vinduerne — hvad altsaa ikke maa være sket ved Hovedreparationen. Det skete imidlertid heller ikke nu, og at der ikke var Loft over Vaabenhuset, forklaredes med, at man ingen Tømrer

havde kunnet faa. Først 1806 noteredes alt at være, som det skulde, og skønt der ogsaa i de kommende Aar var en Del Rivninger mellem Parterne, hvorunder ved en enkelt Lejlighed Ejerne endog blev truet med Kancelliet, fordi de ikke havde afhjulpet paaklagede Mangler, ser det alligevel ud til, at Kirken efterhaanden nu blev holdt i en saadan Stand, at de visiterende Myndigheder i det hele og store følte sig tilfredse dermed. Vel har de ganske vist næppe stillet store Fordringer til Hygge og Skønhed, og at de stadig har været tilbøjelige til et lempe ligt Eftersyn, fremgaar tydeligt nok ved Sammenligning mellem forskellige Aars Udsættelser.

Saaledes ankedes der 1827 over det ujævne Gulv, men hverken 1828 eller 1834 var det blevet omlagt, og hvis den nye Taarndør, som forlangtes 1831, virkelig er blevet anskaffet, ser det noget mærkeligt ud, at den 1834 krævedes eftersat, og at den 1835 trængte til nye Hængsler. Antagelig har man kun lappet paa den gamle, og dermed har Synet slaaet sig til Ro. Ligeledes er man nøjedes med at udbedre Messeklæderne i Stedet for som krævet at købe andre (1834 og 1835). Derimod maa man for Kirkegængernes Skyld haabe, at Knæfaldet virkelig er blevet gjort bredere og forsynet med Læder.

De nyttige Sten og et Par af deres Mestre

Af T. Tobiassen Kragelund

Hvor langt vi skal tilbage i Tiden, da Overfladestene paa Markerne er fjernet, kan kun blive Gætteværk. Vi ved kun, at Oldtidsmanden eller Stenaldermanden maatte vælte eller slæbe Overfladestene bort for at kunne dyrke Jorden. Kun naar en enkel Sten var for stor, maatte den blive liggende. Paa de forladte Oldtidsmarker, Digevoldingerne, kan vi se, hvordan Stenene er sanket af Markerne og lagt i Dynger i Voldene, især i Hjørnerne. De helt store Sten blev senere i Tiden slæbt sammen, da Kirkerne blev bygget, og de næststørste da Kirkegaardsdigerne blev stablet op.

Vi er klar over, at det er Hundreder og atter Hundreder af Læs, der er transporteret paa den Tids skrøbelige Køretøjer eller paa Slæder og ad de daarlige eller helt vejløse Strøg.

De mindre Sten er passende til Stenbro (Haandsten). De mange Udgravninger af Oldtids Bopladser og Hustomter, der er foretaget i de senere Aar, har vist, at man undertiden har anvendt Sten som Fyld, til støtte for Stolper eller som Ildsteder, men tillige, at man meget ofte har brugt dem til Sten-

bro, undertiden uordentlig lagt sammen som i Strandegaardhuset, undertiden smukt og omhyggeligt, fortrinsvis foran Indgangsdøren, dog ser man ogsaa, at her kan være lagt en enkelt større, flad Sten, en Trædesten. I Tidens Løb er der kørt mange Hundreder, ja, Tusinder Læs Sten fra Landet til Købstæderne, alene Sten til Gaardspladsen i een af vore gamle Købmandsgaarde krævede mange Gange tyve Læs. Et Læs kaldtes dengang stort, naar Vægten var lig det, to Mand kunde løfte.

Kommer man ind paa saadan en gammel stor Gaardsplads i Ribe eller Varde, staar man uvilkaarligt stille. Først ser man paa de gamle lave Mure, der omgiver Gaardspladsen, og saa ser man paa den store Flade med de toppede Sten. - Uvilkaarligt tænker man, hvornaar og hvorfra er de mange, mange Sten fragtet hertil. - Saaledes ligger overalt i Købstadens Gaarde de toppede Sten, der for Hundreder af Aar siden er kørt fra Landet ind til Byen.

Det var ikke alene Købstædernes Gaardspladser, der blev belagt med Sten - Paa Landet blev Herregaardenes store Gaardsplads til Avlsgaarden samt Pladsen foran Hovedbygningen belagt med Kampesten; det var et meget stort Arbejde, men sammenlignet med at køre Sten til Købstaden, var Arbejdet lille, da Vejen til Herregaarden var kort.

Vi ser endnu ved de gamle Herregaarde, at et Stykke af Vejen ind til Avlsgaarden er lagt med Sten. — Vejen har været ufremkommelig, saa den sikreste Udvej har været at lægge Stenbro. Det var da ogsaa en gammel Erfaring. Saadanne Veje havde man baade i Oltid og Middelalder. (Se „Fra Ribe Amt” 1936 Side 1 ff.)

I Bogen „Gamle Præstegaarde“ faar vi et lille

Indblik i, hvorledes alle i gamle Dage, ogsaa Præsten og hans Kone, maatte hjælpe eller selv udføre Arbejdet. Det var i Midten af det 16. Aarhundrede, at Præsten Kresten Madsen, Nørskov i Taagerup paa Lolland, selv tækkede sine Huse. Ogsaa Præstekonerne tog fat. I Værum Præstegaard i Jylland i Midten af det 17. Aarhundrede brolagte Præstekonen selv Gaardspladsen.

I Landsbyen var der altid en eller anden, der kunde lægge Stenbro, men vedkommende var ofte optaget af andet Arbejde, og saa kostede det Penge. og Pengene var faa. — I saadan en Situation har Præstekonen i Værum ikke betænkt sig, men selv taget fat paa Brolægningen.

Efterhaanden som Tiden gik, og vi kom frem til Stavnsbaandets Løsning — de store Landboreformers Tid — begyndte Landsbyerne at skifte Udseende. Avlingen forbedredes, og Bygningerne maatte bygges om, det vil sige bygges større.

Denne forøgede Avling førte med, at nu blev der mere Kørsel til og fra Huset eller Gaarden. I Stalden samt i Forstue og Køkken var der Stenbro, og der var Stenbro foran Indgangsdøren. Det var den tillagende Kørsel og Færden, der gjorde, at Gaardspladsen blev et bundløst Ælte ligesom engang i Købmandsgaarden og Herregaardens Avlsgaard. Den maatte derfor brolægges.

Gaar man ind paa en gammel Bondlegaards Gaardsplads, da er det første, man lægger Mærke til, at Gaardspladsens Stenbro er lagt i Fag, det vil sige, at der er blevet lagt en Række dobbelt saa store Sten, end de der kaldtes Haandsten (en Størrelse, der kan fages med en Haand). Saadanne Rækker fortsattes der med over hele Gaardspladsen og næ-

sten altid i Retning Syd—Nord. Mellem Rækkerne (i Fagene) lagdes der almindelige Haandsten, ogsaa kaldet „Stjenbrosten”.

Kampestenen i noget større Størrelse har været af stor Betydning paa anden Maade. Ser vi paa de ældste Huse i Byen eller paa Landet, ser vi, at Kampestenen har været første, faste Fundament, naar der skulle bygges Hus, og det er ikke alene i de gamle Bindingsværkshuse, men ogsaa i Teglstenshusene.

Paa Vejene fra Landsby til Landsby eller fra Købstad til Købstad, de saakaldte Handelsveje, eller Drivervejen undgik man saavidt muligt Sten. Var der et enkelt Sted, at Jorden var sumpet eller et bundløst Pløre, blev et saadant dog fyldt med Sten, men samtidig blev der fyldt en halv eller en hel Alen Sand ovenpaa til at køre paa.

Grunden til, at der saavidt muligt ikke maatte findes Sten paa Vejene, var Vogntøjets Skrøbelighed. Hjulene var helt af Træ og for at bøde paa Sliddet paasømmedes Jernskinner.

Selv efter 1850, da Smedene lærte at lægge hele Ringe omkring Hjulene, var Sten paa Vejene frygtet, og saa sent som Aar 1890, har jeg været med til at have en Spade i Vognen, da vi kørte til Marsken efter Hølæs, fordi vi et bestemt Sted paa Vejen gentagne Gange var stødt paa en stor Sten i Hjulsporet og ikke kunde faa et nyt Spor udenom Stenen; der var saa ikke andet at gøre end at grave Stenen op.

I Hunderup Sogn findes en Vej, der i den Tid af samme Grund var frygtet. — Det var Vejen fra den gamle Herregaard Kjærgaard til Landsbyen Sejstrup, kaldet Stenbrovejen „æ Stjenbrovej”. Vejen

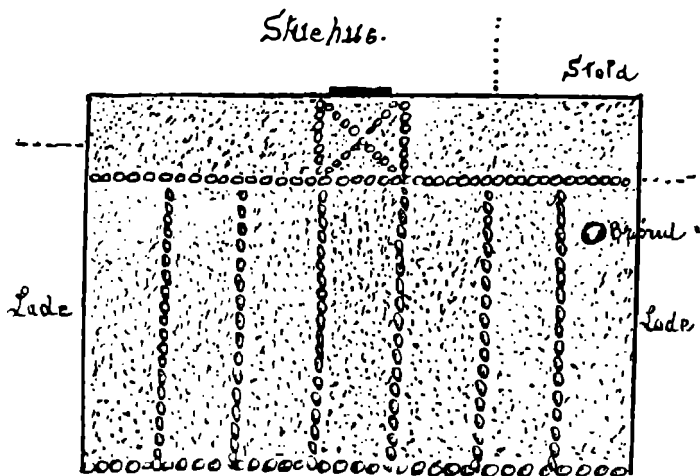
er maaske den ældste anlagte Vej i Sognet. Vejen gaar over en Lavning med Mosebund, der laa mellem Herregaarden og Landsbyen Sejstrup. — At køre udenom denne Lavning tog saa lang Tid, at det meste af Dagen gik, før Bønderne naaede Hovmarken (Herregaardsmarken), derfor blev Vejen anlagt, og for at faa Bunden fast, maatte der køres Sten paa. Mange, mange Læs Sten blev kørt paa, hvor Vejen skulde være, og derefter Sand ovenpaa til at køre i, men Sandlaget var for tyndt, saa Stenene laa mange Steder synlige.

Det var heller ikke saa slemt, mens Vejen kun benyttedes af tomme Vogne. Det var først, efter at Bønderne blev Selvejere, at Vejen blev frygtet og undgaet.

Mange af Gaardmændene i Sejstrup købte dengang Marskeng i Vilslev Enge; naar om Sommeren Høet skulde køres hjem, var Vejen fra Vilslev til Kjærgaard og med Stenbrovejen til Sejstrup den korteste, men paa Grund af de mange Sten brugte de ikke denne Vej, men en langt længere Vej fra Vilslev over Gredstedbro til Sejstrup.

I 1860—70'erne i Kornsalgstiden begyndte en ny Tid at gro frem, baade i den ene og den anden Retning. I Gaardene forsvandt mange Kampestensgulve i Forstue og Køkken og blev erstattet med Brædegulve. Byggedes der en ny Gaard blev Gaardspladsen stenbrolagt i en smuk, jævn Flade og ikke som tidligere i Fag.

Langsomt, men sikkert skrider Tiden og Udviklingen fremad. Vognene blev efterhaanden sværere bygget, og Træakslerne i Vognene blev erstattet af Jernaksler, og fra det Øjeblik hørte man ikke mere Tale om Sten paa Vejene.

Skitse af Gaardspladsen i mit Barndomshjem i Kragelund. Gaarden blev bygget ca. 1845. — Stuehuset laa mod Syd med to Sidefløje en Øst og en Vestfløj.

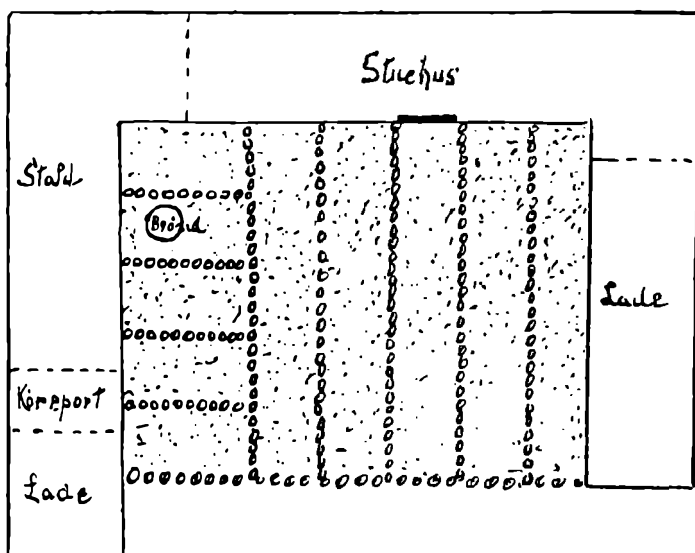
Gaardspladsen var lagt med Sten i Fagvis. Det første Fag laa langs med Stuehuset, og foran Indgangsdøren var der lagt en Firkant med et Kors.

Der fortælles, at Faget langs Stuehuset var det første af Gaardspladsen der blev brolagt, og saa lagdes Fag efter Fag fra den Side hvor Stalden var, indtil hele Gaardspladsen var belagt.

Det tog undertiden flere Aar at faa Gaardspladsen belagt med Sten, derfor blev Stenene lagt i Fag.

I Slutningen af 1880'erne blev der stærkt forøget Færdsel paa Vejene. Det var Mælkevognene til Andelsmejerierne, der hver Dag, Sommer og Vinter skulde køre. Tiden var inde til, at der skulde og maatte gøres noget indgribende for Vejenes Udbedring og Vedligeholdelse.

Næsten overalt ved hver Gaard eller Husmandssted saa man en Skærveslager i Færd med at hamre Kampestenen itu til Grus, som Kommunen købte til Vejene.

Skitse af Kresten Bertelsens Gaardsplads i Hunderup. Gaarden er bygget ca. 1780.

Det første Stykke af Gaardspladsen er lagt over mod Stalden og Køreporten samt omkring Brønden, i smaa korte Fag. — De lange Fag i Retning Syd Nord op mod Stuehuset er lagt senere.

Foran Indgangsdøren laa der to store Sten, der nu er borte.

I hver Landsby var der een eller flere Mænd, der en lang Tid af Aaret arbejdede som Skærveslagere. Øvelse gør Mester, siger det gamle Ord. Det gælder ogsaa Skærveslageren. Tid efter anden lærte han Stenenes vidt forskellige Sammensætning — eller man kan sige — Egenskab at kende. Var det lært, gik Skærveslagning let som en Leg. Saa snart Skærveslageren tog en Sten i Haanden, kunde han se, hvor Hammeren skulde falde, og Stenen brast ved første Slag.

Naar der i Tiden før Aarhundredskiftet skulde bygges en ny Gaard var et af de første Arbejder at faa en stor Dynge Kampesten kørt til Byggepladsen, først og fremmest til Syld, dernæst til Brolægning i Stalde og Gaardspladsen.

I de følgende Aar efter 1900 skete der store Forandringer. Kampestenene og Menneskene, naar der tales om Husbygning, har paa en Maade forladt hinanden. — Hverken ude eller inde, som Manden sagde, har vi nu Brug for Kampesten. Nu er det Cement og Sandgrus, der har erobret Kampestenenes Plads.

I Marken maa Landmanden stadig døje med Kampesten. Jorden behandles stadig dybere og dybere, derfor vedbliver der at komme Sten frem, der maa køres bort for ikke at være til Hindring for Maskinerne.

Den gamle Landmand kunde glæde sig over at finde en stor, smuk, flad Sten, som han straks vurderede som passende til dette eller hint hjemme i Gaarden. — Saaledes at glædes over en Kampesten fatter Nutidens Pløjemand ikke, thi nu ender alt ved Nybygning eller Reparationer i Cement. I Gaardspladsen bliver der nu lagt nogle Rækker Cementfliser til at gaa paa, og Resten belægges med harpet Grus.

De gamle, brolagte Gaardspladser, der om Sommeren skal luges og fejes flere Gange eller oversprøjtes med Syre for at kvæle Græsset, er ikke i høj Kurs. Derfor ser man flere Steder ved de gamle Gaarde, at Stenene bliver brudt op og erstattet med Cementfliser og Grus.

Tidens Løsen er: Saa lidt Arbejde som muligt, for Arbejdskraften kan ikke skaffes.

Kresten Bertelsens Gaard i Hunderup By og Sogn. Gaardspladsen er belagt med Kampesten, lagt Fagvis. Gaarden er bygget ca. 1780.

BROLÆGGER, STENSLAGER OG STENKLØVER

I mit Barndomssogn Hunderup skelnedes der meget skarpt mellem de tre Benævnelser, naar der taltes om Mænd, der arbejdede med Sten.

En Mand, der kunde lægge Stenbro, kaldtes Bro-lægger, samme Mand tog ogsaa undertiden Akkord paa at slaa Sten i Skærver (slaa en Favn Sten), og saa kaldtes han Stenslager.

Stenkløver var noget helt andet; selv om Stenkløveren lagde Brosten eller slog Skærver, kaldtes han alligevel Stenkløver.

Paa Grænsen mellem Hunderup Sogn og Gørding Sogn var der i min Barndom en stor Hedestrækning, der kaldtes Ilsted Hede. Paa denne Hede boede Kri-

stian Hansen, kendt under Navnet Kristian Stenkløver. Hvorfor denne Mand med Familie søgte et Hjem, et blivende Sted, paa den nøgne sorte Hede, vil vist aldrig blive fuldt opklaret.

Enhver, der kendte Kristian Stenkløver, vilde paa-staa, at han absolut burde have haft et Hjem i en Købstad, hvor hans Evner og Snilde til at arbejde i Sten rigtig kunde være kommet til Udfoldelse.

— — —

Kristian Hansen blev født 30. Juni 1834 i Kirkeby, Farup Sogn ved Ribe.

I Kristians Barndom og Ungdom arbejdede han ved Landbruget, men noget andet optog ham mere, og det var Havet. De frodige Marskenge, der strækker sig fra Havet og næsten helt ind til Kirkeby, var Tumleplads for raske Drengene og unge Karle. Kristian elskede Engene og Havet og dermed Jagt og Fiskeri. Naar Andetrækket var paa det højeste, da var Kristian ved Havet.

Udlængsel og Eventyrlyst faar Næring ved Havet og i Ensomheden; denne dragende Magt bjergtog Kristian.

Noget maatte der ske. Ungdommens Kraft presede paa. Kristian rejste til Kristiansfelt, nærmest paa Lykke og Fromme. Her fik han Arbejde hos en Tysker, der havde lidt Landbrug, men ellers var Stenkløver.

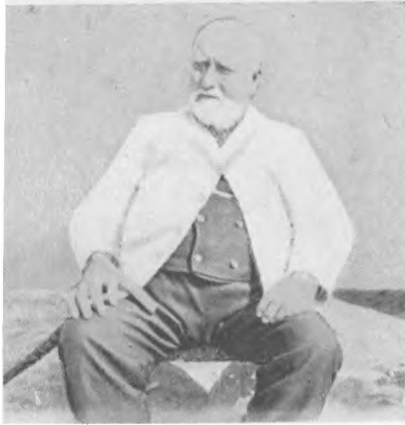
Det varede ikke længe, før Kristian blev saa optaget af Kampestensarbejdet, at han fuldt og helt gik op i dette. — Tyskeren forstod at gøre Arbejdet spændende, og det var kun Spænding, der kunde fylde Kristians Tilværelse.

Var der en stor Sten, der skulde kløves, gav Tyskeren sig altid god Tid og undersøgte Stenen me-

get nøje, og sagde saa: „Her skal Kløvehullerne slaas, og saa springer Stenen for nogle enkelte Slag”.

Denne Spænding, om der var taget fejl eller ikke, gjorde Arbejdet interessant.

Tyskeren var Mester i Haandværket samt i at vurdere Sten, og ganske naturligt blev Kristian en iv-

Kristian Hansen, født 30. Juni 1834.

rig Forsker i de forskellige Stenarters Sammensætning. Det var et nødvendigt Led i Haandværket for at kende Stenklovningens Teknik.

Da et Par Aar var gaaet, rejste Kristian til Hamborg for at søge yderligere Uddannelse samt forsøge at tjene nogle Penge. Sagen var, at en ung Pige Frederikke Frandsen fra Sillerup var blevet Kristians gode Veninde, og begges Ønske var at blive gift og faa et Hjem.

Fra Hamborg drog Kristian til Haderslev og blev gift med Frederikke.

Opholdet i Haderslev blev ikke af lang Varighed.

Saa flyttede de til Ribe, men heller ikke her blev det til mange Aars Ophold.

Fra Ribe rejste Kristian med Hustru og Børn til Hunderup, hvor de lejede et lille Hus, et Stykke nord for Byen lige ved Landevejen mellem Ribe og Varde.

Uro var Kristian Hansens Vuggegave. Det var Barndommen og Ungdommen ved Havet med Ebbe og Flod, den evige Skiften, der ligesom havde smittet Kristians Tanker og Arbejde. Altid nyt, altid noget uprøvet.

Det varede ikke længe, før Kristian saa sig om efter et Stykke Hede, og det var der dengang nok af, men det skulde være god Hede, og det fandt han paa Ilsted Hede i Gørding Sogn, tæt op til Hunderup Sogneskel.

Købe Heden prøvede han ikke, men lejede 15 Tdr. Land for en længere Aarrække.

Kristian havde undersøgt Heden og vidste, at der var en god Lerundergrund. Det første, han gjorde, var at grave og ælte Ler til Sten, som han efter Tørringen brændte i en lille Teglovn, som han selv byggede ved Siden af Lergraven; gode Mortørv skar han paa Heden til Brændsel i Teglovn.

Da Kristian efter nogle Aars Forløb havde Sten nok brændt, var Tømmeret til Huset ogsaa tømret sammen, og saa varede det ikke længe, før et Hus var bygget, alt udført af Kristian selv.

Under Arbejdet paa Heden med Husbygningen var der hvert Aar pløjet et Par Agre af Heden, saaledes at der, samtidig med at Familien flyttede ind i det nye Hjem, ogsaa kunde sættes Køer i Stalden.

Huset blev færdigbygget 1870.

Det ligger nær at spørge, hvorledes Kristian kunde

flytte fra Haderslev, Ribe og til Hunderup, leje Hede, bygge eget Hus samt tjene Føden til Hustruen og Børneflokket, der i Aarenes Løb var blevet til 10.

Til Tider har alt selvfølgelig heller ikke været helt let, men Kristian, der som foran nævnt, altid kaldtes Kristian Stenkløver, var ikke almindelig Arbejdsmand. I mange Miles Omkreds var han kendt, og de store Entreprenører, der paatog sig store Arbejder i Vestjylland, regnede altid med Kristian Stenkløvers Medvirken.

Da Dokhavnen ved Esbjerg blev bygget 1868—74, havde Kristian al Stenkløvararbejde, og tillige var han fast Stenkløver ved Anlæggelsen af Ribe—Bramminge Banen.

Hvor de smaa Vandløb skulde under Banen, byggede Kristian de saakaldte Stenkister. Støbte Cementrør kendtes ikke dengang.

Hvor Vejene førtes over Jernbaneskinneerne, havde Kristian ogsaa meget Arbejde med at tilhugge og lægge Stenene mellem Skinnerne.

Da det store Restaureringsarbejde paa Ribe Domkirke samt Udgravningen blev udført, var Kristian ogsaa med, og nu var den ældste Søn kommet saa vidt, at han var med som Medhjælper ved at hugge og lægge de mange Kopsten, der ligger omkring Kirken.

Af mindre, men ikke ubetydeligere Arbejder har Kristian Stenkløver ombygget flere Stykker af vore gamle Kirkegaardsdiger. — Et smukt Arbejde er et lille Stykke af Kirkegaardsdiget ind mod Skolebygningen i Hunderup.

Sneum Kirkegaardsdige blev engang undermineret af Stormfloden og skred sammen. Det blev overdraget Kristian Stenkløver at bygge Diget op paany.

Gørding Kirkegaardside er ogsaa paa et større Stykke repareret af Kristian.

Som Brokægger var han nærmest Kunstner. Evnen til at sortere Sten, saa Overfladen gav et smukt Helhedsindtryk og samtidig let at færdes paa, gjorde, at han ogsaa paa dette Omraade var søgt.

Bygning af Kampestensmur samt Sokler under Nybygninger horte ligeledes til Kristian Stenklovers Dagværk.

Selv noget saa dagligdags som Skærveslagning tog Kristian fat paa, naar ikke bedre betalt Arbejde fandtes. Som Skærveslager var der ingen, der kunde følge Kristian, han slog aldrig et forkert Slag, og derfor voksede Grusdyngen hurtigt. Paa den Maade tjente han større Dagløn ved Akkord end alle de andre.

Naar her fortælles lidt om Kristian Stenklover, maa det ikke glemmes, at Forbindelsen med Havet aldrig blev brudt. Adskillige Baade byggede Kristian i Aarenes Løb ved Hjemmet paa Ilsted Hede. Den nye Baad blev saa kørt gennem Hunderup til Kongeaaen ved Vilslev for saa derfra at sejle til Havet.

En af Sønerne fortalte, at engang blev en ny Baad paa en Trækvogn trukket hjemmefra og til Vilslev. Det var et umenneskeligt Arbejde, rent ud sagt Hestelid, „men havde min Far sat sig noget i Hovedet, skulde det gennemføres — og,” føjede Sønnen til, „min Far havde Kæmpekræfter.”

Denne Higen efter Havet vedblev at være den store dragende Magt og forlod ikke Kristian Stenklover, før hans Kræfter sagde Stop.

Kristian Stenklover var en stor, smuk Mand med kraftigt Fuldskæg. Hele hans Person virkede dragende paa Mennesker. Det var et haardt Slag for den gamle Mand, da hans udmærkede Hustru døde. I de sid-

ste Aar var det Børnene, der fyldte Kristian Stenkløvers Tilværelse. Det, der særligt glædede den gamle Kæmpe var, at Børnene havde arvet meget af hans Snildhed og hurtige Opfattelsesevne til at klare en vanskelig Opgave, de mødte i deres Gerning.

Kristian Hansen døde 1922 i Bramminge, knap 88 Aar gammel. En ejendommelig Livsskæbne var endt, men Mindet om denne i mange Maader mærkelige, men dygtige Mand, vil leve videre i Slægten.

ANTON NIELSEN BRUN

eller Anton Stenkløver, født i Sejstrup den 30. September 1862

Anton var en stærk og kraftig Dreng, kom tidligt ud at tjene og gjorde Karls Arbejde, saa snart han var konfirmeret.

Da Banen mellem Ribe og Bramminge blev anlagt, var Anton som 15-aarig med i et Arbejdshold af gamle øvede Akkordarbejdere, og han kunde klare sig, enten det var med Spade, Skovl eller Tril-

lebør. Ved Anlæggelsen blev han kendt som Banens yngste Arbejdsmand.

Ved Baneanlægget kom han i Berøring med Kristian Stenkløver; denne stærke Mand, der kunde kløve Sten som ingen anden og samtidig fortælle om Jagt og Fiskeri som de skønneste og mest spændende Eventyr, blev Antons Skæbne.

Fra Banearbejdet drog Anton ud som Tjenestekarl; det var kun et Aar hjemme paa Egnen, saa rejste han til Sønderjylland, hvor Lønnen var meget større. — I flere Aar tjente han hos Diggreve Kresten Jensen i Ballum og derefter i Emmerlev.

Derfra rejste han hjem for senere at komme i Soldatertjeneste som Marinesoldat med Korvetten „Jylland”, der næsten skulde paa Jordomsejling, i det mindste rundt om Afrika. Det var en Oplevelse, som Anton ofte talte om og sagde: „Vi var i Spanien og derfra langs Afrikas Kyst til Australien, derfra tilbage til Ægypten og saa til Grækenland. Vi kom til Athen netop som en Tronfølger blev født, og vi saluterede med vore Kanoner. — Vi var Genstand for stor Opmærksomhed, fordi vi var fra Danmark”.

Saa længe Anton Bruun levede fortalte han om Marinesoldatens Oplevelser ude i Verden. Historierne blev saa stærk farvede under Antons enestaaende Evne til at fortælle, at Tilhørerne følte det som Underholdning. Det fornøjeligste var, at Anton selv troede paa sine Fortællinger. En af de mest spændende Historier var naar Anton fortalte om Oplevelserne i Spanien, hvor han sammen med mange andre af de danske Jens'er var til Bal, og her dansede han med „en af de spanske Prinsesser”, — Antons Øjne lyste og lynede, naar han fortalte om dette — da

saa han i Tankerne de smukke, sorthaarede Spanierinder.

Da Anton kom hjem fra Soldatertjenesten, blev han gift og fik et lille Husmandssted i Sejstrup. — Her kom han til at bo i Nærheden af Kristian Stenkløver — og saa vaagnede for Alvor Lysten i Anton til dette Arbejde.

Kristian Stenkløver havde dengang langt mere Arbejde, end han kunde overkomme. Anton kom derfor med, og det var Arbejde, der rigtig passede ham.

Hver Sommer i adskillige Aar paa Sct. Hansdag forlod Anton sin Stenhammer, tog Leen paa Ryggen og vandrede til Ballum for at slaa Græs i Marskengene. Det var et Arbejde, der gav gode Penge.

Anton var kendt paa Egnen, og saa snart han kom, var der flere, der kaldte paa ham. — Anton var meget dygtig til at slaa Græs, derfor vilde de gerne have ham.

Da Anton i flere Aar havde været med Kristian Stenkløver, begyndte han selv at paatage sig Arbejde med Kampesten. — Livet tegnede sig tilsyneladende godt for Anton og Familien; men pludselig kom Sorgen. Uventet døde Antons gode og trofaste Hustru, kun 34 Aar gammel fra fire mindreaarige Børn.

Det saa i Øjeblikket meget mørkt ud for Hjemmet, men saa tog Anton en rask Beslutning: han opløste Hjemmet, de fire Børn kom ud i Pleje, Gaardmandshjemmene vilde gerne have dem, da baade Forældre og Børn var godt lidt. — Det var en stor Overgang for Børnene, men heldigvis er det senere i Livet gaet dem godt.

Anton druknede Sorgen i Arbejde og satte alt ind paa at være et godt Eksempel for Børnene. Foru-

den Stenhuggerarbejde paatog Anton sig undertiden Entreprenørarbejder eller tog Formandsplads ved større Arbejder. Da det lille Dige paa Manø blev anlagt, var han Formand der.

Indhegningen omkring Anders Sørensen Vedels Statue i Ribe. De smukke tilhugne Sten, med Lænker imellem, er udført af Anton Nielsen Bruun.

Af Entreprenørarbejder udførte han en større Afvandingskanal ved Foldingbro og ligeledes en Afvandingskanal i Vilslev Søderenge. — Vedsaadanne Arbejder havde han 20—25 Mand i Arbejde for længere Tid.

Som Stenkløver blev Anton kendt for at være meget dygtig. Kristian Stenkløver havde været en god Læremester.

Anton smittedes ogsaa en Del af Kristian Stenklovers Uro, det var stadig nyt, nyt, nyt. Anton eksperimenterede næsten med alt tænkeligt. Engang byggede han en lille Vindmotor, der skulde slibe Kampesten til Gravmonumenter, og det var anstillet saaledes, at det hele kunde passe sig selv baade Nat og Dag; men det at passe sig selv er lettere sagt end sket. Vandet, der hele Tiden skulde løbe paa Slibestenen, stoppede, og Stenene blev gloende saa de skiltes i Tusinde Stykker; men Anton var aldrig forknyt, altid havde han en ny Plan.

Men trods alt var det Stenklovningen, der fyldte Antons Tilværelse, og i Aarenes Løb er det mange Arbejder, han har udført, og som vil blive staaende som Minde om en dygtig Haandværker.

Nogle enkelte Arbejder kan nævnes.

Et Aar forlangte Kirkesynet over Gørding Kirke, at Taarnet skulde fundamenteres, ellers vilde det falde ned. En Ingeniør blev tilkaldt og sagde, at det halve af Taarnet helt oppe fra maatte brydes ned, ellers kunde det ikke lade sig gøre, og det vilde koste mange Penge.

Kirkeudvalget var ikke glad for den store Bekostning, og saa sendte det Bud til Anton Stenklover for at høre, hvad han mente om Kirketaarnet. Anton gik og spekulerede en Dags Tid, saa sagde han til Udvalget, at han nok kunde undermure Taarnet, som det stod.

Kirkeudvalget blev glad, og Anton tog fat paa Arbejdet, der helt og fuldt lykkedes, og der har ikke siden været Ængstelse for Taarnet.

Kirkeportene eller „æ Stætter” til Kirkegaarden i Gørding var faldefærdige, og da der nu var kørt mange Læs Kampesten til Undermuring af Taarnet,

og mange Sten var tilovers, talte Kirkeudvalget med Anton, om det ikke kunde være passende at bygge nogle helt nye af Kampesten.

Anton kom med en Skitse, som han mente kunde

Stensøjler ved Indgangen til Kirkegaarden i Gørding, som Anton Nielsen Bruun byggede.

passé i Stilen med Kirkens gamle Kampestenskvadere. Udvalget var tilfreds med Skitsen, og Anton byggede nye Indgange til Kirkegaarden.

Et andet Stykke Kirkegaardsarbejde lavede han i Jernved. Kirkegaardsdiget var paa et stort Stykke skredet sammen, og ogsaa dette Arbejde udførte Anton tilfredsstillende.

Et meget smukt Arbejde har Anton udført ved Tilhugningen af de smukke Sten med Lænker imellem, der staar omkring Anders Sørensen Vedels Sta-

tue i Anlægget ved Ribe. Dette Arbejde vidner baade om Snilde og Dygtighed. .

I Aarenes Løb byggede Anton mange Kampestensmure og lagde mange Brosten i Gaardspladser og Stalde, og det var altid smukt Arbejde.

Som ældre Mand flyttede Anton til Sønnen Frederik Bruun i Ilsted, hvor han havde et godt Hjem.

En uhelbredelig Sygdom plagede ham de sidste Aar. Den 1. September 1940 døde Anton Bruun paa Sct. Josephs Hospital i Esbjerg.

Ved Begravelsen talte Præsten smukt om Manden — Mesteren Anton Bruun og føjede til, at et smukkere Minde kan en Mand vist næppe sætte over sit Livs Arbejde end de smukke „Stætter” eller Kampestensindgange til Gørding Kirkegaard.

— — —

I Foranstaaende er forsøgt at tegne et ganske lille beskedent Billede af to særprægede Mænd — men meget dygtige Haandværkere til at arbejde i Sten. — Begge havde deres Hjem langt fra By og Handelsplads paa et Stykke Hede, men de to Mænd udførte et meget stort Livsarbejde og var som saadan to gode Sønner for vort Fædreland.

En hustomt fra romersk jernalder ved Vognsbøl

Af Knud Thorvildsen

I oktober maaned 1946 undersøgte jeg for Nationalmuseet en hustomt ved Vognsbøl i Esbjergs nordlige udkant. Det var førstelærer H. K. Kristensen, Lunde, som i et brev til museet havde gjort opmærksom paa, at der paa en mark tilhørende Esbjerg Mørtelfabrik fandtes bopladslag fra jernalderen. Stedet er en sandbanke liggende lige øst for den nyanlagte cykelbane paa matr. nr. 3 af Vognsbøl. Under arbejdet havde jeg stadig og værdifuld hjælp af snedkermester N. Thomsen og forretningsfører F. Tobiassen, ligesom interesserede gymnasieelever fra Esbjerg Statsskole sammen med adjunkt Bue Kaae et par dage deltog i arbejdet.

Det viste sig, at der paa marken var spor af flere hustomter, ligesom oplysninger om tidligere bortgravninger ikke lod tvivl om, at flere huse allerede før museets undersøgelser var forsvundet ned i den store sandgrav. Paa grund af de begrænsede pengemidler, som staar til Nationalmuseets disposition, maatte undersøgelsen imidlertid begrænses til en enkelt hustomt, som skønnedes at være helt uforstyrret. Denne afdækkedes 0,50 m under grøn-

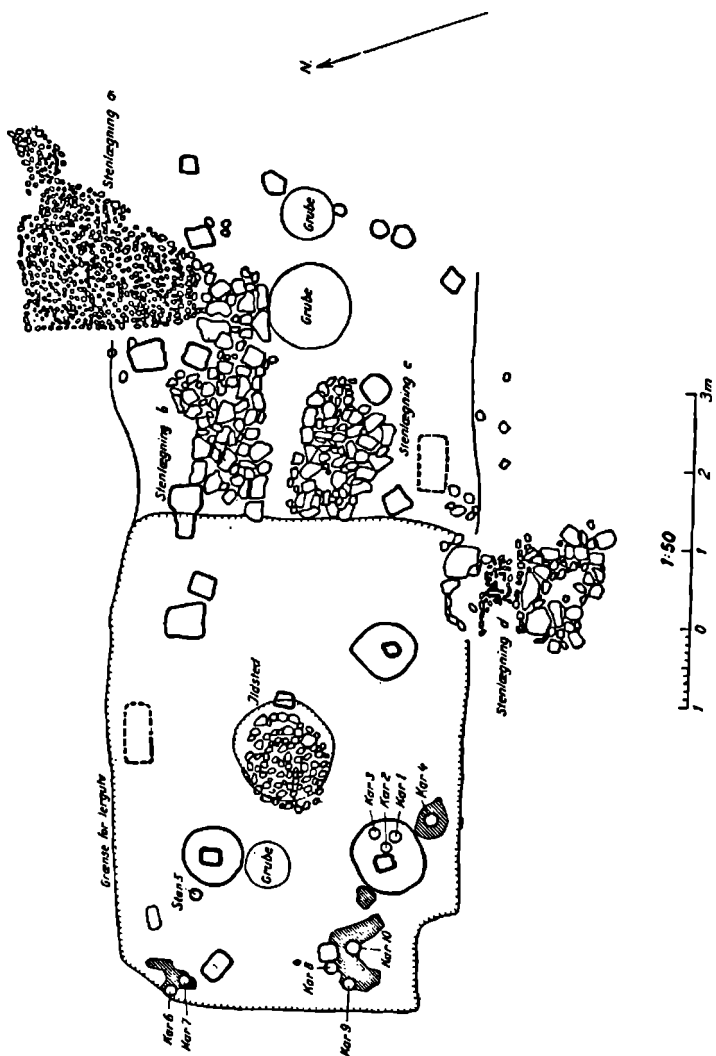
Husgrunden set fra øst

sværen og var ca. 10 m lang i retning vnv—øso, bredden var ca. 4,50 m. Huset laa paa hældende terræn, saaledes at østenden laa ca. 0,40 m lavere end vestenden; husgulvet var lagt direkte paa undergrundssandet.

Huset var klart adskilt i to rum. Det vestlige, der var ca. 6 m langt, fremtraadte med et 0,05—0,15 m tykt gulvlag bestaaende af sort jord stærkt opblandet med ler, trækul samt rød aske. Den østlige del af huset rummede flere stenlægninger, men gulvlaget manglede eller var saa tyndt, at husets afgrænsning mod øst ikke klart kunde ses, et par sten og nogle pælehuller angav dog maaske afslutningen.

Midt i husets vestlige del laa arnen. Den var dækket af et tyndt lag rød aske iblandet trækul og enkelte lerkarskaar, øverst var en cirkelrund svagt

Hustomt, matr. nr. 3 af Vognsbøl, Jerne sogn.

Lerkar i husets sydvestlige hjørne

hvælvet plade af graagul brændt ler. Pladen var 1,20 m br. og 0,10 m tyk. Lige under lerpladen, lidt forskudt mod vest, laa en cirkelrund stenlægning bestaaende af et enkelt lag haand- og hovedstore sten. Stenlægningen, der var en ubetydelighed mindre end lerpladen, bar ikke spor af ild.

Medens husgulvet øst for arnen næsten ingen lerkarskaar gemte, kunne der i gulvlaget vest for arnen opsamles en mængde løse skaar, og nogle steder laa skaarene sammen paa en saadan maade, at det tydeligt kunne ses, at de hørte til lerkar, som var knust paa stedet. Mellem de knuste lerkar, der især fandtes i husets sydvestlige hjørne, var ogsaa fire hele, mindre lerkar, et par af dem laa med bunden i vejret. Flere af de fundne kar og skaar bar tydelige spor af at have været udsat for ild, et større knust lerkar var endog saa medtaget, at

skaarflagerne var helt sammenkrøllede med et næsten slaggeagtigt udseende; da, saa vidt det kunne ses, alle skaarene til karret laa samlet, maa den ild, som næsten smeltede krukken, have naaet den paa det sted i huset, hvor den nu fandtes. Denne iagttagelse synes at antyde, at huset er brændt, en antagelse, der støttes af de førømtalte askelag i husets vestlige del.

Lerkarrene, der fandtes i huset, var uornamenterede, men deres former tillader en sikker datering til ældre romersk jernalder, denne datering støttes af den ornamentik, som blev iagttaget paa et faatal af de opgravede skaar. Det var skaar af et par mindre hankekar med sort glittet overflade prydet med omløbende furer, samt rester af en vase, i hvis overdel et mæanderbaand var indridset.

6 m fra vestenden skiftede husgulvet karakter, det bestod her mod øst af jord med færre trækulspartikler og næsten intet ler og aske. I denne del af huset laa et par stenlægninger adskilt ved en 0,30—0,50 m bred stenfri rende. Stenlægningerne bestod af et enkelt lag sten, der i størrelse varierede fra hovedstore sten til sten saa store, at en mand lige kunne løfte dem. De fleste sten var flade paa oversiden, mellem stenene i den nordlige brolægning laa en kværnsten. Det vil være naturligt at opfatte disse stenlægninger som gulv under kreaturerne, den stenfri rende, som løber i husets længderetning og skiller stenlægningerne, bliver da grebningen. Huset har altsaa været indrettet med menneskebolig i vestenden og stald i den lavere liggende østlige del, saadan som det er reglen i de jyske huse fra ældre jernalder.

Lerkar fra husets sydvestlige hjørne

Huset har haft to indgange, begge med bro-lægninger. Indgangen til beboelsen i vestenden var fra syd med dør tæt op til det skillerum, som maa formodes at have skilt stalden fra menneskeboligen. Indgangsbro-lægningen var lagt som tre ganske lave trappetrin, der førte ned til husdøren, hvis tærskel har ligget inde i huset ca. 15 cm lavere end den yderste del af bro-lægningen. Indgangen til stalden har været fra nord. En smuk tæt bro-lægning af smaa rullesten førte her ind til den nordligste af staldens to stenlægnings.

Da husgulvet var gravet bort, tegnede de muldfyldte huller efter de tagbærende stolper sig tydeligt i den lyse sandundergrund. Stolperne var placeret i to rækker anbragt ca. 1 m indenfor husets langvægge med seks stolper i hver række. De kraftigste stolper syntes at have været anbragt omkring ildstedet; et par steder saas to stolpehuller lige ved siden af hinanden, her har stolperne rimeligvis været fornyet.

Frilægningen af undergrunden afslørede endvidere tre gruber i husgulvet. Den ene laa i vestenden lige vest for arnen, den var kun 0,25 m dyb og var fyldt med askeblandet muld iblandet en del smaa lerkarskaar og enkelte brændte ben. Et par gruber fandtes i staldens østligste del lige ud for grebnningen. Den største af gruberne laa lige op mod den nordlige stenlægning, den havde lodrette vægge og var cirkelrund, ca. 1 m i diameter og 0,65 m dyb; gruben var fyldt med muld stærkt blandet med aske, kul og ler hvorimellem en del lerkarskaar. Den østligste grube, der var noget mindre, havde buede sider og indeholdt kun askeblandet muld.

Væggenes konstruktion havde ikke efterladt sig spor i undergrundssandet, huset har derfor næppe haft stolpevægge, men har sikkert som saa mange andre jyske huse fra samme tid haft jordvægge. Hvor brede disse vægge har været, synes indgangsbrolægningerne at antyde. Det vil ikke være urimeligt at betragte det midterste trin i den sydlige indgangsbrolægning som gulvet i jordvæggens gennemskæring. Dette trin var lagt af smaa sten i modsætning til det brede parti med store sten, som laa øverst og sikkert har været anbragt uden for jordvæggen. Paa samme maade har man maaske lov til at antage, at det yderste parti af den nordlige indgangsbrolægning har været gulv i gennemskæringen af den nordlige jordvæg. Det vil sige, at husets nordvægge har været ca. 1 m brede.

Interessantest ved Vognsbøl-huset er uden for al tvivl den østlige del, stalden med dens stenlægninger og grebning for kreaturerne. Mig bekendt er en lignende staldindretning kun paatruffet een gang tidligere i et jernaldershus; interessant nok ligger

Østenden af hustomten ved Kærising

dette andet hus i Kærising i Brøndum sogn kun 3 km nø. for Vognsbøl.

Huset i Kærising er kort omtalt af H. Villadsen i denne aarbog for 1933, side 3 ff. Denne artikel bygger imidlertid kun paa Hans Kjærs undersøgelse i 1932, hvorved kun husets østlige del blev udgravet; senere, efter Hans Kjærs død, har Roar Skovmand og P. V. Glob fortsat undersøgelsen, og det lykkedes sidstnævnte at fremgrave den resterende del af huset og klarlægge dets grundplan. Der har været tale om et hus, der i retning nv—sø har haft en længde af 13,50 m, bredden var 5 m. Huset var delt i to omtrent lige store dele. Den vestlige del havde været opholdsrum for menneskene, en lærerne var her anbragt midt paa gulvet, den østlige del havde været staldrum. Stolpehuller langs væggene viste, at huset havde haft stolpevægge,

hvorimod der ikke var efterladt spor af tagbærende stolper inde i huset. Et nærmere studium af skaarmaterialet viste, at huset maatte stamme fra ældre romersk jernalder og ikke som oprindeligt antaget af Hans Kjær fra slutningen af jernalderen. Huset i Kærasing bliver da samtidigt med Vognsbølhuset.

Paa fotografiet fig. 5, der er taget af Hans Kjær i 1932, ses Kærasinghusets østlige del, altsaa staldrummet. Fra en brolagt indgang i syd (til højre i billedets forgrund) kom man ind i staldens vestlige del, hvor gulvet var dækket af en tæt brolægning, øst herfor ses kreaturerens plads angivet ved stenlægninger op mod væggene i syd og nord, bag pladsen for kreaturerne løber paa langs i husets midte en tydelig grebning, den er ca. 1 m bred og smukt afgrænset af rækker af tætstillede sten.

Som man ser, har vi her Vognsbølhusets stald langt smukkere og klarere udformet i et hus, der kan have været anvendt samtidigt med dette. Der synes saaledes virkelig grund til at antage, at denne indretning af stalden, der i saa høj grad minder om senere tiders staldbygning med brolægning og grebning for kreaturerne, ikke er et isoleret fænomen, men viser en staldtype, der har været anvendt flere steder paa egnen. Hvor stor en udbredelse denne form for stald har haft i romersk jernalder, og om den allerede har været udformet i keltisk jernalder, maa fremtidens undersøgelser vise.

Trælborg i Veerst skov

Af John Kvist

Veerst skov, hvis østlige del bestaar af løv- og naaleskov, skyder en lille spids ind mellem Lejrskov og Jordrup sogne ned til Hundsholt bro over Aakjær aa. Denne spids er en bakkeknude, der til dels er dækket af høje bøge og saaledes danner et skovhoved. Aadalen, der er en tunneldal, danner med Veerst skov som baggrund et smukt og ejendommeligt landskab. Midt i det omtalte skovhoved, nærmere betegnet paa det sted, som generalstabens maalebordsblad 1906, nr. 3308, har afmærket som punkt 231, ligger voldstedet Trælleborg, eller, som det vist altid kaldes paa jysk, Trælborg.

Paa hosstaaende kortskitse¹⁾ er maalene angivet. Anlægget findes paa bakkeknudens højeste parti, men skraaner mod sydøst. Ringvolden, der nærmest er ægformet, er ca. 4 m bred, men kun ca. 40 cm høj, maalt fra fladen inden for volden. Udvendig maalt er den flere steder ca. 1 m. Voldgraven, som ogsaa er 4 m bred, ses endnu tydeligt. Pladsen inden for volden er i sin længste udstrækning 43 m, i sin korteste 27 m. For nogle aar siden, da voldsystemet var dækket med høje graner, stod voldens konturer overalt meget skarpe. Hele vold-

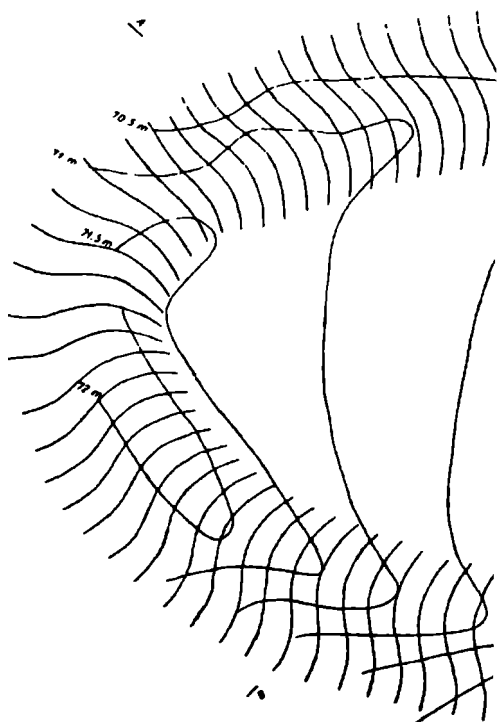
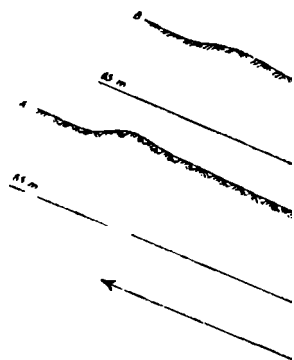

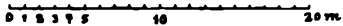
systemet, der afviger en del fra cirkelformen, vakraaner mod sydøst. Dets nordlige halvdel, som er beplantet med smaa graner, har matr. nr. 1 b og tilhører Veerst præstegaard, dets sydlige, bevokset med store bøge, har matr. nr. 5 b og tilhører Moesgaard.

I ombøende folks bevidsthed har Trælborg altid levet stærkt. Man har næret en slags frygt eller ærefrygt for den, og det gaadefulde ved den har naturligvis affødt sagn:

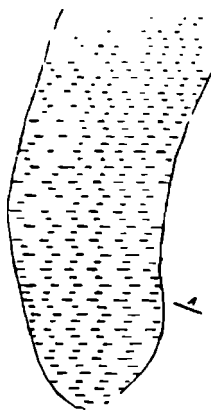
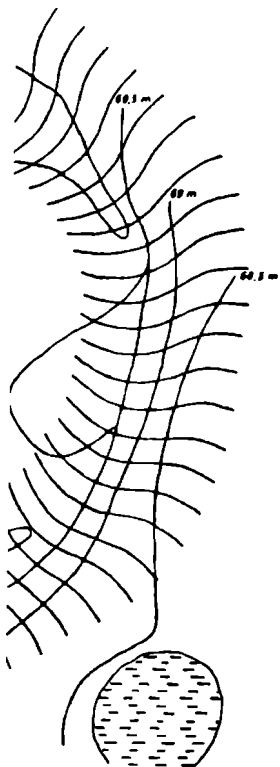
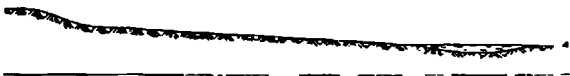
»I gamle dage kunne man sejle ad Aakjær aa helt forbi Trælborg, og i den lave strækning, der kaldes »æ Skibsdraw«, har man fundet et anker.«
 »I Trælborg er der gemt guld, og der gaar en hvid jomfru og triller med en guldtønde, og der er mange, som har set lys der.«
 »For et par menneskealdre siden boede i skovkanten nord for Trælborg en mand, der kaldtes Niels Post. Han havde ogsaa set lys der og gravede for at finde en skat det hul, som nu ses i indersiden af den sydlige voldring.«
 »Paa Trælborg skal have staaet et slot, og der skal være fundet teglsten. En smal strimmel jord ned til Aakjær aa brugtes til at drive kreaturerne til vands ad. Gaarden Hundsholt har ogsaa hørt til Trælborg.«
 Det længste sagn lyder saaledes: »Den tid, dette sagn beretter om, var Trælborg meget forfalden, og dens husdyrbestand bestod kun af syv geder, som en lille hyrdedreng ved navn Ole vogtede løse i omegnen. Geden er jo et livligt dyr og let til bens, og da græsningsretten dengang var ubegrænset, er det nok troligt, at Ole og hans geder har strejft langt omkring i egnen. Paa samme tid var der en fredløs adelsmand, der var dømt fra ære, liv og gods, kommen til egnen og holdt sig tillige

med en datter skjult i et egekrat, hvoraf der endnu findes en lille rest i nærheden af Jensgaard og Kragelund mose. Adelsmanden og hans datter skulle have noget at leve af, og da Ole en dag tilfældigvis var i nærheden med sine geder, stjal adelsmanden i et ubevogtet øjeblik en af dem for at faa mælk til husholdningen. Ole savnede snart sin ged og begyndte eftersøgningen, hvilket meget hurtigt førte til et resultat, da geden ved en meget vedholdende brægen højlydt protesterede imod at være blevet fjernet fra den øvrige hjord. Da Ole genfandt sin ged, stiftede han samtidig bekendtskab med adelsmanden og dennes datter, og disse vandt hurtigt Oles venskab og sympati. Siden den dag vogtede Ole altid sine geder i nærheden af krattet, og flygtningene fik hver aften lov at malke en af Oles geder. Om det nu er gaaet saaledes til, at herskabet hjemme paa Trælborg er gaaet Ole paa klingen for at faa opklaret, hvorfor der altid var en af gederne malket, naar disse kom hjem om aftenen, og Ole saa er rykket ud med sin hemmelighed og dermed har røbet sine venner ude i krattet, eller det paa anden maade er kommet højere vedkommende for øre, faar staa hen; men en skøn dag kom der en lille trup jernklædte ryttere til Trælborg for at paa-gribe flygtningene. Ole, der jo var godt kendt i om-egnen, blev udset til vejviser, og ud paa natten begav rytterne sig paa vej til krattet. Ole maatte gaa foran og vise vej, og rytterne red bagefter. Den lille vogterdreng forstod tilfulde, at det gjaldt hans venners liv, om rytterne fik held med deres forehavende, og det maatte for enhver pris forhindres. I stedet for at føre rytterne ud til krattet ledte Ole dem ud i mosen. Lige med et gav Ole sig til at løbe

TRELBORG

fremad saa langt foran rytterne, at disse ikke kunne se ham i mørket, sprang saa til side og gemte sig bag en busk. Da rytterne nu opdagede, at Ole var løbet foran, gav de hestene af sporerne og sprængte fremad for at indhente ham, men de red lige ud i et dybt mosehul og druknede alle sammen. Da Oles list var lykkedes, skyndte han sig hen til sine venner for at advare dem. Disse og Ole tog nu flugten, og det lykkedes dem at slippe velbeholdne ud af landet.« Dette sidste sagn, der i sin opbygning ligner »Bonden fra Lemvig«, er ligesom de foran anførte meddelt af stedlige folk. Evald Tang Kristensen har to sagn om Trælborg: »I Veerst skov er der et stykke, som kaldes Trælleborg skov. Her findes en firkantet jordvold, der dog saavel som den indhegnede firkant er begroet med træer. Bønderne paastaar, at her har staaet et slot, som har hedt Trælleborg.« 2) »Trælborg er her lige norden for. Det er en voldplads, og der er ogsaa fundet mursten der. De vil have til, at der er en skat skjult der, og paalidelige folk siger, at de har set et lys brænde der. Der har ogsaa rullet en guldtønde derinde.« Efterfølgende sagn findes i Dansk Folke-mindesamling: »I nærheden af mit hjem har der i sin tid ligget et slot, som hed Trælborg. Der gaar flere sagn derom. Der er voldgrave omkring, hvor slottet laa, og derinde midt i skoven ligger en høj, og der gaar flere sagn om denne høj. Der er mange gamle folk fra egnen, som siger, at der hver nat klokken tolv brænder et lys. Man mener, at der ligger en skat begravet. Der har ogsaa flere gange været gravet, men de har intet fundet. Der er en rytter, som rider paa en hvid hest uden hoved. Han rider hver nat omkring højen, og det kan høres ude

paa landevejen, hvor hesten stønner. Gaar man derind, er der intet at se, men lyset ses langt bort.«
»Efter sigende skulle alle forbrydere, som ved Ribe ret blev dømt til at dingle i galgerne, hænges paa Trælleborg, en høj, som ligger inde i Veerst skov, og som ejes af Søren Gravholt, Veerst. Naar folk, som havde gjort sig skyldige i grove forbrydelser saasom røveri eller mord, blev dømt til fortabelse af livet, blev de lænkede til hinanden med svære jernkæder, og saa skulle de gaa i gaasegang den lange vej paa det dertil indrettede dige, der skulle være lavet af sten fra de forskellige sogne, som diget førte igennem fra Ribe til Trælleborg i Veerst. Efter sigende skulle en del kunne ses endnu, da der i Vejen, Gammelby og Lærborg mose er opbevaret en gren deraf. Forøvrigt skraaner Trælleborg stærkt ned mod en lille landsby, som hedder Hundsholt. I denne skal der efter sigende have været en stor hundeflok, som holdt til der, og naar saa de hængte forbrydere blev blæst ned af vinden, flokkedes hundene om dem og fortærede aadslerne. Efter disse hunde skulle denne by have faaet sit navn.«

Disse sagn, hvoraf flere er ret fantastiske, viser kun, at Trælborgs navn aldrig har været glemt, men gennem mange aarhundreder har gaaet fra slægt til slægt.

De skriftlige kilder er meget sparsomme, men viser dog, at man har kendt voldstedet gennem tiderne. I oldensynet for Veerst skov 1641 og 1653 omtales skoven i »Threlborig«, 1683 nævnes en eng »ved Trelborig hefd«,³⁾ og 1769 siger Danske Atlas,⁴⁾ at »paa Trælborg skovskifte findes en stor og forhøjet rundel, hvorpaa siges i gammel tid at

have staaet et slot med grave om. Skoven har da været pløjeland og eng, som endnu kendes af agerreenene.«

Fra sagkyndig side har man ret tidligt haft opmærksomheden rettet mod Trælborg, idet Worsåe var der ca. 1840, og han ansaa det for at være rundera af en gammel borg.⁵⁾ I den sidste del af afvigte aarhundrede fandt der flere undersøgelser sted af det nærløbende Trældige. En af museets udsendinge ville samtidig se paa Trælborg, men der skete det beklagelige, at han tog fejl og saa paa en naturlig banke, og Trælborg blev saa regnet for en naturlig forhøjning, indtil museumsinspektør, magister Hugo Matthiessen i 1943 besøgte stedet og straks erklærede det for en gammel vold. Efter et besøg, som museumsdirektør, dr. phil. Poul Nør-lund aflagde paa Trælborg i sommeren 1947, blev der samme sommer foretaget en prøvegravning.

De to unge arkæologer, stud. mag. Birte Svane Christiansen og stud. mag. Olfert Voss, hvis navne vil være kendt fra det rige Dollerupfund,⁶⁾ sendtes til Veerst skov, hvor de gravede en søgegrøft 26 m lang, 1,5 m bred og fra 0,5 til 1,5 m dyb fra anlæggets midte gennem volden og ud paa den østlige side af voldgraven. Inden for voldkredsen fandtes ganske faa lerkarskaar og ligesom i Trelleborg ved Slagelse næsten intet kulturlag, men under volden, altsaa i den gamle jordoverflade, fandt man et gammelt kulturlag, der var fyldt med trækul, hvilket kan tyde paa, at der her har været en bebyggelse, en gaard eller landsby før volden. I inder-siden af volden fandtes et lerkar, vel et madkar, nedgravet i en grube. Dette kar (fig. 1), som er undersøgelsens vigtigste resultat, dateres til germansk

Til venstre fig. 1, øverst til højre fig. 2, nederst til højre fig 3
Kar og skaar fra Trælborg

jernalder. Desværre fortæller karret ikke nær saa meget, som det burde, da det var placeret saa uheldigt, at man ikke kan sige, om det i tid tilhører det gamle kulturlag eller den yngre vold. Voldgraven var, der hvor søgegrøften lagdes, dobbelt. Den yderste, der er V-formet, 2 m bred, 0,7 m dyb, kan muligvis være en gammel lergrav; kun en større gravning kan afgøre det. Der fandtes intet i den, men i den inderste U-formede, der er 4 m bred og 1,25 m dyb, fandtes flere lerkarskaar, Fig. 2 viser et saadant skaar af et lille lerkar, der nogenlunde sikkert kan dateres til germansk jernalder. Det hører til en type, der er sjælden her i landet, og det karakteristiske ved det er den optrukne, gennem-borede rand. Fig. 3 er siden af et lerkar med et be-

varet øre, der er baandformet i tværsnit, og det er sikkert ogsaa fra germansk jernalder. Flere lerkarskaar, der fandtes paa bunden af den inderste voldgrav, stammer muligvis fra romersk jernalder.⁷⁾)

Tilsyneladende er undersøgelsernes resultat ringe, men i virkeligheden er det stort. For det første er det godtgjort, at Trælborg ikke er en naturlig forhøjning, men et dige til værn for opløb eller en yngre forskansning. For det andet fører lerkarskaarene os maaske halvandet tusinde aar tilbage til germansk jernalder til en periode, som kun er sparsomt belyst gennem fund. Spørgsmaalet er nu, om skaarene stammer fra det gamle kulturlag under volden, eller de er samtidig med volden. Sandsynligheden taler for, at dette sidste er tilfældet, da de fandtes henkastede paa voldgravens bund. Skaarene synes saaledes at være mere oplysende end lerkarret.

Det ligger lige for at tro, at Trælborg har haft sin opgave sammen med det nærved løbende og nu næsten udslettede Trældige, men før dette begrundes, skal diget kort omtales. Trældiget eller Alverdensdiget er en saakaldt folkevold ligesom Rammediget, Margrethediget o. fl. a. Der er talt og skrevet en del om dette dige;⁸⁾ men det eneste sikre, man nu ved om det, er, at der findes svage rester af det ved Anst by, ved Gejsing og mellem Jordrup by og Linnetgaard. Ved gravning er det nu godtgjort, at disse digestumper virkelig er rester af en gammel vold med voldgrav mod vest og af kun ringe højde og bredde. Man har ellers ment at kunne paavise diget paa strækningen Nagbøl, St. Anst, Gejsing, Lillerøj, Jordrup og maaske Egtved. Der

har været gættet paa, at det skulle være nogle hundrede aar ældre end Danevirke, og at dets formaal har været at tjene som forsvarsvold i kampe mellem østlige og vestlige stammer, eller at det har været en grænsevold mellem to sysler eller mindre riger.

Mellem Trældiget og Trælborg er der tydelig nok en navneforbindelse. Indtil nu har man regnet Trælborg for intet, medens Trældiget altid har været anset for en af de ældste og største folkevolde og den oprindelige bærer af »Træl«navnet; men efter prøvegravningen i 1947 maa man antage, at dige og voldsted er af samme alder, ligeberettigede til navnet og med fælles opgave, idet Trælborg kan have været et støttepunkt i Trældiget paa et strategisk vigtigt sted, som kan have været lige neden for Trælborg, hvor vejen gennem Veerst skov fører over Aakjær aa. Denne vej, som for et par hundrede aar siden var almindelig færdselsaare mellem de vestligere sogne og Kolding, har i gammel tid været en af de faa, der førte igennem den sammenhængende skovstrækning mellem Egtved og Gejsing. Som før omtalt skyder Veerst sogn en spids ind mellem Lejrskov og Jordrup sogne ned til vadestedet ved aaen. Dette kan sikkert tages som bevis paa, at Trælborg har været knyttet til Veerst, og at vejen og vadestedet har haft betydning allerede før sogneskellene sattes. Nogle kilometer sydligere gaar en vej gennem skoven fra St. Røj til Egholt. Der er mulighed for, at der ogsaa her har været en ringvold i lighed med Trælborg; thi indtil for nylig har der i folkemunde gaaet frasagn om en befæstning, og der har været synlige spor af en voldgrav, som maa henføres til en fjern tid, da man ikke fra

St. Røjs historie kender noget til en befæstning. Det kunne se ud, som om Trældiget kun har strakt sig over skovløse strækninger, og derfor har støttepunkter ved vejene gennem skoven været nødvendige.

Set med nutids øjne er der meget uforstaaeligt i anlægget af dette sikkert samhørende forsvarssystem. Der er skær af tilfældighed over det: Trælborg har alt for stærk en hældning, digestumperne kan ikke bringes i sammenhæng, og de skærer de nuværende byomraader paa en uforklarlig maade, men anlægget er saa stort, at det maa, kort eller længe, have haft en betydningsfuld opgave, som man ikke nu kan vide noget om. Folkevandrings-tiden var en urolig tid ogsaa for Danmark.

Landbohistorikeren Henrik Larsen oplyser, at der i et anerkendt tysk stednavneleksikon⁹⁾ findes navn paa tre tyske byer, der har den største lighed med sognenavnet Veerst,¹⁰⁾ nemlig Wørrstadt (før Weristat), Wehrstedt (før Werstat), Wrestedt (før Wersteti). Forleddet i disse stednavne udledes af et ord, som kan betyde befæstning. Hvis sognenavnet Veerst kan betyde befæstning, er det rimeligt, at det er Trælborg, der har givet anledning til navnet. Henrik Larsen skriver: »Hvis der har været et forsvarsværk, maa der ogsaa have boet folk, der skulle forsvare det. Det er da ikke usandsynligt, at de steder, hvor de har boet, har faaet navn efter værket. Trælborg maa vel nærmest være anlagt til beskyttelse mod en østfra kommende fjende. Der maa i saa fald have ligget et høvdingesæde vest for den, hvor skal jeg ikke kunne sige.«¹¹⁾ Det gamle kulturlag under volden, agrene i skoven, der er omtalt i Danske Atlas og i præsteindberetningen 1768

samt »Hævds«navnene: Threlborig Hefd, ved Hefds vej og det nuværende Hævds Kobbøl synes at tyde paa, at der har været andet og mere end blot en ringvold i Trælborg. Om der har været en gaard eller anden bebyggelse, kan ikke afgøres; men temmelig sikkert har der for at spærre overgangen over aalen været en befæstning (wehrflussswehr¹²⁾), der har været af saa stor betydning, at den maaske har kunnet give navn til byen Veerst.

Ialt kendes 48 lokaliteter med navnet Trelleborg eller Trælborg. De 32 ligger i Danmark og to saa fjernt som ved Novgorod i Rusland og ved Garonnefloden i Frankrig. Man forundres over, at alle disse anlæg el. omraader bærer samme navn, skønt de afgjort er fra forskellig tid og har haft forskellige opgaver. Om tolkningen af navnet Trælborg skriver cand. mag. Gunnar Knudsen: »Vi kommer næppe uden om, at de ældste Trælleborge, som vi maa antage hidrører fra vikingetiden, virkelig indeholder ordet træ i dets vikingetids betydning: »slave, livegen«, og følgelig maa »Trællenes borg« oprindeligt være en borg, som har en eller anden relation til trælle eller krigsfanger, ejes af dem, tjener til ophold for dem, er bygget af dem eller lignende.«¹³⁾ Ordet borg maa her betyde befæstet slot, forsvarsværk af en eller anden art.¹³⁾ Landbohistorikeren Henrik Larsen mener, at opførelsen af trælborganlæggene har hvilet paa bønderne som tvunget arbejde, »trælsomt arbejde«,¹⁴⁾ deraf navnet. Begge disse tolkninger kan — hvad der synes ganske nødvendigt — passe paa enhver tid og opgave.

Museumsdirektør, dr. phil. Poul Nørlunds under-

søgelse af Trelleborg ved Slagelse, og de undersøgelser, der er i gang af det endnu større, men ellers tilsvarende anlæg ved Aggersborg, har givet enestaaende resultater, der kaster nyt og stærkt lys over vikingetid og tidlig middelalder. Man kan ikke vente, at undersøgelsen af de mindre Trælleborge, der nu er begyndt med prøvegravningen i Veerst skov, skal give et nær saa glimrende resultat; men da Trælborg i Veerst skov gennem aarhundreder har ligget skovdækket og temmelig uberrørt hen, ja maaske mest uforstyrret af alle mindre anlæg, er der mulighed for, at en senere undersøgelse kan bringe nye og interessante oplysninger til bedre forstaaelse af det gaadefulde, gamle volds-system.

- 1) Tegnet af stud. mag. Olfert Voss.
- 2) Danske Sagn III p. 265.
- 3) Engtaksationsprotokol for Veerst Sogn 1683.
- 4) E. Pontoppidan, Danske Atlas 1769, b. 5, pag. 964.
- 5) Annaler for nordisk oldkyndighed 1840—41, p. 153—63.
- 6) Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1948, side 37—46.
- 7) De faktiske oplysninger om gravningen og billederne er velvilligst tilstillet mig af stud. mag. Olfert Voss.
- 8) Fra Ribe Amt 1920: Vore gamle folkevolde, og 1933: Trældiget. S. Alkærsig. Fra Ribe Amt 1923 og 24: Om Trældiget, Aug. F. Schmidt.
- 9) Ernst Førstemann: Altdeutsches Namenbuch, 3. udg., bind 2, spalte 1273—74. Trykt 1916, udgivet af Hermann Jellinghaus.

10) Veerst har haft følgende stavemaade: Wyrsteth, Wirste, Wirsted, Wyrste, Wyrst og fl.

11) Brev af 29. april 1949.

12) Ernst Førstmann: Altdeutsches Namenbuch, spalte 1273—74.

13) Poul Nørlund: Trelleborg, pag. 213. 211.

14) Jyske Samlinger, 5. række, 3. bind, 3. hæfte, pag. 350.

Vore faldne og døde i Krigen 1848=49=50 fra Ribe Amt

Med en Oversigt over Vestjydernes Indsats
Af K. Høgsbro Østergaard

I nogle Optegnelser af en gammel vestjydsk Husmand, Christen Oved, som døde i 1944 i Glejbjerg, 88 Aar gammel, mindes han de Aftener, da han som Barn sad i Kakkelovnskrogen og hørte sin Far fortælle om sine Oplevelser i Treaarskrigen. »Min Far,« skriver han, »har gjort Felttoget 1848—49—50 igennem og staaet ved 6. Linieinfanteribataillon og været med ved Fredericia, Isted og Frederiksstad, og mine Øjne har tindret mangen Gang, naar en god Ven kunde faa ham til at fortælle om sine Oplevelser fra de Dage, da den danske Soldat vovede Liv og Blod for sit Fædreland. De Timer var ikke dem, jeg har faaet daarligst anvendt.«

Nu er 100 Aar gaaet siden da, og alle de, der var med, er døde, og kun faa er tilbage af dem, der har hørt Veteranerne fortælle om deres Oplevelser. Vil vi, der lever nu, have et Indtryk af Begivenhederne, maa vi gaa til Arkiverne og prøve paa derudfra at tegne et Billede af, hvad der skete. Det kan ikke blive saa levende, som naar de gamle fortalte, men

til Gengæld kan det maaske give et klarere Overblik, end den enkelte menige Soldat var i Stand til at danne sig.

I det følgende vil jeg prøve paa at give et saadant Overblik, og det vil da vise sig, at Vestjydernes Indsats var ikke saa ringe. Netop det, den gamle Husmand fortæller om sin Far, passer paa de fleste af de Vestjyder, der var med i Krigen. De var med der, hvor der skete noget, og de var med der, hvor der skete mest. De havde oftest den haardeste Tørn og som Følge deraf meget store Tab i Forhold til de andre Afdelinger. Navnlig ved Kolding og Fredericia var de med, og det var Vestjyderne i 6. Infanteribataillon, »Ribe Bataillon« som den kaldtes, der i 1898 fik Fanebaandet fæstnet til sin Fanestang som Løn for deres Indsats i Kampen ved Fredericia.

Som nævnt træffer vi Vestjyderne navnlig i 6. Linie Infanteribataillon. Den samlede navnlig 5. Aargang af de værnepligtige her fra Ribe Amt. Men iøvrigt træffer vi Vestjyder i alle de andre Vaabenarter. De ældre Aargange blev samlet i Reservebatailloner. En Del af Vestkystens Fiskere blev indrullet i Flaaden, og dem hører vi om i Kampen ved Eckernførde. Det er de unge ude fra Landsognene, vi hører om, »Landsoldaten« og ikke »Bysoldaten«. Der var jo ikke almindelig Værnepligt til at begynde med. Fra Ribe og Varde er der kun et Par Stykker mellem de faldne; det viser, at der kun var faa med fra Byerne.

6. Bataillon havde ved Krigens Udbrud Garnison i København paa Sølvgadens Kaserne. Herfra afgik Bataillonens i Begyndelsen af April 1848 til Als, hvor den blev lagt som Besætning og derfor ikke

kom til at deltage i de første Kampe ved Bov og Slesvig. Først i Kampene ved Nybøl var et Kompagni af Bataillonens med, men her gjorde Vestjyderne sig straks bemærket ved deres Tapperhed og Uforfærdethed. De gik frem i stærk fjendtlig Ild og reddede to af Batteri Jessens Kanoner og bragte dem i Sikkerhed. Den første Vestjyde, der faldt, var Hans Jepsen fra Egholtmark, der faldt i et Modangreb ved Ragebøl. Resten af Aaret 1848 laa Bataillonens igen paa Als som Besætningsstyrke og deltog ikke i nogen Kamphandlinger. Da der den 26. August blev Vaabenstilstand, blev Bataillonens indkvarteret i ca. 7 Maaneder i Ribe og Varde med to Kompagnier i hver By. Her blev den indlemmet i Olaf Ryes Brigade, der senere i 1849 ved sin Tilbagetrækningsmanøvre gennem Nørrejylland til Helgenæs og sin Indsats ved Udfaldet fra Fredericia mod Trelde Skanse skulde gøre sig navnkundig. Den 2. April 1849, da Krigen begyndte igen, fik Olaf Rye Ordre til at rykke ned i Sønderjylland. Derefter fik han Ordre til at gaa til Egnen ved Kolding. Her kom Bataillonens med i den haarde Kamp ved Vranterup syd for Kolding Aa eller Kongeaaen, som den dengang kaldtes. I en flere Timer lang Kamp den 23. April ved Vranterup By havde Bataillonens sine første store Tab: 21 Korporaler og Menige. Og her møder vi de første mange vestjydske Stednavne i Tabslisterne. Senere under Tilbagetrækningen op igennem Jylland er der en Episode, der bør omtales nærmere, da den er ret ukendt, men hvor en vestjydske Dragon fra Vester Nebel Sogn faldt.

Under Tilbagetrækningen var Olaf Rye kommet til Egnen ved Skanderborg tæt forfulgt af den ty-

ske Rigshær. For stadig at holde Fjenden paa Afstand gjorde han talrige smaa Udfald mod de fjendtlige Styrker undervejs. Saaledes sendte han Natten til den 16. Juli nogle Dragoner og et Kompagni Fodfolk mod de fjendtlige Poster ved Fuldbro Mølle syd for Mossø ved Taaning Aa. Største Delen af hans Styrke var allerede fra Helgenæs sendt over Fyn til Fredericia og havde der deltaget i Udfaldet den 6. Juli, men Meddelelsen om Vaabenstilstanden, der kom et Par Dage efter Sejren ved Fredericia, var endnu ikke naaet frem til de smaa Styrker i Nørrejylland. Mens Fodfolket stormede Broen, galoperede Dragonerne over Vade stedet og afskar en Del af Besætningen. Under Angrebet faldt Dragon Jens Simonsen fra Lifstrup i Vester Nebel Sogn. Hans Lig blev taget med paa Lægevognen til Gødvad Kirkegaard, hvor det blev begravet. Paa Graven satte hans Kæreste en Sten med en Indskrift, som hun aabenbart selv har formet. Den lød:

»Du for Ret og Ære stred,
og for Danmark du faldt ned,
nu du Fredens Land har fundet.
Jeg har tabt — og du har vundet.«

Den sidste Linie er et kønt Udtryk for trofast Kærlighed og kristen Tro og er et rørende Udtryk for den Sorg, som mange andre end hun har baa ret paa efter Krigen.

Mærkeligt nok har man paa Egnen senere ombyttet denne Sten med en stor Granit-Obelisk, hvor man har udeladt dette kønne, vemodige Hjertesuk af den, der dog stod den faldne Dragon nærmest. (Nu paa 100-Aarsdagen rejses der en Sten ved

Fuldbro Mølle til Minde om Fægtningen, men hendes Kærlighed fortjener ogsaa at mindes).*)

Det var kun $\frac{1}{4}$ af Ryes Tropper, der var blevet tilbage i Nørre Jylland. Hovedparten var blevet overført til Fredericia, deriblandt 6. Bataillon. I Bülow's Dagsbefaling til Tropperne umiddelbart før Udfaldet hedder det bl. a.:

..... »Til at udføre et Angreb paa den Hær, som belejrer Fredericia, deles de paa Fyn og i Fæstningen liggende Tropper i Dag (5. Juli) paa følgende Maade: ..... Femte Brigade under General Rye, bestaaende af sjette, syvende og niende Bataillon og første Reserve-Jægerkorps, Batteriet Markussen og en halv Deling Ingeniører... Femte Brigade skal staa langs Stranden nord for Citadellet, dog skal den først indtræffe der efter Solnedgang, da den ellers kan ses af Fjenden. Kl. 1 Morgen, saamtidig med Avantgarden, skal de rykke forbi Forhugget ved Stranden ud af Fæstningen saa hurtigt som muligt mod Christineberg af Vejen nærmest Stranden, derefter mod Trelde og Egeskov.«

Om selve Kampen fortæller Vaupell (II Bind, S. 323):

»Natten var stille og varm, en klar Himmel havde afløst de foregaaende Dages idelige Regnskyl. Over Jordan stod der en tæt Damp, som skjulte vore Troppers Bevægelser. Først henimod Morgen kom der en Luftning fra Nord, men denne hindrede Fjenden i at høre Lyden af Heste og Kanoner, fordi vore Tropper i det første Afsnit af Fægt-

---

*) Meddelt mig venligst af Maskinfabrikant Johs. Randløv, Skanderborg.

ningen netop bevægede sig imod Vinden mod Nord.«

Inden Fremrykningen samlede Rye alle sine Officerer omkring sig, siddende paa sin velkendte mørkerøde Hest, og sagde bl. a.: »Det er af største Vigtighed, at hver især lige fra Bataillonskommandøren til Tambourendrenge ved, hvad Bataillonens skal foretage sig. Sig til Deres Folk, at det er Forræderne, Slesvig-Holstenerne, som staar lige over for os.« — Og til 1. Jægerkorps sagde han: »Og nu fremad i Herrens Navn.« — — —

Under sjette Bataillons Formering og Fremrykning var der desværre ikke taget mindste Hensyn til at spare paa Soldaternes Kræfter til selve Kampen. Fremrykningen skulde jo ske hurtigt, men man havde glemt at aflaste dem for Kogekedler og Kapper og Tornystre. Resultatet var, at da de rykkede ud til Siden, uden at Fortroppen standsede, var Mandskabet helt udmattet, inden de overhovedet var kommet i Kamp. 50 Skridt før Skansen begik 6. Bataillons Fører endnu en Fejl ved at befale: »Fald ned« paa den aabne Mark lige foran Fjenden, som nu skød paa den store Masse, som var aldeles uden Dækning. Over 100 Mand mistede Livet i denne Situation, og det var kun faa, der adlød, da der blev givet Ordre til Fremrykning igen. Det hele truede med Opløsning og Forvirring. Da red Rye ind i Midten af 6. Bataillon og raabte:

»Sig mig, er her ingen Officerer. [De var faldet næsten alle]. Børn, I har hele Tiden fulgt mig. — I vil ikke svigte Jeres General.« 150 Mand fulgte ham, da han red frem. To Gange blev Hesten skudt under ham, og til sidst faldt han selv ramt af to Skud. Med Støtte af andre Afdelinger blev Trel-

de Skanse taget og Modstanden brudt. Men da havde Kampen varet i 4 Timer, og Tabene havde været store. Næst efter 2. Jægerkorps havde 6. Bataillon de største Tab. Nogle af Navnene møder vi paa Mindetavlen i Ølgod Kirke og paa Mindestenen i Ribe. Men mange af Navnene er glemt her i Hjemsognene og findes kun paa Bissens Monument over de faldne paa den store Fællesgrav paa Trinitatis Kirkegaard i Fredericia, hvor de blev begravet den 8. Juli.

Efter Kampen fik Bataillon en velfortjent Hvile ovre paa Fyn. Herfra blev den i August overflyttet til Fredericia, hvor den laa garnisoneret til Juli 1850, da den som en Del af 3. Brigade under Oberst Schepelerns Ledelse tog Del i den sidste afgørende Kamp i Slaget ved Isted den 25. Juli 1850. Ogsaa denne Gang skulde den foretage en stor omgaaende Bevægelse. Den skulde i en stor Bue vesten for Trenen gaa frem i Ryggen paa den fjendtlige Hær paa Isted Hede og afskære den Tilbage-toget. Efter nogle Forpostkampe ved Solbro den 24. var den om Morgenen den 25. brudt op for over Solbro og Sylvested til Skovby at naa frem i Ryggen paa Fjenden ved Middagstid. Hele denne store Bevægelse blev gennemført planmæssigt, men da Generalkommandoen paa det Tidspunkt ikke havde Overblik over Slagets Gang, blev Brigaden i det Øjeblik, da den kunde have ført det afgørende Angreb igennem, kaldt tilbage igen og opnaaede kun ved sin Tilstedeværelse en kort Tid at skræmme Fjenden til Tilbagetog, i Stedet for at den ved sit Angreb kunde have tilføjet Oprørshæren et knusende Nederlag.

Den kom saaledes ikke til at deltage i de blodige

Kampe, som de andre Afdelinger deltog i, navnlig i den ufremkommelige Bøgmose, hvor mange Soldater sank ned i de mange Vandhuller mellem Tørveskærene. De fleste faldne af Vestjyderne finder vi i 3. Forstærkningsbataillon, der var i femte Brigade under Oberstløjtnant Gerlach, og som led store Tab under de haarde Kampe frem og tilbage over Mosen, der var meget vanskelig passabel paa Grund af Taage og Regn, der gjorde hele Situationen uoverskuelig. En Overgang skød 3. Forstærkningsbataillon og første Forstærkningsjægerkorps paa hinanden. Endnu lever Mindet om disse haarde Kampe i Bøgmosen i Erindringen hos de gamle, der har hørt Veteranerne fortælle om det.

Endnu en Begivenhed, der fik Berøring med Vestjylland, var Flaadens Kamp i Eckernførde. Herom minder en Tavle i Kirken i Henne. Det var 5. April 1849, at Fregatten »Gefion« og Linieskibet »Christian d. VIII« skulde gaa ind i Fjorden og forurolige Fjenden i Ryggen og om muligt landsætte Tropper. Matroserne var ikke »søvante«, som der ellers staar paa Tavlen i Henne Kirke. De havde kun været 13 Dage i Søen og havde endnu ikke lært at manøvrere med Kanonerne. Skibene gik under ugunstig Vind helt ind i Bunden af Fjorden op under de fjendtlige Batterier. Det ene af Batterierne var saa godt dækket, at det ikke kunde bringes til Tavshed. I en 're Timers Kamp blev begge Skibe saa haardt medtagne, at de var manøvredygtige. De Dampskibe, der skulde slæbe dem ud, fik Maskinskade, saa de blev alle liggende hjælpeløse og værgeløse overfor de fjendtlige Kanoner, der til sidst kørte helt ned paa Stranden og skød paa dem derfra.

Fregatten gik paa Grund og blev beskudt paa

langs af Dækket, og Linieskibet kom i Brand og sprang i Luften, efter at Størstedelen af Besætningen dog forinden var kommen i Land. Fire Mand fra Henne mistede Livet i denne Kamp.

I Slutningen af Krigen udbrød der en voldsom Tyfusepidemi, der gjorde ca. 10 % af Mandskabet i Hæren syge. Det skyldes sikkert de uhygiejniske Forhold, der har hersket under Baraklivet i Dannevirkestillingen. De, som døde af denne frygtelige Sygdom, som de har paadraget sig under Feltlivets strenge Kaar, bør mindes sammen med de faldne, og de er derfor medtaget i Listen her.

Efter Sejren ved Isted blev 6. Bataillon lagt i Garnison i Husum. Dens andet Kompagni blev dog overført til Frederiksstad under Helgesen og var med til at afslaa den Storm, som Fjenden rettede mod Byen den 29. September. Under Opholdet i Husum brændte Bataillonens Lager af Undermundering, og i »Ribe Stiftstidende« kan man læse et Opraab om at sende Undertøj til de vestjydske Soldater.

Den tredie Februar 1851 afgik Bataillon til København, hvor den ankom den 10. Februar og blev modtaget med Jubel og Begejstring af Byen. Den rykkede ind paa sin gamle Kaserne i Sølvgade. Ved Hjemkomsten til Sognene blev der holdt Fest for Soldaterne. Saaledes f. Eks. i Aarre og Aastrup. I »Ribe Stiftstidende« har jeg saaledes fundet følgende Annonce:

»Mandag den 24. Februar sidstleden afholdtes et Bal i Bolding i Aastrup Sogn af Sognets paaskjønnende Beboere til Opmuntring for de til Sognet hjemkomne Krigere . . . . Vi bevidner derfor herved vor Taknemlighed til de af Sognets Beboere, der

saa hæderlig paaskjønnede vores ved Krigen udstandne Farer. Aastrup Sogn 3-3-1851.

Sognets hjemkomne Krigere.«

I Faaborg Kirke blev Thomas Andreasen fra Debel dekoreret af Herredsfogden ved Nytaarsgudstjenesten for sin Tapperhed i Krigen.

Efter denne Oversigt over Begivenhederne vil jeg gaa over til en Gennemgang af Navnene paa de faldne og døde fra de enkelte Sogne i Amtet. De sønderjydske Sogne, der dengang hørte med til Amtet, er ikke medtaget. Rækkefølgen, hvori Sognene er nævnt, er den af Lægdsrullen anvendte i 1847. Fremgangsmaaden har været den, at først er Tabslisterne i Hærens Arkiv gennemgaaet, derefter Lægdsrullen for Ribe Amt i Rigsarkivet. De her indsamlede Oplysninger er derefter sammenholdt med Kirkebøgerne i de enkelte Sogne. Ved Gennemgangen af Tabslisterne i Hærens Arkiv har jeg faaet Hjælp af Viceskoleinspektør Poul Søgaard, København. Uden hans Hjælp havde Opgaven været vanskelig at gennemføre. Ligeledes har Præsterne i Amtet hjulpet mig meget ved beredvilligt at give mig Oplysninger fra Kirkebøgerne.

I Ribe Amts Aarbog 1909 har Rektor Øllgaard givet en Oversigt over de faldne fra Ribe og Omegn. De af ham fundne Navne er nævnt paa Mindestenen ved St. Catherine Kirke i Ribe. Da det ved min Undersøgelse har vist sig, at ikke alle Navne fra de af ham undersøgte Sogne er kommet med, har jeg inddraget de af ham fundne Navne i denne Oversigt sammen med de øvrige Navne fra de paagældende Sogne.

Nogle Navne vil dog endnu være ukendte. Enkelte er flyttet udenfor Amtet og er indrulleret an-

detsteds. Det vil kræve en Gennemgang af alle Lægdsrullerne at finde disse og være et uoverkommeligt Arbejde. Der vil antagelig ogsaa være enkelte frivillige, som ikke er nævnt i Lægdsrullen, og som ikke har Fødestedets Navn som Tilnavn. De er heller ikke til at finde. Enkelte Trainkuske er antagelig ogsaa forbigaaet, da de ikke altid er anført i Tabslisterne, men blot anført som døde i Lægdsrullen. Det kan derfor ikke afgøres, om de er døde i Krigen. Enkelte faldne fra Amtet er ikke medtaget, da de kun synes at have opholdt sig her en kort Tid som tjenende og ikke har haft Bopæl i Amtet. Det vil føre for vidt at undersøge disse tvivlsomme Tilfælde.

Materialet er saaledes ikke helt fuldstændigt, men det maa dog antages, at Hovedparten af de faldne og døde fra Amtet er fundet frem.

Maatte disse Navne, samlet for hvert Sogn i Vestjylland, være med til at bevare Mindet om Vestjydernes Indsats i Kampen for Landets Frihed og Selvstændighed for 100 Aar siden.

HJORTLUND OG KALVSLUND SOGNE.

Ingen paavist.

FARUP SOGN.

Jeppe Terkelsen Kjærbølling, f. 14. Juni 1823, Søn af Husmand Terkel Hansen og Hustru Bodil Kathrine f. Jensdatter af Kjærbøl. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 74. Saaret i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849. Begr. 8. Juli i Fællesgraven paa Trinitatis Kirkegaard. M.*) »F. R. A.« 1909.

---

*) Mindestenen i Ribe.

Joseph Christensen Pedersen Fuglsang, f. ?, Søn af Husmand Peder Jørgensen Lintrup og Hustru Ane Margrethe f. Josephsdatter af Fuglsang. Menig i 13. Lini Inf. Battl. 2. Komp. Nr. 105. Faldet i Kampen ved Lundsgaard, ca. 1,5 km sydvest for Vester Sottrup i Ullerup Sogn paa Sundeved den 29. Maj 1848. Begravet samme Dag af Fjenden paa Marken nær Lundsgaard. Opgravet i 1849 og nedlagt i den store Grav paa Sottrup Kirkegaard. (Er af Øllgaard henført til Farup Sogn, men ikke fundet i Lægdsrullen for Sognet). M. »F. R. A.« 1909.

Niels Laustsen Hillerup, f. ca. 1822, Søn af Laust Pedersen. Menig i 1. Forst. Jægerkorps 2. Komp. Nr. 95. Død paa Lazarettet i Assens 5. Sept. 1849 af Tyfus. Begravet i Fællesgraven paa Assens gamle Kirkegaard. (Udskrevet fra Farup Sogn).

VESTER VEDSTED. (Ingen fundne).

RIBE DOMKIRKE og ST. CATHERINE
LANDSOGNE.

Jens Christian Rasmussen Starup, f. ca. 1821 (?) Søn af Rasmus Jensen. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 4. Komp. Nr. 80. Saaret 6. Juli 1849 i Slaget ved Fredericia, død paa Lazarettet i Assens 15. Juli, begravet i Fællesgraven paa Assens gamle Kirkegaard 19. Juli s. A.

Jørgen Bruun Tygesen Lustrup, f. 3. August 1826, Søn af Gaardmand Tyge Jørgensen og Hustru Karen af Lustrupdal. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 164. Saaret i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849. Indbragt i dødlignende Tilstand til Fredericia. Død den 7. Juli og begravet i den store Fællesgrav paa Trinitatis Kirkegaard. M. »F. R. A.« 1909.

Mindesmærke ved St. Katharine Kirke i Ribe over faldne 1848-50
og 1864 fra Ribe By og Omegn

Kilcheen laant af Tøjhusmuseet

RIBE KØBSTAD.

*Niels Lassen Dynesen, f. i Ribe 26. Januar 1826,
Søn af Rebslagermester, Borgerkaptajn Jens Dy-
nesen og Hustru Karen f. Nielsen. Stud. theol. Un-*

derjæger i 3. Jægerkorps 2. Komp. Nr. 109. Falden i Slaget ved Isted den 25. Juli 1850. (Af de i Istedslaget faldne begravedes Størstedelen paa St. Marie Kirkegaard i Flensborg den 28. Juli, nogle paa Slesvig eller Fahrensted Kirkegaarde og en Del paa eller ved selve Valpladsen). M. »F. R. A.« 1909.

GØRDING SOGN.

Peder Svendsen Christensen, Sdr. Bøel, f. 11. Maj 1822, Søn af Gaardmand Christen Pedersen og Hustru Mette Mortensdatter. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 4. Komp. Nr. 83. Falden i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849. Begravet i Fællesgraven 8. Juli.

Peter Petersen Gandrup Andersen Bjerndrup, f. 23. Maj 1816, Søn af Indsidder og Tjenestekarl Anders Pedersen og Hustru Ane Nielsdatter. Menig i 4. Reservebattl. 3. Komp. Nr. 56. Falden ved Blaa-kjærskov under Træfningen ved Viuf den 7. Maj 1849. »F. R. A.« 1909.

Peter Jensen Gjørding, f. 22. August 1820, Søn af Gaardmand Jens Pedersen og Hustru Marie f. Pedersdatter. Menig i 5. Forstærkningsbattl. 1. Komp. Nr. 78. Savnet ved Isted 25. Juli 1850. Begravelsen usikker. »F. R. A.« 1909.

Peder Christensen Bjerndrup, f. 17. Marts 1817, Søn af Gaardmand og Sognefoged Christen Gjerlefsen og Hustru Edel Marie f. Nielsdatter. Menig i 4. Res. Battl. 3. Komp. Nr. 115. Saaret ved Frederikstad 1. Oktober 1850, død paa Husum Lazaret den 4. Oktober og begravet paa Husum Kirkegaard den 9. Oktober. »F. R. A.« 1909.

Niels Hansen Sønner Lourup, f. 4. November 1826, Søn af Gaardmand Hans Rasmussen og Hustru Marie Cathrine f. Nielsdatter. Underjæger i 3.

Jægerkorps 1. Komp. Nr. 241. Savnet i Slaget ved Isted 25. Juli 1850. Begravelsen usikker. »F. R. A.« 1909.

JERNVED SOGN.

Hans Lauritsen Pedersen, f. 20. Maj 1825, Søn af Indsidder Peder Christian Pedersen og Hustru Maren f. Andersdatter i Jernved. Underjæger i 3. Reservejægerkorps 4. Komp. Nr. 332. Saaret i Slaget ved Isted 25. Juli 1850, død paa Lazaret i Flensborg 31. Juli, begr. paa St. Marie Kirkegaard 1. August. M. »F. R. A.« 1909.

DARUM SOGN.

Terkild Boesen Lil Darum, f. 17. Februar 1828, Søn af Gaardmand Boe Terkildsen og Hustru Dorthe Hansdatter af Lille Darum. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 264. Død af Tyfus paa Lazaret i Slesvig den 1. Oktober 1850. Begravet paa Friedrichsberg Kirkegaard i Slesvig den 5. Oktober. M. »F. R. A.« 1909.

BRAMMINGE SOGN.

Christen Lauridsen Nøraa, f. 20. September 1826, Søn af Gaardmand Laust Hansen og Hustru Karen f. Mikkelsdatter af Nøraa. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 3. Komp. Nr. 49. Savnet i Slaget ved Kolding 23. April 1849. Sandsynligvis begravet paa Bramdrup Kirkegaard 25. April. M. »F. R. A.« 1909.

Gregers Eskesen Nøraa, f. 20. Marts 1820, Søn af Sognefoged Eske Gregersen og Hustru Dorthea f. Pedersdatter af Nøraa. Jæger i 1. Res. Jægerkorps 2. Komp. Nr. 19. Falden ved Fredericia 6. Juli 1849, begr. i den store Fællesgrav 8. Juli. M. »F. R. A.« 1909.

Anders Vilhelm Andersen Nøraa (se Tjæreborg Sogn). M.

Niels Mikkelsen Madsen Terp, f. 10. Juni 1819, Søn af Gaardmand Mads Andersen og Hustru Ane f. Nielsdatter af Terp. Underjæger i 2. Forstærkningsjægerkorps 3. Komp. Nr. 50. Saaret i Slaget ved Isted den 25. Juli 1850, amputeret, død paa Lazarettet i Flensborg og begravet paa St. Marie Kirkegaard 26. Sept. M. »F. R. A.« 1909.

VEJRUP SOGN.

Peder Nielsen Sønder Vejrup, f. 13. Oktober 1825, Søn af Husmand Niels Lauritzen og Hustru Anna Marie Andersdatter, Bjøvlund, Sønder Vejrup. Underjæger i 1. Forstærknings Jægerkorps 2. Komp. Nr. 11. Savnet ved Isted den 25. Juli 1850. Begravelsen usikker.

VILSLEV SOGN.

Hans Kasten Andersen Jested, f. 6. Februar 1821, Søn af Husmand Anders Jensen og Hustru Zezilia f. Kastensdatter af Jested. Dragon i 3. Dragonregiment 4. Eskadron Nr. 120 af Depotet. Saaret den 7. September 1850, amputeret, død i Flensborg 28. September. Begravet paa St. Marie Kirkegaard i Flensborg 4. Oktober. M. »F. R. A.« 1909.

HUNDERUP SOGN.

Søren Christensen Sejstrup, f. 29. Juli 1827, Søn af Gaardmand Christen Sørensen og Hustru Anne Marie f. Christensdatter af Sejstrup. Konstabel i Forstærkningsartilleriet Nr. 171. Død af Tyfus paa Lazarettet i Flensborg den 16. Oktober 1850. Begravet paa St. Marie Kirkegaard den 18. Oktober. M. »F. R. A.« 1909.

Niels Madsen Kjærgaardsmark, f. 1. Februar 1822, Søn af Parcellist Mads Nielsen Hostrup og Hustru Karen, f. Mortensdatter af Kærgaardsmark. Menig i 3. Reservebattl. 1. Komp. Nr. 227. Død af Underlivsbetændelse paa Graasten Lazaret 23. December 1850. Begravet paa Adsbøl Kirkegaard 26. December. M. »F. R. A.« 1909.

Peder Borg Pedersen Toftløs, f. ca. 1821, Søn af Catherina Salvia Hygum Laustdatter. 1847 indtegnet i Lægdsrullen for Hunderup Sogn. Menig i 3. Reservebattl. Faldet 6. April 1849 i Kampen ved Ullerup.

AASTRUP SOGN. (Ingen fundne).

VEJEN SOGN.

Jørgen Biowulf Thomsen, f. ca. 1821 i Slagelse (kan dog ikke paavises i Kirkebøgerne i Slagelse), Søn af Bager Jørgen Thomsen. Indført i Lægdsrullen i Vejen. Menig i 3. Jægerkorps. Havde ladet sig stille for Las Hansen, »Vorngård« i Vejen Sogn for nogle Rigsdaler. Død 17. Sept. 1850. (Hvor vides ikke).

Om Las Hansen staar der i Lægdsrullen, at han var noget fladbrystet, muligvis brystsvag.

LINDKNUD SOGN.

Hans Peder Nielsen Lindknud, f. 3. November 1823, Søn af Husmand Niels Nielsen og Hustru Maren Jepsdatter i Lindknud. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 3. Komp. Nr. 52. Død paa Augustenborg Lazaret 16. Maj 1848 af Tyfus, begravet paa Kettinge Kirkegaard paa Als 21. Maj.

Rasmus Larsen Trunderup, f. ca. 1814 i Trunderup (?), Søn af Lars Rasmussen. Kom til Lindknud Sogn fra Svendborg i 1837. Gaardmand. Konstabel

i Artilleriet Moltke, død paa Ribe Sygehus 5. August 1848. Begravet paa Ribe Kirkegaard 8. August.

MALT SOGN.

Otto Andersen Maltbæk, f. 18. November 1824, Søn af Indsieder Anders Christian Nielsen og Hustru Maren Sørensdatter af Maltbæk. Menig i 3. Forstærkningsbattl. 3. Komp. Nr. 111. Faldet i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849, begravet i Fællesgraven 8. Juli.

Jacob Laugesen Askovmark, f. 16. August 1826, Søn af Husmand Lauge Pedersen og Hustru Anne Kathrine Henriksdatter Steenbæk. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 3. Komp. Nr. 6. Død paa Lazaret i Fredericia 9. August 1849, begr. i Fredericia 13. August.

Anders Jensen Maltbæk, f. 1. Februar 1827, Søn af Gaardmand Jens Lassen og Hustru Maren Andersdatter, Maltbækmark. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 3. Komp. Nr. 26. Savnet 23. April 1849 efter Slaget ved Kolding. Død af Skudsaar paa Bogense Lazaret 8. Maj, begravet paa Bogense Kirkegaard 11. Maj. (Nævnt 1847 i Drostrup, Læborg Sogn).

FOLDING SOGN.

Jørgen Mortensen Sønderskov, f. 18. Juli 1826, Søn af Morten Jørgensen og Hustru Hejlvig Pedersdatter i Øster Folding. Menig i 3. Forstærknings Battl. 2. Komp. Nr. 243. Død paa Odense Lazaret 31. Juli 1849 af Tyfus, begr. paa Odense Kirkegaard 2. August.

LÆBORG SOGN.

Hans Hansen Muurholm, f. 23. Oktober 1818, Søn af Hans Andersen og Hustru Margretha Kirstina i Muurholm. Dragon i 5. Dragonregiment. Iflg. Skrivelse fra Regimentet til Lægdsforstanderen i Malt Sogn død 24. September 1849.

FØVLING SOGN.

Hans Hansen Tobøl, f. 12. Maj 1819, Søn af Gaardbeboer Hans Hansen og Hustru Hanne Nielsdatter i Tobøl. Dragon i 5. Dragonregiment. Død i Odense ifølge Skrivelse fra Regimentet til Lægdsforstanderen i Føvling Sogn af 17. November 1849.

Jørgen Steffensen Kristensen Holleskov, f. 20. Juni 1823, Søn af Kristen Steffensen og Hustru Marie f. Jacobsdatter af Holleskov. Menig i 3. Forstærknings Battl. 3. Komp. Nr. 126. Falden i Slaget ved Isted 25. Juli 1850. »F. R. A.« 1909.

Niels Kristensen Jensen Astofte. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 165. Død paa Augustenborg Lazaret 27. Oktober 1850. Begravet paa Augustenborg Kirkegaard 30. Oktober. (Nærmere Oplysninger mangler).

Kristen Pedersen Bobøl, f. 14. Februar 1822, Søn af Peder Pedersen og Hustru Grethe f. Jensdatter af Bobøl. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 2. Komp. Nr. 135. Død den 9. Oktober 1848 af Tyfus paa Augustenborg Lazaret, begravet 13. Oktober paa Augustenborg Kirkegaard. »F. R. A.« 1909.

Mads Christian Olsen Aatte, f. 20. November 1816, Søn af Gaardmand Ole Andersen og Hustru Karen f. Christensdatter paa Lervad Mark i Aatte. Menig i 13. Linie Inf. Battl. 4. Komp. Nr. 69. Faldet under en Fægtning ved Bjerning Kirke 30. Juni 1849. Begravet af Beboerne i Rørkær By paa Bjerning Kirkegaard. (5 km. nord for Haderslev). »F. R. A.« 1909.

Hans Nielsen Lykkeskjær, f. 13. Oktober 1823, Søn af Niels Thomsen og Hustru Karen Hansdatter i Lykkeskjær (flyttet til Gørding Sogn i 1828). Underkorporal i 6. Linie Inf. Battl. 2. Komp. Nr. 17.

Faldet 23. April 1849 i Slaget ved Kolding. Begravet paa Bramdrup (?) Kirkegaard 25. April.

Søren Henriksen Stenderup, f. 23. August 1825, Søn af Henrich Pedersen og Hustru Else Marie Christensdatter, Husbeboere i Stenderup. Menig i 1. lette Inf. Battl. 3. Komp. Nr. 219. Faldet i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849. Begravet 8. Juli i Fællesgraven paa Trinitatis Kirkegaard.

BRØRUP SOGN.

Jens Christian Hansen Manøehuus, f. 22. Juli 1826, Søn af Gaardmand Hans Christian Nielsen og Hustru Ane Sørensdatter i Præstkjær. Menig i 3. Forstærkningsbattl. Død paa Assens Lazaret iflg. Skrivelse fra Battl. af 24. August 1849.

Peder Alexandersen Uldshøj, f. ca. 1824, Søn af Alexander Jacobsen. (Indrulleret i Lægdsrullen for Brørup Sogn Nr. 126). Menig i 6. Linie Inf. Battl. 4. Komp. Død i Bogense 25. Juli 1849 iflg. Skrivelse til Lægdsforstanderen. Vaupell oplyser, at han er faldet i Slaget ved Fredericia den 6. Juli 1849. Nærmere Oplysninger mangler. Antagelig fra Gaarden Ulvehøj i Lindknud Sogn.

HOLSTED SOGN. (Ingen funden).

VESTER NEBEL SOGN.

Jens Christensen Tranberg, f. 24. Oktober 1816, Søn af Gaardmand Christen Jensen og Hustru Chrestine Maria Pedersdatter af Tranberg i Aarre Sogn. Indrulleret i Vester Nebel Sogns Lægdsrulle Nr. 26. Menig i 7. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 360. Saaret 8. September 1850 i Slaget ved Stapel i Nærheden af Frederiksstad.

Jens Simonsen Lifstrup, f. 2. Februar 1822, Søn af Indsieder Simon Jensen og Hustru Johanne

Christensdatter i Lifstrup. Dragon i 3. Dragonregiment 3. Eskadron Nr. 97. »Skudt i Kamp mod Preussen ved Fuldbro Mølle Natten til den 16. Juli 1849. Begravet paa Gødvad Kirkegaard 17. Juli.« (Gødvad Kirkebog). Ved Fuldbro Mølle er der den 16. Juli 1949 afsløret en Sten med følgende Vers:

»Til sene Tider skal Mindet staa
om Danskes Daad ved Taaning Aa.«

Ole Simonsen Lifstrup, Broder til ovennævnte, f. 29. Marts 1825. Menig i 3. Forstærknings Battl. Lægdsrullen oplyser: »har været savnet siden Slaget ved Isted 25. Juli 1850«, Kirkebogen siger: »faldt 25. Juli 1850 ved Isted«; var Menig i 4. Komp. Nr. 102.

Mads Hans Thomsen Lildbæk, f. ca. 1827 i Lildbæk, Søn af Thomas Madsen (antagelig Lildbæk i Dejbjerg Sogn). Menig i 5. Forstærknings Battl. 4. Komp. Nr. 119. Død i København 23. November af Hjernebetændelse, begravet paa Garnisons Kirkegaard 27. November 1850. (Indrullet i Vester Nebel Sogns Lægdsrulle Nr. 43).

Jens Hansen Øllufvad, f. 27. April 1817, Søn af Gaardmand Hans Larsen og Hustru Dorthe Sørensdatter af Øllufvad. Menig i 4. Res. Battl. 3. Komp. Nr. 22. Saaret 23. April 1849 i Slaget ved Kolding. Død paa Bogense Lazaret 25. April, begr. paa Bogense Kirkegaard 28. April.

Jens Jespersen Ølluf Møllemark, f. 17. Februar 1817, Søn af Husmand Jesper Jensen og Hustru Karen Hansdatter af Ølluf Møllemark. Underjæger i 1. Res. Jægerkorps 2. Komp. Nr. 172. Død paa Odense Lazaret 14. Oktober 1850 af Brystvattersot, begravet paa Odense Kirkegaard 17. Oktober s. A.

SKADS SOGN.

Anders Lauridsen Oxvang, f. 29. Marts 1823, Søn af Laust Jensen og Hustru Mette Andersdatter Oxvang Mark. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 2. Komp. Nr. 35. Saaret i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849. Død i Fredericia 29. Oktober 1849. Begravet 31. Oktober i Fredericia. (Indrulleret 1847 i Lægdsrullen for Faaborg Sogn).

GULDAGER SOGN.

Jens Christensen Guldager, f. 2. Juli 1823, Søn af Husmand Christen Pedersen Smid og Hustru Ane Marie Thomasdatter, Guldager. Menig i 3. Forstærknings Battl. 4. Komp. Nr. 89. Faldet i Slaget ved Isted 25. Juli 1850, Begravelsen usikker.

Niels Hansen Jermark, f. 15. Oktober 1826, Søn af Hans Jensen Ølgaard og Hustru Maren Hansdatter, Jegsmark. Menig i 2. Res. Battl. 2. Komp. Nr. 178. Saaret 25. Juli 1850 i Slaget ved Isted. Fanget og ført til Rendsborg. Død i Rendsborg den 26. August 1850 og begravet paa Kirkegaarden der 27. August.

HOSTRUP SOGN.

Jens Christensen Hostrup, f. 5. Oktober 1818, Søn af Bonde og Gaardmand Christen Christensen d. ældre og Hustru Anna Dorthea Jensdatter, Hostrup. Menig i 4. Forstærkningsbattl. 2. Komp. Nr. 236. Savnet ved Isted 25. Juli 1850. Død i Flensborg 26. Juli og begravet der.

AARRE SOGN.

Jens Christian Jensen Aarre, f. 15. December 1823, Søn af Gaardmand Jens Nielsen og Hustru Mariane Hermansdatter af Aarre By. Underjæger i 1. Forstærknings Jægerkorps 2. Komp. Nr. 86.

Død paa Augustenborg Lazaret 23. Juni 1849 af Tyfus, begravet paa Augustenborg Kirkegaard 28. Juni.

Hans Jensen Aarre, f. 13. November 1827, Broder til ovenstaaende. Sygevogter, død i Glücksborg 29. December 1850 af Tyfus. Begravet paa Glücksborg Kirkegaard 3. Januar 1851.

BRØNDUM SOGN.

Morten Hansen Tarpgaard, f. 3. Juni 1824, Søn af Gaardmand Hans Sørensen og Hustru Anna Katrine Hansdatter af Tarpgaard. Menig i 7. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 155. Saaret i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849. Død paa Lazaret i Fredericia 20. Juli s. A. Begravet 23. Juli.

Hans Christian Nielsen Brøndumdam, f. 3. Oktober 1820, Søn af Husmand Niels Pedersen og Hustru Anne Marie Nielsdatter af Brøndumdam. Menig i 5. Res. Battl. 2. Komp. Nr. 179. Død paa Augustenborg Lazaret 2. Maj 1849 af Tyfus. Begravet paa Augustenborg Kirkegaard 6. Maj.

Jens Hansen Kjersing, f. 25. Februar 1827, Søn af Gaardmand Hans Jensen og Hustru Maren Maltesdatter af Kjersinggaard. Menig i 1. Jægerkorps 3. Komp. Nr. (?). Faldet i Kampen ved Solbro i Forbindelse med Slaget ved Isted den 25. Juli 1850.

NÆSBJERG SOGN.

Jens Christian Sørensen Skaanager, f. 15. April 1828, Søn af Gaardfæster Søren Johnsen og Hustru Mette Christensdatter, Skonager. Konstabel i Artilleri Marcussen, Nr. 93. Død i Slesvig 30. September 1850 af Tyfus, begravet paa St. Michaelis Kirkegaard 1. Oktober.

ØSE SOGN.

Niels Christian Christensen Vesterbæk, f. i Sig

i Thorstrup Sogn den 18. April 1811, Søn af Gaardmand Christen Christensen og Hustru Else Poulsdatter i Sig. Lejet til at være Dragon i 3. Dragonregiment. Ordonnans i Ordonnanskorpset Nr. 67. Død i Slesvig af Tyfus 6. Oktober 1850, begravet paa St. Michaelis Kirkegaard 9. Oktober.

SNEUM SOGN.

Frands Mogensen Spøttrup, f. 19. Februar 1827, Søn af Mogens Frandsen og Hustru Mette Hansdatter, Spøttrup. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 31. Død i Slesvig 3. Oktober 1850 af Tyfus. Begravet paa Friederichsberg Kirkegaard 6. Oktober.

Jakob Madsen Terpager, f. 26. Maj 1826, Søn af Snedker Mads Christensen og Hustru Ane Jacobsdatter af Terpager. Hjemmhørende i Alling. Menig i 3. Forstærkningsbattl. 3. Komp. Nr. 123. Faldet i Slaget ved Isted 25. Juli 1850. Først meddelt Lægdsforstanderen den 22. April 1851. M. »F. R. A.« 1909.

VESTER NYKIRKE. (Ingen fundet).

ALSLEV SOGN. (Ingen fundet).

TJÆREBORG SOGN.

Hans Silladsen Tjæreborg, f. 25. April 1820, Søn af Gaardmand Sillas Hansen og Hustru Kirsten f. Mortensdatter af Tjæreborg. Garder i den kongelige Livgarde til Fods, 4. Komp. Nr. 198. Saaret i Slaget ved Isted 25. Juli 1850, amputeret, død i Flensborg 23. August s. A. Begravet paa S. Marie Kirkegaarden i Flensborg 29. August. M. »F. R. A.« 1909.

Severin Sørensen Tjæreborg, f. 21. September 1825, Søn af Husmand Søren Christian Borck og Hustru Johanne f. Andersdatter af Tjæreborg He-

de. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 186. Sandsynligvis faldet i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849, begr. i Fællesgraven. M. »F. R. A.«

Niels Lambertsen Tjæreborg, f. 5. August 1823, Søn af Gaardmand Lambert Nielsen og Hustru Mette Marie f. Pedersdatter af Tradsborg. Menig i 3. Forstærknings Battl. 3. Komp. Nr. 132. Faldet ved Fredericia 6. Juli 1849, begravet i Fællesgraven. M. »F. R. A.« 1909.

Christen Christensen Tradsborg, f. 15. August 1825, Søn af Husmand Christen Christensen og Hustru Johanne Pedersdatter af Tradsborg. Menig i 3. Forstærknings Battl. 3. Komp. Nr. 141. Saaret den 4. April 1849 ved Graasten. Død paa Augustenborg Lazaret 10. April. Begravet 15. April paa Augustenborg Kirkegaard. (Indrullet 1847 i Lægdsrullen for Ribe Købstad, Nr. 187). M. »F. R. A.« 1909.

Anders Vilhelm Andersen, f. 2. Oktober 1824, Søn af Boelsmand Anders Nielsen og Hustru Else Pedersdatter. (Indrullet i Tjæreborg Lægd under Nr. 133 i 1847). Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 62. Død efter Amputation paa det militære Lazaret i Middelfart 1. Februar 1850. M.

FAABORG SOGN.

Salomon Hansen Agerbæk, f. 25. Februar 1823, Søn af Indsieder Hans Christian Andersen og Hustru Johanne Marie Salomonsdatter i Agerbæk. Underkorporal i 6. Linie Inf. Battl. 2. Komp. Nr. 12. Faldet i Slaget ved Fredericia den 6. Juli 1849, begravet i Fællesgraven 8. Juli.

Christen Nielsen Olesen Vrenderup, f. 10. Marts 1824, Søn af Olle Christensen og Hustru Else Marie Eskesdatter af Vrenderup. Konstabel i Artilleriet

4. Battl. Nr. 93. Død paa Nyborg Lazaret 16. Maj 1848 af Tyfus. Bégravet paa Nyborg Kirkegaard 20. Maj.

VESTER STARUP SOGN. (Ingen fundet).

GRIMSTRUP SOGN.

Hans Jessen Roust, f. 17. Februar 1820, Søn af Jes Hansen og Hustru Margrethe Gregersdatter af Roust. Menig i 6. Res. Battl. 4. Komp. Nr. 204. Død i Slesvig 24. Februar 1851. Begravet paa St. Michaelis Kirkegaard 2. Marts 1851.

Gregers Jesper Pedersen Roust, f. 3. Maj 1822, Søn af Husmand Peder Clausen og Hustru Anna Gregersdatter, Roust. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 35. Savnet 6. Juli 1849 efter Slaget ved Fredericia. Sandsynligvis faldet og begravet i Fredericia 8. Juli.

Ole Pedersen Roussthøje, f. 28. Maj 1823, Søn af Indsieder Peder Olesen og Hustru Maren Nielsdatter, Roussthøje. Menig i 3. Forstærknings Battl. 3. Komp. Nr. 101. Saaret i Slaget ved Isted 25. Juli 1850. Død i Flensborg 24. August, begravet 29. August paa St. Marie Kirkegaard.

Mads Ottesen Roust, f. 2. August 1821, Søn af Husmand Otto Frederik Madsen og Hustru Anna Marie Hansdatter af Roust. Menig i 12. lette Inf. Battl. 2. Komp. Nr. 290. Saaret 25. Juli 1850 i Slaget ved Isted. Død i Flensborg 18. Sept. Begravet paa St. Marie Kirkegaard 20. Sept. (I 1847 er han hjemmehørende i Korsør).

Laust (Lars) Frandsen Hjortkær (Jordkjær), f. 7. Marts 1825, Søn af Frands Jensen og Hustru Abellone Laustdatter, Hjortkær. »Trainkudsk, Frivillig ved Depotet af Ribe Battl.« (Indrulleret i Lægds-

rullen for Ribe Domkirkes Landsogn). Død af Tæring eller Tyfus paa Odense Lazaret 22. Oktober 1848. Begravet paa Odense Kirkegaard 26. Oktober.

Jens Pedersen Fruerlundgaard, f. ca. 1826, Søn af Peder Nielsen. (Indrullet i Lægdsrullen for Grimstrup Sogn i 1847 Nr. 149 med Bemærkning, at han nu er i Hvidkilde, Svendborg Amt). Menig i 3. Jægerkorps 3. Komp. Faldet i Kampen ved Mysunde 12. Sept. 1850.

JERNE SOGN. (Ingen fundne).

JANDERUP SOGN.

Jens Peter Nielsen Abild, f. 1820 i Abild ved Tønder, Søn af Kaadner Hans Poulsen Nielsen og Hustru Mett Andersdatter. (Den ny Navneskik, at Sønnen faar Faderens Efternavn, er her begyndt at vise sig). Trænkonstabel i Artilleriet. Død 1. August 1850 efter Slaget ved Isted iflg. Skrivelse til Lægdsforstanderen i Janderup Sogn af 8. August.

NØRRE NEBEL SOGN. (Ingen fundet).

LYDUM SOGN.

Kristen Nielsen Friisgaarde, f. 17. December 1818, Søn af Niels Christensen og Hustru Maren Christensdatter, Friisgaard. Menig i 5. Forstærknings Battl. 1. Komp. Nr. 94. Saaret ved Brecken-dorff 29. August 1850 (en Landsby syd for Dannevirkestillingen), fanget, amputeret, død i Rendsborg 15. December. Begravet paa Rendsborg Kirkegaard 17. December.

Poul Christian Hansen Lydum, f. 18. Juli 1827, Søn af Hans Johansen og Hustru Johanne Maren Christensdatter i Lydum. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 2. Komp. Nr. 179. Død paa Marchen 16. Juli 1850. Indbragt til Kolding. Begravet paa Kolding Kirkegaard 18. Juli.

Søren (Jørgen) Christensen Rærup, f. 14. De-

cember 1822, Søn af Kristen Adam Henriksen og Hustru Mette Christensdatter i Rærup. Menig i 1. Jægerkorps 4. Komp. Nr. 32. Falden 28. Maj 1848 ved Nybøl (i Sundeved). Tilmeldt Lægdsrullen i Henne Sogn 1847 og nævnt paa Mindetavlen i Henne Kirke, under Navnet Søren Christensen Henneberg, falden 5/6 48.

AAL SOGN.

I Kirken findes en Mindetavle over to faldne fra Sognet:

Mads Hansen Søhuse, f. 20. November 1823, Søn af Hans Jepsen og Hustru Anna Cathrine Sørensdatter i Søhuse. Underjæger i 1. Forstærkningsjægerkorps 2. Komp. Nr. 185. Falden 3. April 1849 ved Adsbøl i Sundeved. Begravet paa Marken ved Nybøl, maaske senere paa Nybøl Kirkegaard.

Niels Christian Olesen, f. 22. August 1818 i V. Vrøgum. Menig i 4. Reservebattl. 3. Komp. Saaret 8. September 1850 ved Stapel, fanget og ført til Rendsborg. Død i Rendsborg 6. Oktober og begravet paa Rendsborg Kirkegaard 8. Okt.

Foruden Navnene er der paa Tavlen anført 6 Vers, som er skrevet af sidstnævntes Broder, der har forfærdiget Tavlen. Versene er meget ubehjælpsomme, Stavemaaden røber den vestjydske Dialekt, men bag ved den usikre Form mærker man en ægte Følelse. Første Vers lyder:

»I som udi Krigens rækker
 Have ofret Liiv og Blod.
 I som Slog for Danmarks ære
 Ogsaa for vor Konge god.
 Om eders Navne vi vil Frede
 Som en nylig plantet Hegn,
 I som Seier have vunden
 Og som Stred for Korsets tegn.«

ved Kolding. Sandsynligvis død under Transporten og begravet. Nærmere Oplysninger mangler.

Søren Peder Hansen Søhuse, f. 20. Marts 1818, Søn af Hans Jepsen i Søhuse og Broder til Mads Hansen Søhuse, som er nævnt paa Mindetavlen. Menig i 5. Forst. Battl. 1. Komp. Nr. 98. Død paa Graasten Lazaret 6. November 1850 af Tyfus. Begravet paa Adsbøl Kirkegaard 8. November.

Hans Adersen Borre, f. 6. December 1822, Søn af Adser Hansen og Hustru Maren Nielsdatter i Borre. Trainkudsk. Død paa Bogense Lazaret 8. Oktober 1848 af Tyfus. Begravet paa Bogense Kirkegaard 11. Oktober.

Jens Hansen Nielsen Borre, f. 19. Oktober 1819, Søn af Niels Andersen og Hustru Ellen Hansen i Borre. Trainkudsk ved Dep. Esk. Død paa Odense Lazaret 20. Juni 1849 af Tyfus. Begravet paa Odense Kirkegaard 23. Juni.

LUNDE SOGN. (Ingen funden).

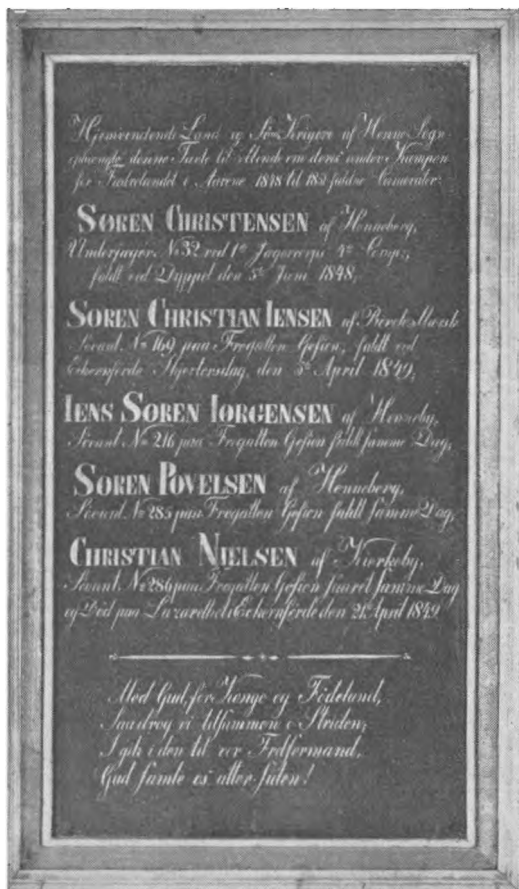
OUTRUP SOGN.

Anders Petersen Outrup, f. 8. September 1822, Søn af Peder Lauridsen og Maren Nielsdatter, V. Debel. Menig i 4. Res. Battl. 2. Komp. Nr. 241. Faldet i Kampene ved Helligbæk og Popholt. Nærmere Oplysninger mangler.

BILLUM SOGN. (Ingen funden).

KVONG SOGN.

Søren Hansen Quorup, f. 26. Oktober, Søn af Tjenestekarl Hans Hansen Falk og Hustru Ane Nielsdatter fra Kvorup. Corporal i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 2. Falden 23. April i Slaget ved Kolding og begravet paa Bramdrup Kirkegaard.

Mindetavle i Henne Kirke over Henne Sogns faldne 1848-50

Klicheen laant af Tøjhusmuseet

HENNE SOGN.

I Henne Kirke findes en Mindetavle med Navnene paa de faldne fra Sognet. Tavlen er ophængt af de faldnes Soldaterkammerater.

Søren Christensen af Henneberg. Underjæger

Nr. 32 ved 1. Jægercorps 4. Comp., faldt ved Dyp-
pel den 5. Juni 1848.

Er identisk med Jørgen Christensen Rærup (se
Lydum Sogn).

Søren Christian Jensen af Borch Mærsk. Søvant
Nr. 169 paa Fregatten Gefion, faldt ved Eckernfør-
de Skjertorsdag den 5. April 1849.

(eftersøgt forgæves).

Jens Søren Jørgensen af Henneby. Søvant Nr.
216 paa Fregatten Gefion, faldt samme Dag.

(f. 5. September 1826 i Henneby, Søn af Hus-
mand Jørgen Mortensen og Hustru Mette Jens-
datter).

Søren Povelsen af Henneberg. Søvant Nr. 285
paa Fregatten Gefion, faldt samme Dag.

(f. 22. Juni 1829, Søn af Gaardmand Povel Møl-
ler og Hustru Karen Jensdatter af Henneberg).

Christian Nielsen af Kierkeby. Søvant Nr. 286
paa Fregatten Gefion, saaret samme Dag og død
paa Lazareth i Eckernførde den 21. April 1849.

(f. 5. Februar 1829, Søn af Husmand Niels Gre-
gersen og Hustru Helvig Jørgensdatter af Kir-
keby).

Under Navnene findes følgende Vers:

»Med Gud for Konge og Fødeland,
Saa drog vi tilsammen i Striden,
I gik i den til vor Frelsermand,
Gud samle os atter siden.«

HORNE SOGN.

Jes Sørensen Hornelund, f. 30. Januar 1817, Søn
af Gaardmand Søren Lassen og Hustru Maren Jes-
datter i Hornelund. (1847 opholder han sig i Fjel-
strup Sogn). Menig i 12. lette Inf. Battl. 4. Komp.

Nr. 367. Savnet efter Slaget ved Isted 25. Juli 1850. Begravelsen usikker.

Jens Nielsen Malle, f. 26. Oktober 1826, Søn af Gaardmand Niels Christensen og Hustru Kjersten Christensdatter i Malle. Død 13. Juni 1850 efter 3. Jægerkorps Skrivelse af 9. Juli til Lægdsforstanderen i Horne Sogn. (Antagelig identisk med den Jens Nielsen Østbæk, der er nævnt paa Mindestenen ved Ølgod Kirke som falden i Slaget ved Isted 25. Juli 1850).

HODDE SOGN. (Ingen fundet).

TISTRUP SOGN.

I Tistrup Kirke findes en Mindetavle over de faldne fra Sognet (ophængt i Taarnet). Navnene er:

Nis Nielsen Gaarde (ikke Niels, som i Tabslisten). 5. Liniebatl. faldet i Slaget ved Kolding 23-4-1849.

(f. 19. Januar 1825, Søn af Husmand Niels Nissen og Hustru Ane Marie Pedersdatter paa Gaarde Mark. Underkorporal i 5. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 18. Savnet 23. April 1849 efter Slaget ved Kolding. Død under Transport til Christiansfeld og begravet der 24. April).

Jens Christensen Kvie, 1. Reservejægerkorps, faldt i Slaget ved Fredericia 6-7-1849.

(f. 31. Marts 1816, Søn af Indsidder Christen Jensen Gejl og Hustru Malene Kierstine Andersdatter af Kvie i Ansager Sogn. Tilmeldt Lægdsrullen i Tistrup Sogn i 1847. Underjæger i 1. Reserve Jægerkorps 2. Komp. Nr. 160. Faldet i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849 og begravet 8. Juli i Fællesgraven).

Søren Marcussen Snorup. 2. Forstærkn's Jægerkorps, faldt i Sl. ved Isted 25. Juli 1850. (f. 30. Juni

Mindetavle i Tistrup Kirke over Tistrup Sogns faldne 1848-50

Klitcheen laant af Tøjhusmuseet

1819, Søn af Gaardmand Marcus Thomsen og Hustru Kiersten Lauridsdatter af Snorup. Underjæger i 2. Forstærknings Jægerkorps 3. Komp. Nr. 90. Savnet ved Isted. Begravelsen usikker.

N. T. Jensen Hetoft, 3. Forst. Battl., faldet i Sl. v. Isted 25-7-50. (f. 25. April 1824, Søn af Jens Christian Pedersen og Hustru Karen Lauridsdatter, He-

tofte. Hans fulde Navn er: Niels Tarm Jensen (baade efter Kirkebog og Lægdsrulle). Menig i 3. Forstærknings Battl. Faldet i Slaget ved Isted 25. Juli 1850 iflg. Skrivelse fra Battl. til Lægdsforstanderen i Tistrup Sogn 21. August 1850).

Niels Nielsen Thistrup, v. Batteriet Dinesen. Død paa Lazaret i Slesvig 11-11-50. (f. 21. Maj 1822, Søn af Niels Madsen og Hustru Ane Thomasdatter af Thistrup. Constabel i Artilleri Dinesen. Nr. 54. Død i Slesvig 12. November 1850 af Tyfus, begravet paa St. Michaelis Kirkegaard 13. November).

Mindetavlen er ophængt af Sognets Beboere og har foruden Navnene paa de faldne følgende Vers:

»Hvad Eders Daad for os I Brave var,
Vi at betegne Ord dertil ei har.
I stred og faldt for os, for Danmarks Hæder,
Med Tak og Priis vi altid mindes Eder.«
(Se endvidere Vester Gesten Sogn).

ANSAGER SOGN.

Mads Christensen Kroyagergaard, f. 22. Februar 1824, Søn af Gaardfæster Christen Thomsen og Hustru Bodil Kirstine Madsdatter i Stenderup. Menig i 3. Forstærknings Battl. 4. Komp. Faldet i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849 iflg. Skrivelse fra 3. Forst. Battl. af ?

Jens Christensen Kvie (se Thistrup Sogn).

THORSTRUP SOGN. (Ingen fundet).

ØLGOD SOGN.

Ved Ølgod Kirke findes en Mindesten paa Kirkepladsen med Navnene paa de faldne fra Sognet. Navnene er:

Christian Sørensen Vallund, f. 16. August 1823 i

Mindesmærke ved Ølgod Kirke for faldne 1848-50 og 1864
fra Ølgod Sogn

Klicheen laant af Tøjhusmuseet

Morsbøl i Strellev Sogn, Søn af Gaardmand Søren Henriksen i Morsbøl og Hustru Anna Katharina Christensdatter (senere gift med Gaardmand i Vallund Gjøde Christensen). Menig i 3. Forstærknings Battl. 4. Komp. Faldet i Slaget ved Isted 25. Juli 1850.

Christen Peder Pedersen Hjidding, f. 1. Oktober 1821, Søn af Gaardmand Peder Christensen og Hustru Maren Nisdatter i Hjidding. Menig i ? Døde-

lig saaret i Slaget ved Isted 25. Juli 1850. Død paa Vognen under Transporten til Flensborg.

Jens Nielsen Østbæk, faldet 25. Juli 1850 ved Isted. (Kan ikke findes i Ølgod Sogns Kirkebog og ikke i Lægdsrullen for Ølgod Sogn. Antagelig identisk med Jens Nielsen fra Malle i Horne Sogn, se denne).

Peder Jensen (Hedehus) af Lindbjerg Mark, f. 26. Marts 1824, Søn af Husmand Jens Pedersen og Hustru Anna Margrethe Andersdatter i Hedehuset. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 47. Dødelig saaret af Skudskaar i Panden i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849. Død paa Lazarettet i Odense 10. Juli 1849. Begravet paa Odense Kirkegaard 12. Juli.

Christen Vejlgård Sørensen af Bøllund, f. 7. September 1825, Søn af Søren Christensen og Hustru Mette Vestisdatter af Bøllund. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 104. Faldet i Slaget ved Fredericia den 6. Juli 1849, begravet 8. Juli i Fællesgraven.

Foruden de nævnte, der staar paa Mindestenen ved Kirken, findes der i Tabslisterne følgende, der ogsaa er fra Ølgod Sogn:

Hans Christian Petersen Lindberg, f. 18. December 1819, Søn af Peder Christian Hansen og Hustru Kirstine Madsdatter paa Lindbjerg Mark. Menig i 3. Reserve Battl. 3. Komp. Nr. 168. Saaret 12. September 1850 ved Slesvig, død, begravet 18. September s. A.

Christen Gammelgaard Jensen Grønlund, f. 10. November 1823, Søn af Gaardmand Jens Christian Christensen og Hustru Anne Malene Christensdatter i Grønlund. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 52. død i Flensborg 11. Februar 1851 af Tyfus.

Jens Petersen Østbæk, f. 25. November 1819, Søn

af Gaardmand Peder Nielsen og Hustru Inger Marie Jensdatter. Menig i 5. Forstærkningsbattl. 1. Komp. Nr. 108. Dødelig saaret i Slaget ved Isted 25. Juli 1850.

Jens Lauridsen Fruerlund, f. 1818, Søn af Laurids Jensen, hjemmehørende i Fruerlund i Ølgod Sogn. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 141. Død af Svindsot i Nordby paa Fanø 15. Juli 1849, begravet med militær Honnør paa Nordby Kirkegaard 18. Juli.

GRINDSTED SOGN. (Ingen fundet).

VORBASSE SOGN.

I Vorbasse Kirke findes en Mindetavle ophængt paa Skibets Nordvæg. Paa Tavlen staar:

Minde over Jacob Hansen Lind,
Søn af Hans Jensen og Hustru Cathrine Marie Christensen, født 3. Januar 1825. I Kamp for Fædrelandet blev han saaret ved Eistrup 23. April 1849, døde af sine Saar i Bogense den 2. Maj s. A. Dybtsørgende Forældre satte den brave Søn dette Minde.

Han er født i Fæsted i Hygum Sogn. I Hærens Tabslister kaldes han Jacob Hansen Lund Fahlsted. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 2. Komp. Nr. 173. Saaret 23. April i Slaget ved Kolding, begravet paa Bogense Kirkegaard 7. Maj.

Foruden ovennævnte er der fra Vorbasse Sogn:

Christen Christensen Riisbøl, f. 9. Februar 1820, Søn af Christen Jørgensen og Hustru Ane Christensdatter i Riisbøl. Menig i 5. Forst. Battl. 1. Komp. Nr. 232. Død 18. December 1850. Begravet paa St. Marie Kirkegaard i Flensborg 20. December.

Mindetavle i Vorbasse Kirke over en falden 1849

GRENE SOGN. (Ingen fundet).

HEJNSVIG SOGN.

Jens Christensen Hejnsvig, f. 23. November 1818, Søn af Christen Thomsen og Hustru Johanne Nielsdatter i Hejnsvig. Indkaldt til Øvelse 1. Februar 1849. Død 24. Februar 1851 iflg. Skrivelse fra 5. Forstærknings Battl. Nærmere Oplysninger mangler.

Hans Thomsen Gilberg, f. 28. August 1826, Søn af Thomas Hansen og Hustru Johanne Gregersdatter i Gilberg. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 4. Komp. Nr. 130. Saaret 23. April 1849 i Slaget ved Kolding.

Død paa Lazaret i Fredericia 11. Maj. Begravet paa Fredericia Kirkegaard.

VAMDRUP SOGN.

Peder Struer Sørensen St. Andst, f. ca. 1827, Søn af Søren Thursen Struer. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 265. Soldat 1. April 1850. Død 28. Januar 1851 paa Gottorp Lazaret af Tyfus iflg. Skrivelse fra Battl. af 25. Februar 1851. Begravet paa Friederichsberg Kirkegaard 1. Februar 1851.

Søren Hansen Holt, f. 29. Maj 1826, Søn af Husmand Hans Pedersen Brandt og Hustru Johanne Marie Lundsdatter af Holt. Menig i 3. Forstærknings Battl. 2. Komp. Nr. 244. Død paa Fredericia Lazaret 1. Oktober 1850 af Tyfus, begravet paa St. Michaelis Kirkegaard 4. Oktober s. A.

HJARUP SOGN. (Ingen fundet).

LEJRSKOV SOGN.

Laurids Zachariassen, f. 24. August 1823, Søn af Zacharias Lauridsen og Hustru Maren Christensen af Lejrskov. Menig i 4. Reserve Battl. 3. Komp. Nr. 176. Saaret 2. Oktober 1850 i Kampene ved Frederiksstad. Død i Flensborg 29. Oktober. Begravet paa St. Marie Kirkegaard 1. November s. A.

Niels Nielsen Vraa, f. 20. August 1824, Søn af Niels Jørgensen og Hustru Karen Nielsdatter, Vraa. Menig i 3. Forstærknings Battl. 3. Komp. Nr. 105. Savnet efter Slaget ved Isted 25. Juli 1850. Faldet iflg. Meddelelse fra Battl. af 22. April 1851 til Lægdsforstanderen i Lejrskov.

Niels Markussen Kiisbøl, f. 22. Oktober 1824, Søn af Marcus Jensen og Hustru Maren Nielsdatter af Uhre. (I Lægdsrullen staar Kiisbøl. Uhre og Kiisbøl grænser op til hinanden). Menig i 6. Linie Inf.

Battl. 1. Komp. Nr. 142. Død i Flensborg 12. November 1850 af Tyfus. Begravet paa St. Marie Kirkegaard 17. November.

Hans Jepsen Egholt Mark, f. 15. Oktober 1821, Søn af Jeppe Kejsen og Hustru Kirstine Mathiasdatter, Egholtmark. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 4. Komp. Nr. 170. Faldet 5. Juni 1848 i Kampen paa Sundeved. Begravet paa Sønderborg Kirkegaard 8. Juni. (Lægdsrullen siger faldet 15. Juni 1848).

JORDRUP SOGN.

Hans Jensen Gamst, f. 28. April 1825, Søn af Jens Lausen og Hustru Anna Margrethe Hansdatter i Gamst. (1847 nævnt i Jordrup Sogns Lægdsrulle som »Nu i Jordrup«). Underjæger i 1. Jægerkorps 1. Komp. Nr. 248. Død 5. November 1849 paa Lazaret i Kolding af Tyfus. Begravet paa Kolding Kirkegaard 9. November.

Niels Jensen Jordrup, f. 11. Januar 1820. Søn af Gaardfolk Jens Andersen Ravn og Hustru Maren Jeppesdatter i Jordrup. Underkorporal i 4. Reserve Battl. 4. Komp. Nr. 28. Faldet 23. April 1849 i Slaget ved Kolding. Begravet paa Harthe Kirkegaard 27. April.

Rasmus Sørensen Jordrupmark, forgæves eftersøgt i Lægdsrulle og Kirkebog. Maa antages at være fra Jordrup Sogn. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Nr. 122. Savnet 6. Juli ved Fredericia, sandsynligvis begravet 8. Juli.

SEEST SOGN.

Erik Hansen Ebbesen Seest, f. 15. November 1827, Søn af Gaardmand Hans Nielsen og Hustru Ane Eskesdatter af Seest (kaldes i Kirkebogen: Erik Ebbesen, Søn af Hans Nielsen o. s. v.). Dragon i

3. Dragon Regiment 4. Eskadron Nr. 104. Død paa Gottorp Lazaret 10. December 1850 af Tyfus. Begravet paa Friederichsberg Kirkegaard 12. December.

BÆKKE SOGN.

Søren Møller Christensen Kragelund, f. ca. 1825, Søn af Christen Madsen i Kragelund. Menig i 6. Linie Inf. Battl. 3. Komp. Nr. 192. Saaret 6. Juli i Slaget ved Fredericia, død paa Bogense Lazaret 18. Juli. Begravet paa Bogense Kirkegaard 24. Juli.

Jeppe Christensen Asboe, f. 5. September 1826, Søn af Gaardmand Christen Hansen Skou og Hustru Mette Nielsdatter af Asboe. Underjæger i 1. Jægerkorps 4. Komp. Nr. 70. Saaret 20. April 1849 ved Kolding og savnet. Død samme Dag og nedgravet af Tyskerne i Fru Theilades Have. Senere begravet af vore paa Kolding Kirkegaard.

VEERST SOGN.

Cornelius Jacobsen Veerst, f. 5. Januar 1825, Søn af konstitueret Kirkesanger og Skolelærer Jacob Corneliussen og Hustru Ane Hansdatter af Veerst. Ambulancesoldat ved 2. Infanteribrigade Nr. 143. Død i Slesvig 19. December 1850 af Tyfus, begravet paa St. Michaelis Kirkegaard 22. December.

GJESTEN SOGN.

Niels Clausen Røi Mark, f. 15. Juli 1827, Søn af Gaardmand Claus Nielsen og Hustru Karen Lauridsdatter, Røi Mark. Garder i Livgarden til Fods, 4. Komp. Nr. 62. Død i Flensborg 26. Oktober 1850 af Tyfus, begravet paa St. Michaelis Kirkegaard 1. November.

Laust Nielsen Brethoe Vestergaister, f. i Bredho i Thistrup Sogn 28. November 1816, Søn af Niels

Lauridsen og Hustru Kirsten Pedersdatter, konfirmeret og boende i Vester Gesten i Gesten Sogn og optaget i Lægdsrullen der. Menig i 13. Linie Inf. Battl. 2. Komp. Nr. 85. Saaret i Slaget ved Isted 25. Juli 1850. Død i Slesvig 8. eller 9. August. Begravet paa Friederichsberg Kirkegaard 9. August.

Søren Pedersen Skanderup, f. 1. Maj 1818, Søn af Peder Christensen Linnet og Hustru Ane Kjerstine Sørensdatter, Husfolk og Arbejdsmand af Skanderup. Menig i 2. Jægerkorps. Faldet i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849. (Ifølge Skrivelse fra 2. Jægerkorps af 11. August 1849). Indkaldt til Øvelse 1/2 1849. 1847 i Lægdsrullen for Gjesten Sogn.

Wilhelm Wilhelmsen Vejle, Vester Gesten Mark, f. ca. 1827, Søn af Vilhelm Johansen, nu i Gjesten. Konstabel i Artilleri Marcussen, indkaldt 5. Januar 1850. Død iflg. Regimentets Skrivelse af 10. Januar 1851 den 27. December 1850 af Tyfus paa Valdemar Slot paa Taasinge. Begravet paa Bregninge Kirkegaard 31. December 1851.

SKANDERUP SOGN.

Anders Jensen Skanderup, f. 25. April 1821, Søn af Jens Stoustrup, Halck (i Haderslev Amt) og Pigen Else Katrine, Skanderup Fattiggaard. Menig i 3. Reserve Battl. 2. Komp. Nr. 244. Saaret den 30. November 1850 ved Kochendorff under Fægtning ved Dannevirkestillingen. Fanget og død i Rendsborg 4. December og begravet paa Kirkegaarden i Rendsborg.

ANDST SOGN.

Kasper Frederik Pedersen Store Andst Mark, f. 15. Oktober 1821, Søn af Gaardfolk Peder Mikkelsen og Hustru Cathrine Marie Knudsen af Store

Andst. Menig i 6. Linie Inf. Battl. Død paa Augustenborg Lazaret 21. April 1849.

Hans Knudsen Gejsing, f. 13. Februar 1816 i Gildberg i Lindknud Sogn, Søn af Gaardmand Knud Hansen og Hustru Maren Laugesdatter af Gejsing. Menig i 6. Linie Inf. Battl. Faldet i Slaget ved Kolding 23. April 1849.

(Foruden de her nævnte fra Andst Sogn oplyser Lægdsrullen, at en Soldat ved Navn Søren, f. i Nebel, 26 Aar i 1847, nu i Glibstrup, Soldat i 1844 ved 6. Battl., Søn af Peder Sørensen, er død i 1849. Han er antagelig en af de faldne, men er ikke fundet i Tabslisterne).

MANDØ.

Jesper Jacobsen Jensen Klint, f. 27. April 1822, Søn af Jens Jørgensen Klint og Hustru Ane Marie Jensen i Møgeltønder. Soldat i 6. Linie Inf. Battl. Død i Assens 17. Juli 1849 iflg. Skrivelse til Lægdsforstanderen paa Mandø.

Johan Kobs, f. i Gammelby ca. 1816, Søn af Frands Joachim Kobs. Menig i 7. Linie Inf. Battl. 1. Komp. Faldet i Slaget ved Fredericia 6. Juli 1849 iflg. Skrivelse af 12. August 1850 til Lægdsforstanderen paa Mandø.

Johannes Hansen Mandø, f. 17. November 1831, Søn af Søfarende Hans Hansen Gregersen og Hustru Karen, f. Johannesdatter af Mandø. Halvbefaren paa Fregatten Gefion. Faldet paa Gefion under Kanonaden fra de fjendtlige Batterier den 5. April 1849. Begravet paa Eckernførde Kirkegaard den 9. April. M. »F. R. A.« 1909.

RIBE KØBSTAD.

Paa Torvet ved St. Catharine Kirke findes en

Mindesten over de faldne fra Ribe By og Sognene deromkring i Treaarskrigen og i 1864.

Se Afbildningen Side 240.

Fra Treaarskrigen er der 16 Navne. Foruden Navnene staar der paa Stenen følgende Vers:

»Her mindes de som fulgtes ad
fra Bondestand og Borgerstad.
De stred og faldt for Fædres Flag
Een sejrrig, een i Nederlag.
Thi skriver deres Fødestavn
i Sten de faldnes Hædersnavn.«

Foruden de paa Stenen nævnte, nævner Lægdsrullen for Ribe Købstad:

Lægd 88 Nr. 234.

Carl Wilhelm Didrichsen, f. ca. 1825 i Bragenæs i Norge, Søn af Toldkontrollør Didrichsen. Død ifølge Skrivelse fra Nyborg Excercerskole dateret 4. Februar 1850.

NORDBY SOGN. (Ingen fundet).

SØNDERHO SOGN. (Ingen fundet).

OXBY SOGN. (Ingen fundet).

HO SOGN. (Ingen fundet).

VARDE KØBSTAD.

Mads Kristian Laustsen, f. 7. Juli 1826, Søn af Laust Jensen Thaarup og Hustru Anna Marie Madsdatter af Varde. Indkaldt 1. Oktober 1848. Død 16. Marts 1850 i Fredericia. Nærmere Oplysninger mangler.

Jens Larsen Varhede, f. ca. 1812, Søn af Christen Laursen, Varde Hede. Menig i 4. Reserve Battl. 4. Komp. Udsløttet af Lægdsrullen i 1851 med Til-

føjelse: »Skal være død, som ej kan beviises.« Vau-
pell meddeler: »Falden i Slaget ved Frederiksstad
29. September, 4. Oktober 1850.«

Har ikke været at finde i Kirkebogen for Varde
Landsogn.

Jens (Johan) Larsen Mails, f. 29. Juli 1818, Søn
af Gaardmand Lass Jensen Linding og Hustru Kir-
sten Danielsdatter i Mejls. Commandersergent i 3.
Reserve Battl. 3. Komp. Nr. 1. Savnet 6. April 1849
efter Kampene ved Ullerup og Avnbøl paa Sunde-
ved. Død 9. April paa Lazaret i Sønderborg. Be-
gravet paa Sønderborg Kirkegaard den 13. April.

Ære være deres Minde.

Tabene fordeles sig saaledes:

Sundeved: 8.

Kolding: 14.

Fredericia: 23.

Isted: 30.

Forskellige Føgtninger: 5.

Frederiksstad: 7.

Sygdom: 42

Eckernførde: 5.

Ialt 134.

I hele Landet 2407 faldne og 1362 døde af Syg-
dom, ialt 3769.

Kilder:

Hærens Arkiv. Tabslistor og Stambøger.

Kirkebøger for Sognene i Ribe Amt.

Lægdsrullen for Ribe Amt 1847—50. Rigsarkivet.

Vaupell: Kampen for Sønderjylland 1848—50. Kbhvn. 1867.

A. D. Cohen: De Faldnes Minde.

Indberetninger til Ribe Bispeembede om Mindesmærker
i Ribe Amt for faldne i Treaarskrigen. 1948.

Fortællinger af 6. Battaillons Historie. Trykt som Manu-
skript. Kbhvn. 1907. Af Premierløjtnant C. V. Nyholm.

Krigen 1848—49—50. Af Oberstløjtnant Jens Johansen.

Særtryk af Tøjmuseets Bog om Treaarskrigen.

Kbhvn. 1948.

En Soldaterdagbog fra Treaarskrigen

Ved H. K. Kristensen

Nu i Hundredaarene for vor første slesvigske Krig hører det til Sjældenhederne at træffe paa en Soldaterdagbog uden for Arkiverne. Imidlertid findes der endnu enkelte i Privateje, saaledes er Rentier Laurids Jensen, Nr. Nebel, i Besiddelse af sin Faders Dagbog, et beskedent Hæfte i Oktav, som Soldaten selv har sammenhæftet af løse Ark og forsynet med et Omslag af brunt Kardus.

»Dagbog for Christen Jensen Outrup fra 27. November 1848 til i Oktober 1849« staar der som Titel. Dette Afsnit omfatter de to første Ark. Men Dagbogen er fortsat i to følgende Ark, dog med en Afbrydelse i sidste Del af Aaret 1849 og slutter den 27. Jan. 1851. Sluttelig er der to Ark med Taler og Sange til Soldaterne.

Skriften er smuk og lille, saa der staar meget paa en Side. Naar man tænker paa, at Forfatteren, en vestjysk Bondekarl, ikke har anden boglig Uddannelse, end hvad den Tids Landsbyskole kunde give, imponeres man af, at Bogen er saa velskrevet og ikke i højere Grad er præget af Stavefejl og Dialektudtryk, end Tilfældet er. Det er en velbegavet Bondekarl, der har ført Pennen, og den Ovtrup Skole har ikke været daarlig.

Christen Jensen er født i Ovtrup paa den Gaard, der nu kaldes Peder Appels Gaard, den 18. Jan. 1826 og er Søn af Gaardejer Jens Christensen og Hustru Karen Jørgensdatter. Faderen døde allerede 1836, hvorefter Moderen blev gift med Niels Pedersen.

Hjemkommen fra Trearskrigen kom Christen Jensen til at tjene hos sin Moster Kirsten Marie og hendes Mand Niels Jessen Christensen paa Vestergaard i Hundhale i Nr. Nebel, og her tjente han i 18 Aar. Kirsten Marie havde været gift før, og i dette Ægteskab havde hun en svagt-begavet Datter Dorthea. I hendes 2. Ægteskab var der ingen Børn. Imidlertid optraadte der en Bejler til Datteren. Forældrene havde en Anelse om, at det var Gaarden, Manden vilde have, og han kun saa paa Datteren som et nødvendigt Appendiks. De var imod Partiet og solgte Gaarden til en Mand fra Klinting. Efter at dette var ordnet, gik Dorthea imidlertid stadig og sørgede og græd og sagde, at bare hendes Fætter Christen Jensen maatte faa Gaarden, saa vilde hun være glad og tilfreds. Forældrene lod da Handelen gaa tilbage og overlod 1869 Gaarden til Chr. Jensen. Han fik den endog 2000 Kr. billigere end den fastsatte Pris, fordi han havde tjent dem trofast i de mange Aar.

Christen Jensen var en anset Mand, bl. a. var han Sogneraadformand 1873—75. Han døde 20. Sept. 1897.

I det følgende gengives Dagbogen. Tilføjelser eller mine Sammendrag af for ensartet Stof er givet i [ ]. Bogstaveringen og Tegnsætningen er i væsentlig Grad tillempet efter Nutids Stavemaade.

*Dagbog for Christen Jensen Outrup
fra 27. November 1848 til i Oktober 1849.*

27. November. I Dags Morgen rejste jeg hjemme fra Kl. 4½ og kom til Warde Kl. 7. Her opholdt vi os en Times Tid, rejste saa videre gennem Ellevad til Holsted Kro, hvor vi fik Kvarter.

28. Mine Støvler var ikke vandtætte i Gaar, hvorfor jeg i Gaars Aften tog mine Sko ud af min Pose og satte dem paa en Bænk ved Siden af mig, medens jeg skrev et Brev til min Broder. Derpaa fik vi vores Aftensmad paa Bordet, og da vi havde spist, gik vi tilsengs, men jeg forglemte mine Skoe paa Bænken. Da jeg stod op i Dag, var Skoene bor-

te; jeg søgte alle Vegne og talte derom til enhver af Gæsterne. Imidlertid erindrede Folkene i Kroen, at et Par mistænkelige Personer af Fattighuset havde siddet paa den omtalte Bænk og betragtet Skoene. Til Lykke skulde den ene Person køre med os i Dag, og da vi traf ham ude i Gaarden, talte vi ham strengt til og sagde, vi ville gaa til Herredsfogden, som netop boede der i Byen, og faa ham til at anstille Undersøgelser, naar det blev Dag. Han blev derover synlig nedslagen, og til vor største Forbavselse stod Skoene i Hoveddøren, som ikke havde været aabnet. Dette gav Anledning til megen Spøg og Munterhed blandt os paa hans Bekostning. Vi kom til Kolding Kl. 2 om Eftermiddagen og endelig til Snoghøj i Aftendæmringen. Efter en Times Tøven blev vi sat over Bæltet til Middelfart, her gik vi længe omkring, inden vi fik Kvarter. Endelig traf vi en af vore gode Bekjendtere, nemlig Hans Loklindt fra Dyreby [Henne Sogn], og vi holdt os rigtig en glad Aften for første Gang i Fyn.

29. Idag lejede vi Værten til at køre os til Odense a' 6 Rb. Mark Personen. Ankom til Odense Kl. 3 og fik Kvarter hos Brændevinsbrænder Dansbod, hvor vi traf Hans Nielsen fra Skjedsbøl [Lunde Sogn], som viste os en Del af Byens Mærkværdigheder.

30. Idag lejede vi en Vogn at køre os til Nyborg for 4 Rb. Mark Personen; ankom til Nyborg Kl. 2 og fik Kvarter hos en Værtshusholder.

1. December. Idag Kl. 10 meldte jeg mig hos Commandantskabet og blev udtaget til Jæger og fik No. 80. Jeg blev indkvarteret hos Murermester Movrs Enke, Store Kirkestræde No. 91.

2. Idag blev jeg inddelt i Corporalskabet, fik Undercorporal Petersen til Corporalskabsforstander. Jeg modtog 1 Gevær med tilhørende Bajonet og et Skuldergehæng, jeg fik tillige første Gang Lønning og et Commisbrød.

3. Idag stillede jeg for første Gang til Renlighedsparade med en Skjorte og et Par Strømper. Tillige til Doktor Visitation.

4. For første Gang til Legemsøvelse og begyndte med 1, 2, 3, 4, 5. Det var ret kedsommeligt.

5. Idag som i Gaar, til Gymnastik fra Kl. 12 til 2 om Eftermiddagen.

6. Idag har vi begyndt at marchere lidt: Venstre, højre, en, to. Det gaar bedre.

7. For første Gang gjort Geværgreb. Det gaar rigtig godt.

8. Vekselvis til Marcheren og til Geværgreb, fra Kl. 12 til 2 til Gymnastik.

9. Idag til Marcheren og Geværgreb.

10. Idag har vi holdt Hviledag; kuns til Appel Kl. 1.

11. Idag har vi for første Gang været paa Fællenden eller Øen, som den kaldes i Felttjenesteøvelser.

24. Jeg blev idag foræret 1 Rb. Mark af min Vært til min Juleaftensnadver.

25. Idag Doktor Visitation. Ellers intet nyt. Det var en simpel Jul.

31. Jeg fik i Aften 1 Mark af min Vært til at holde Nytaarsaften for.

1. *Januar 1849.* I den senere Tid er intet mærkeligt forefalden, fra Marcheren til Geværgreb og Felttjenesteøvelser samt to Gange til Gymnastik og Læsning ugentlig.

10. Idag har jeg modtaget en Patrontaske, en Fænghættetaske og et Bandoleer.

11. Idag for første Gang været til Skydning med løse Patroner.

14. Iformiddags modtog jeg et nyt Gevær.

16. Idag for første Gang til Skiveskydning.

18. Til Skiveskydning.

20. Afleveret det gamle Eksercitsgevær.

21. Idag har vi modtaget vor Mundering, bestaaende af en Vaabenfrakke, 1 Par grønne og 1 Par hvide Bukser, 1 Kappe, 1 Felthue, 1 Halsbind og et Par Støvletter.

22. Idag modtog vi Tornyster, Brødpose, nyt Skuldergehæng og Bandoleer.

23. Idag til Skiveskydning og fik Ordre til at afmarchere i Overmorgen til 3. Jægerkorps paa Als. Det er imod Sindet [= Sundet?].

24. Paraderede med fuld Oppakning og modtog skarp Ammunition samt min Afregningsbog.

25. Taget Afsked med min Vært og stillede til Afmarch Kl. 8 $\frac{1}{2}$, hilst af med min Compagnichef, Premierlieutenant v. Talbitzer. Det har været et frygteligt Vejr med Regn og Blæst den hele Dag. Vi ankom til Fraugde henimod Aften, hvor jeg blev indkvarteret hos en Gaardmand, som tog meget venligt imod os og tørrede vore Klæder.

26. Vi lejede en Vogn til at køre os til Landevejen $\frac{1}{2}$ Mil nær Odense, hvor vi skulde stille. Derfra marcherede vi til Høime og Brændekilde, hvor jeg blev indkvarteret hos Sognefogden i Høime.

27. Min Vært kørte os til Præstegaarden i Brændekilde, hvor vi skulde stille. Idag var det strengt, vi naaede Sønderby Kl. 4 Emd., og jeg blev indkvarteret i en stor Gaard og blev rigtig godt bevertet.

28. Idag stillede vi til Appel 3 Gange, men Damp-

skibet var ikke kommet, som skulde bringe os til Als.

29. Vi stillede til Afmarch Kl. 6 om Morgenen. En stærk Blæst med Snefog og Modvind havde vi til Assens, men Kaptajnen paa Dampskibet turde ikke sejle, fordi Vejret var saa tykt, hvorfor vi blev indkvarteret henimod Aften.

30. Vi stillede Kl. 8 og kom straks ombord paa Dampskibet »Skirner«, men da vi var kommet et lille Stykke fra Landet, blev jeg søsyg og havde slet ingen Plaseer, før vi naaede henimod Sønderborg. Her steg vi i Land Kl. 3½ om Eftermiddagen, derfra maatte vi straks marchere til Haunbjerg, som er 3 Mil. Derpaa blev jeg opraabt og maatte til 1. Kompagni, som laa omtrent 1 Mil derfra i en Landsby, som kaldes Meels, hvortil vi først naaede Kl. 1 om Natten. Vi blev straks indkvarteret, men min Vært boede langt ude paa Marken, og jeg var saa udmattet, jeg søgte derfor med en af mine Kammerater og fik Kvarter hos hans Vært.

31. Idag meldte jeg mig for Kaptajn v. Lillien-skjold. Og jeg fik Lønning og Brød for første Gang ved 3. Jægerkorps. Derpaa blev vi prøvede, om vor Eksercits stemmede med Kompagniets. Siden marcherede jeg til mit Kvarter og blev meget godt modtaget af min Vært, Hans Christian Hess og hans Kone.

1. Februar 1849. Idag blev vi inddelt i Kompagniet, og jeg fik Nr. 243 og fik en Rodekammerat af de gamle ved Navn Rasmus Pedersen, Ollerup Skoumark, Nr. 154, som sædvanligt kaldes General Wrangel.

(De følgende 5 Dage meldes kun om Skiveskydning, Læsning, Felttjeneste og Lægeeftersyn).

7. Idag fik jeg en Baistrøje leveret.

11. Idag var jeg i Kirke i Oxbølle og hørte en dejlig Prædiken.

14. For første Gang paa Feltvagt ved Hardishøj.

27. Der har afvekslende snart været Skiveskydning, snart Læsning. Idag paa Feltvagt ved Hardishøj.

28. Idag Felttjenesteøvelser og Manøvre. I Gaar Aftes havde vi et lille Bal i Stæg. Det gik ret galant.

10. *Marts*. Paa Feltvagt ved Hardishøj hos Frederiksen.

12. Idag aflagde jeg Troskabseden til Kongen og Fædrelandet i Haunbjerg.

17. Idag fik vi Ordre at marchere til Sønderborg i Overmorgen.

19. Idags Morgen tog jeg Afsked fra min Vært og marcherede fra Meels Kl. 9 Fmd. og blev indkvarteret hos Malermester Wüde.

20. Paa Feltvagt ved Sønderborg Slot.

22. Til Korps Eksercits og Læsning.

23. Til Revue for General Sleppegrell (Schlepppegrell).

24. Idag fik jeg frisk Ammunition.

25. Idag til Korps Eksercits og Felttjenesteøvelse.

26. Paa Feltvagt ved Slottet i Sønderborg. Der blev en frygtelig Allarm, da man havde hørt det Rygte, at Tyskerne vilde skyde Ild paa Slottet denne Nat.

27. Idag blev jeg først afløst Kl. 7 om Efm., saa jeg var fri til Kl. 11 om Natten, til hvilken Tid jeg skulde møde i Kirken, hvor det vagtfri Mandskab stod Piquetvagt.

28. Idag er alt roligt, men Vagterne er dog forstærkede med Piquetvagter.

29. Idag blev jeg omkvarteret og kom til at ligge i 3. Kvarter No. 29 allersidst.

1. *April.* Paa Feltvagt ved Baadshagegaard.

2. Afløst af Feltvagt og fik Ordre til at rykke ud mod Tyskerne næste Nat Kl. 3.

3. Idag var jeg i Avantgarden den hele Dag. Kl. 10 Fm. naaede vi Satrup; her traf vi paa 10 Dragoner, som tog Flugten, mens Remmer og Tøj kunde holde. Derfra marcherede vi til Ulderup og efter Gravensteen. Imidlertid udvikledes en Fægtning paa vores venstre Fløj; vi hørte Geværskuddene skraldre Skud paa Skud og derimellem Kanonerne svære Drøn. Da vi naaede Gravensteen, var Fægtingen forbi. Vi saa Tyskerne trække bort i store, store Colonner. Derpaa laa vi i en Skov et Par Timers Tid, og vi mente, at vi her skulde tilbringe Natten, men i det samme kom den Ordre, at vi skulde tilbage til Satrup, hvor vi ankom Kl. 1 om Natten, ganske gennemsvedt af den strenge March. Her var alle Huse overfyldt af Soldater, og vi maatte ligge en Times Tid under aaben Himmel og blev saa forfrosne, at vi rystede som Espeløv. Endelig fik vi Husly i Kirken til Dagbrækningen.

4. I Dag kom vi til at ligge i en Gaard i Satrup og fik en god Hvile.

5. Sidste Nat maatte vort Korps staa Piquetvagt ved Kirken, hvor vi havde vores Logi. Da det blev Dag, fik vi Ordre til at marchere til Snarbek; der blev vort Kompagni indkvarteret i et Par Gaarde. Der blev blæst Allarm, og vi maatte indtage en Stilling bag Kæden. Efter et Par Timers Forløb marcherede vi tilbage til vores Kvarter.

6. Der blev blæst Allarm lidt over Middag, og vi maatte rykke ud og indtage samme Stilling, som vi havde i Gaar. Det gik rask med Gevær og Ka-

nonskud 1 Fjerdingvej foran os, og vi ventede Ty-skernes Angreb hvert Øjeblik, men vore Forposter jog dem rask tilbage, og paa Retiraden stak Ty-skerne Ild paa 3 Bøndergaarde, som gik op i Luer med Bohave og alt Inventarium, da ingen kunde slukke, fordi Kuglerne susede rundt omkring Brandstedet fra begge Sider. Da Fægtningen var endt, marcherede vi tilbage i vores Kvarter og slap denne Gang med at være Tilskuere.

7. Idag gaaet Feltvagt paa Valpladsen fra i Gaar; det ser frygteligt ud.

8. Igaaraften fik vi Ordre til at trække Posterne ind og marchere tilbage til Satrup, hvor vi blev indkvarteret i et Par Gaarde, hvorfra vi i Dag-brækningen trak os tilbage til Dybbøl Bakke. Der laa vi 3 a' 4 Timer, derefter marcherede vi over Flydebroen og igennem Sønderborg til en Gaard $\frac{1}{4}$ Mil udenfor, hvor Compagniet blev indkvarteret.

9. Idag marcherede vi ind i Sønderborg igen i vores forrige Kvarter.

10. Paa Feltvagt i Forskansningerne ved Brohovederne.

11. Afløst Kl. 5 Fmd., meldt syg fra i Dag.

12. Meldt mig paa Augustenborg Lazaret Kl. 10 Fm.

13. Idags Morgen blev jeg vækket af en stærk Kanonade. Det blev os befalet at flytte vores Senge et andet Steds hen, da dette Værelse skulde være til saarede. Da jeg kom udenfor, kunde jeg se Kanonilden og en uhyre Krudtdamp, tillige bemærkede jeg, at Dybbøl Mølle stod i lys Lue tillige med et Par andre Steder, hvoraf den ene Gaard var nyopbygget siden Slaget d. 5. Juni ifjor, da den ogsaa blev afbrændt.

14. og 15. Intet nyt.

16. Idag blev vi kørt til Hørup Hav. Her kom jeg ombord paa et Lazaretfartøj Kl. 1 Emd. og naaede Faaborg i Mørkningen.

17. Idag maatte jeg igen forlade Faaborg og kom ombord paa en lille Jagt.

18. I Dagningen lettede vi Anker i Faaborgs Havn og sejlede denne Dag imellem de fyenske Øer fórbi Svendborg og kastede Anker i Nærheden af Valdemars Slot lige over for Øen Thorseng, hvor en Del af Passagererne var i Land.

19. Idag lettedes Anker ganske tidligt, men Vinden blæser kuns sparsomt, saa vi kom ingensteds. Vi passerede langs med en Del af Langeland, og Rudkøbing saas syden for os.

20. Idag blev vi utaalmodige, da Vinden var os ganske ugunstig, hvorfor vi overtalte Skipperen at forandre Kurs og styre efter Korsør til, hvilken Kurs Vinden var ret god. Vi ankom dertil lidt før Aften, og Sergeanten, som havde Kommandoen over os, meldte for Kommandantskabet, at det var uforsvarligt at lade os sejle længere paa Søen, da Vinden var saa ugunstig, og Patienternes Tilstand tillod ej længere denne Rejse i dette Element. Kommandanten sendte derefter en Læge ombord, som skulde undersøge vores Befindende, og han bekræftede Sergeantens Udsagn, hvorfor Kommandanten befalede, at vi skulde blive ombord paa Jagten, og ingen maatte betræde Byen for ej at udbrede Smitte blandt Befolkningen, saa skulde han nok rekvirere Vogne at køre os til København til iovermorgen.*)

---

*) Sygdommen var formodentlig et kraftigt Angreb af Fnat.

21. Idag gik vi rundt og besaa Byen, trods Kommandantens Forbud. Det er en gammeldags By med snævre, uregelmæssige Gader.

22. Idag forlod jeg Korsør Kl. 10 Fmd. og naaede Slagelse, som er 2 Mil (derfra) Kl. 11½ Fmd. Der kom vi til Vogns igen Kl. 12 og naaede Ringsted, som er 4 Mil, Kl. 4½ Emd. Derfra kom vi til Roeskilde, som er 4 Mil, Kl. 9 om Aftenen. Her blev vi beværtede paa kgl. Regning i et kgl. Palai[s] og steg der til Vogns igen Kl. 10 og naaede København Kl. 2 om Morgen. Derpaa blev jeg anvist Lazaret paa 2. jyske Kaserne, som ligger paa Christianshavn paa Øen Amager, forbunden med den øvrige Del af København ved 2 Broer.

24. Igaarftes kom jeg under Kuur.

28. Idag kom jeg i varmt Bad og er nu forsaavidt rask igen.

30. Idag paany i Bad og har nu næsten paany min forrige Sundhed igen.

3. Maj. Idag blev jeg kendt frisk igen og blev indkvarteret i Citadellet. Jeg har nu gaaet og beset alle Byens Mærkværdigheder i disse Dage og moret mig ret for Alvor.

13. Men idagsmorgen fik jeg Ordre til at stille til Afmarch Kl. 3 Emd.

14. Igaar afsejlede jeg fra København Kl. 5 Emd. Da vi naaede Helsingør, befalede Kaptajnen paa Dampskibet at kaste Anker. Her kunde man tydelig se Helsingborg i Sverrig. Idagsmorgen Kl. 2 lettedes Ankeret, og Kl. 5 om Eftermiddagen steg vi i Land ved Strib, marcherede derfra til Middelfart, hvor jeg erfarede, at mit Kompagni laa, og meldte mig til Tjeneste, hvorpaa jeg blev indkvarteret hos Slagtermester Falk.

15. Stillede til Appel og Lønningsparade Kl. 7.

16. Stillede Kompagniet til Appel et Par Gange.

17. Stillede til Afmarch Kl. 3 om Morgenen og marcherede derfra til Strib og blev sat over Bæltet til Frederits med Dampskibet »Carolina Amalia«, blev straks indkvarteret hos Hr. Organist Hansen, Kl. var vel 10 Fmd. Da havde Tyskerne opholdt at beskyde Byen, men Kl. 2 om Emd. begyndte det igen ret for Alvor, og vi maatte forlade Kvarteret, da Bomberne slog ned rundt omkring i Gaden. Vi tyede op under Voldene, da der var ikke saa stor Fare. Her fik vi Ordre til at tilbringe Natten under aaben Himmel.

18. Idagsmorgen blev jeg vækket Kl. 3½ af Bomberne, som sprang over Byen; mellem 4 og 5 tændtes der Ild i en stor Købmandsgaard. Kl. 7 fik vi Ordre at være Brandkorpset behjælpelig, da Ilden stedse tog mere Overhaand, blev igen afløst Kl. 10 af 8. Bataillon. Hen paa Eftermiddagen talte jeg med Severin og Jeppe fra Outrup og Jens Enevoldsen fra Rottarp, som staar ved 2. Forstærkningsjægerkorps, 3. Komp., No. 67, 68, 69, tillige talte jeg (med) Jens frø Refsgaard, som staar ved 1. Reserve Jægerkorps 3. Komp., og hans Broder Niels, Constabel paa Dronningens Bastion i Frederitsia Fæstning.

19. Igaaraftes var Ilden dog tildels dæmpet, men i Morgen (Morges) kom den første Bombe hvislende ind over Voldene Kl. 2½ og faldt ned i Ahlmans store Dampbrænderie, som ogsaa med et stod i lys Lue. Her var ingen Raad til at faa Bugt med Ilden, da her var saa stort Oplag af Spiritus, Stenkul, som gav Ilden Næring samt udbredte en frygtelig Hede. Ilden udbredte sig med frygtelig Vælde, og inden

Middag stod den hele Gade i Luer, Brandfolkene og en Del af Militairet, som var beordrede dertil, gjorde alt for at standse dens videre Udbredelse. De nedrev Huse, hvor det syntes mest nødvendigt; thi Slukning kunde ikke forslaa, og disse Folk befandt sig i en meget farlig Stilling, da Tyskerne rettede deres Skud lige efter Brandstederne, og Bomberne eller Stykkerne strakte mange til Jorden under Udøvelsen af denne sørgelige Pligt. Kl. 5 stillede Kompagniet til Feltvagt i Forskansningerne til højre af Stoustrup Landevej.

20. Igaar hilsede Tyskerne straks paa os med en Bombe, da vi var kommen i Skansen, og tillige nok et Par af samme Slags længere hen i Dag, dog uden at gøre ringeste Skade. De store Bomber gik rask idag igen ind i Byen. Afløst af Vagt Kl. 6 Emd.

21. Stillede til Appel 4 Gange. Idag er alt roligt, Ilden er nu til dels slukket.

22. Idag stillede Komp. til Feltvagt Kl. 5 Emd. i Blokhuset. Vi var ialt 36 Mand i Huset, de øvrige stod Feltvagt ved Forskansningerne ved Kalkbrænderiet.

23. Idagsmorgen Kl. 4 begyndte Tyskerne at beskyde Blokhuset med 34 pundige Granater og faste Kugler; den første, der slog igennem, saarede en menig, en af de modigste ved hele Kompagniet. Kort efter kom der nok en, men dog uden at gøre videre Skade. Vi var ikke godt fornøjet med at være i dette Hundehul og forlangte at komme ud i de Forskansninger, der var uden for, men Office-ren, en ung Secondlieutenant ved Navn Hansen, nægtede det og stillede sig i Døren med dragen Sabel. I det samme kom der en og gik igennem det ene Hjørne og ud med det samme, saa Træstum-

perne slog os om Øerne uden videre Skade, men det varede ikke længe, før der kom nok en dito, som gik ind af Siden og ud gennem Døren og strakte Lieutenanten til Jorden. Kuglen havde slaæet hans ene Laar tvært over. Klokken var vel 5. Nu løb den ene stærkere end den anden ad Byen til. Overjægeren og et Par menige bragte den saarede ind til Byen. Undervejs kom vores Kaptajn os imøde og tvang os til at vende om og besætte Skanserne, hvorfra vi holdt en levende Geværild paa Tyskerne, som slæbte Halm ind i Huset og stak Ild deri. Kl. 6 stod det i Fyr og Flamme. — Kl. 2 Emd. blev vi afløst og fik Ordre at holde os færdige til Afmarch Kl. 9 Emd. Kl. 11 blev vi sat over Bæltet til Strib; her maatte vi ligge under aaben Himmel, til hele Korpsets Mandskab var samlet, som varede til Kl. 4 om Morgenen, marcherede derpaa til Bobel, som er 2 Mil og blev indkvarteret hos Gaardmand Hans Hansen Kl. 9.

25. Idagsmorgen fik vi Ordre at gøre Vagt i Middelfart og Fænøe, hvortil vi havde $2\frac{1}{2}$ Mil. Min Afdeling kom til det sidste Sted, som er en dejlig Øe, hvorfra man har den herligste Udsigt over Bæltet til Stenderup i det Slesvigske, og hvorfra man tillige ser Indsejlingen til Kolding, hvis Bredder er trindt omkring bevoksede med de i denne Aarstid saa lysegrønne Skove. Her blev jeg indkvarteret, da kun $\frac{1}{3}$ af os skulde staa Vagt, og vi havde Tid nok til at bese den hele Øe, hvorpaa der kuns er en 15—16 Gaarde, og morede os ret kosteligt. Vor Vært havde en udmærket smuk Have med Blomster og Lysthuse og Frugttræer, som stod i deres fulde Blomster. Her var ogsaa en stor Mængde Køkkenurter. Det er den yndigste Have, jeg nogensinde

har set. Her fik vi Tilladelse af vor venlige Vært at holde os et lille Bal, som var i et prægtigt stort Lysthus. Her tømte vi i den dejlige Aftenstund den ene Skaal efter den anden for vor elskede Konge og for vor egen og Fædrelandets fremtidige Velgaaende. Vi dansede til langt ud paa Natten og skiltes ad med vor venskabelige Vært og Værtindes Skaal. Det var en sand Glædesfest, vi havde denne Aften.

26. Idag blev vi afløst Kl. 4 Efm. og maatte, saa ugerne vi end vilde, forlade den dejlige Øe. Vi ankom i vores forrige Kvarter i Bobel Kl. 9 Emd.

27. Idag til Doktorvisitation og Lønningsparade.

28. Til Appel, ellers intet nyt.

29. Stillede til Afmarch for at afløse Besætningen i Frederits Kl. 4 og blev sat over Bæltet ved Strib. Alt er roligt.

30. Stillede til Feltvagt Kl. 5½ ved Forskansningen til højre ved Stoustruplandevejen.

31. Afløst af Vagt. Alt er roligt.

1. Juni. Iaften paa Feltvagt i Forskansningen ved Kalkbrænderiet.

2. Afløst Kl. 6 i Emd. Intet nyt.

3. Stillede i Fmd. Kl. 8 til Feltprædiken og hørte en dejlig Tale. Kl. 10 begyndte en frygtelig Kanonade. Bomber og Granater fejede den Plads, hvor vi for ½ Time siden havde opsendt vore Bønner til Livets og Dødens Herre. Stillede til Feltvagt ved Lysthuset Kl. 5½.

4. Sidste Nat kom vi [i] en stærk Fægtning med Slesvigholstenerne. Officererne havde ladet Soldaterne beruse sig. Og vore Poster var næppe bleven udstillede, førend de berusede tyske Poster begyndte at hilse dem ved at klappe i Rumpen og ud-

skældte dem for noget Røverpak. De kendte nok 3. Jægerkorps, og de skulde snart besøge os! — Kl. 10 kom de ogsaa for en stiv March lige imod vor Stilling. Vi trak os tilbage til en Vejgrøft, hvori vi lagde os alle Mand. Her gik vores Premierlieutenant Willenrath fra Mand til Mand og forlangte af enhver at opfylde sin Pligt til det yderste, og saa snart han lod blæse: »3. Jægerkorps avancer!« da at springe op af Grøften med et djærvt Hurra. Dette i Forbindelse med Mørket skænkte os en skøn Sejr; thi saa snart Hornet lød, sprang vi alle op som een Mand og istemmede af alle Kræfter Hurra og skød Skud paa Skud. Dette Hurra forskrækkede de gode Tyskere saaledes, at de tabte ganske Modet og saa retirerede og løb tilbage alt, hvad de kunde. Kl. 1 om Natten var alt igen roligt. Vores Tab var en ung Sekondlieutenant og en menig døde og en saaret. Vi tog tvende til Fange, som var helt berusede. Vi blev afløst Kl. 6 Emd. af 8. Bataillon. Vi blev sat over Bæltet til Fyn og indkvarterede i vores forrige Kvarter i Bobel,

5. hvor vi ankom om Morgenen Kl. 5 og stillede til Appel om Emd. Kl. 7.

6. Stillede Compagniet om Fmd. Kl. 10 til Lønningsparade.

7. Stillede til Appel om Formiddagen Kl. 8.

8. Stillede Kompagniet til Appel Kl. 8, og om Emd. Kl. 5 stillede hele Kompagniet til Afmarch for at afløse Besætningen i Fredericia og ankom til Røylemose Kl. 10 om Aftenen; thi Overfarten fra Strib var bleven spærret ved et af Tyskerne nylig anlagt Kystbatteri, og [vi] blev sat over Bæltet paa en Smakke, som var paa Slæbetov efter Dampskibet »Caroline Amalia«, og blev indkvar-

teret i nogle Halmlbarakker, som var oprejst i en lille Lystskov, som laa tæt ved Citadellet indenfor Frederitcias Volde.

9. stillede Kompagniet om Aftenen Kl. 10 til Piquetvagt i Byen og marcherede tilbage i Kvartret om Morgenens Kl. 4.

10. Idag stilledes til Appel 2 Gange og til Piquetvagt i Byen Kl. 9½ og afgik fra Vagt ligesom igaar om Morgenens Kl. 4.

11. Stillede til Appel om Fmd. Kl. 9, og om Emd. Kl. 5½ stillede hele Kompagniet til Feltvagt ved Kalkbrænderiet og afløste 3. Kompagni.

12. Afløst af Feltvagt af 4. Kompagni om Eftermiddagen Kl. 6, og Kl. 9½ stillede hele Kompagniet til Piquetvagt i Byen og afgik fra samme Vagt om Morgenens Kl. 4.

13. Stillede Kompagniet til Appel om Fmd. Kl. 9 og om Emd. Kl. 5½ stilledes til Forposttjeneste ved den bekendte Forskansning ved Stoustruplandevejen og afløste 3. Kompagni.

14. Fjenden kastede 15 Bomber og Granater ind til os fra en 24 pundig Morteer, som stod i en Dal omtrent 1000 Alen fra Forskansningen, hvori vi stod, som sprang dels i Forskansningen, dels tæt uden for, uden at gøre os den mindste Skade. Afløstes af 3. Bataillon om Eftermiddagen Kl. 6, og om Aftenen Kl. 11½ stillede vi til Afmarch; thi fra nu af maatte Natten benyttes til Overfarten, da man ellers risikerede at blive skudt i Sænk af Tyskernes Kystbatterier, og blev sat over Bæltet til forbemeldte Mose paa Dampskibet »Caroline Amalia«. Marcherede derfra til Balslev, og jeg blev indkvarteret hos Gaardmand Jesper Larsen om Morgenens Kl. 8.

15. og 16. (Appel og Lønning).

18. Stillede til Appel om Formiddagen Kl. 8 og om Emd. Kl. 3 stilledes til Vagt paa Fønsskov — en lille Landtunge, som strækker sig omtrent en Mil ud i Bæltet, hvorfra der kuns er $\frac{1}{2}$ Mil over til det Slesvigske. Her havde vi kuns $\frac{1}{4}$ Mil over til det yndige Fænøe — og afløste 3. Kompagni.

19. Afløst af 2. Kompagni om Emd. Kl. 6 og marcherede tilbage til vort Kvarter i Balslev.

20. Stillede til Appel om Formiddagen Kl. 8, og Kl. 5 om Emd. stillede hele Kompagniet til Afmarch for at afløse Besætningen i Frederits og ankom til Røylemose om Aftenen Kl. 10 og blev straks sat over Bæltet paa Dampskibet »Caroline Amalia« og maatte straks staa Piquetvagt i Byen og afgik fra Vagt om Morgenens Kl. $3\frac{1}{2}$.

21. Stillede Kompagniet til Piquetvagt ved Stoustrup Landevej Kl. $8\frac{1}{2}$ om Emd. og marcherede ind om Morgenens Kl. 3.

22. Stillede til Forposttjeneste og afløste 1. Reservejægerkorps ved Kalkbrænderiet Kl. 6.

23. Afløstes af 3. Kompagni om Emd. Kl. $6\frac{1}{2}$. Ved Afløsningen begyndte Fjenden at fyre paa vore yderste Forposter paa vor venstre Flanke.

24. Idags Morgen stillede hele(?) Kl. $7\frac{1}{2}$ til Feltprædiken og hørte en yndig Tale. Om Emd. Kl. 6 stilledes til Forposttjeneste og afløste 4. Kompagni i Forskansningerne ved Stoustrup Landevej.

25. Idag kastede Fjenden 14 Bomber og 3 Granater ind til os fra 2 Steder uden at tilføje os nogen Skade. Idags Morgen Kl. $2\frac{1}{2}$ udsendtes fra vores Feltvagt en Rekognosceringspatrolje for at fordrive de fjendtlige Dragoner, som ogsaa straks trak sig tilbage med Tabet af en Dragon og en In-

fanterist, den ene død og den anden haardt saaret. Afløst af 3. Kompagni Kl. 6½.

26. I Formiddags Kl. 10½ begyndte Fjenden at beskyde Byen med 24 pundige Kugler, 84 pundige Granater foruden de sædvanlige 168 pundige Bomber, som daglig er bleven sendt herind, men blev rask besvaret af Fæstningens svære Skyts, og efter 3 Timers Kamp bragtes de fjendtlige Batterier til Tavshed. Kl. 9½ Emd. stillede Kompagnet til Piquetvagt og afløstes af 5. Bataillon Kl. 1 om Natten og marcherede ned til Skibbroen og kom ombord paa en Smakke, som var efter Dampskibet »Carolina Amalia«, og blev sat over til Røylemose, marcherede derfra til vores forrige Kvarter i Balslev, hvor vi ankom Kl. 7 om Morgenen d. 27.

28. Stillede til Appel og Lønningsparade om Fmd. Kl. 10.

29. Stillede til Appel om Morgenen Kl. 7, og om Emd. Kl. 3 stillede vi til Vagt paa Fønsskov og afløste 2. Kompagni.

30. Afløst af 4. Kompagni om Emd. Kl. 6 og marcherede til vores Kvarter i Balslev, hvor vi holdt Bal til langt ud paa Natten.

1. Juli. Stillede til Appel og Lønningsparade Kl. 9. Afsendt et Brev til min Farbroder Jes Pedersen i Obling.

2. Idag intet nyt.

3. Stillede til Afmarch Kl. 8½ og marcherede til Kauslunde Kirke, hvor vi blev indkvarteret hos Gaardmand Hans Olesen, men efter et Par Timers Forløb kom der Ordre, at vi straks skulde stille til Afmarch til Svenstrup ¼ Mil fra Kauslunde, hvor

jeg blev indkvarteret hos Gaardmand Rasmus Andersen.

4. Stillede til Lønningsparade Kl. 4, og da modtog jeg et Brev fra min Broder Jørgen. Kl. 7 stillede vi til Afmarch til Frederits. Kl. 11 blev jeg sat over Bæltet paa Dampskibet »Viktoria« og blev straks indkvarteret i de Huse, som var uskadte.

5. Idagsmorgen blev jeg tidlig vækket, da Fjenden ualmindelig stærkt beskød Byen. Hen paa Eftermiddagen, da Kanonaden var sagtnet, talte jeg med Søren Jepsen fra Nebel ved 6. Bat. 3. Komp.

6. Juli. Rykkede vi ud mod Tyskerne om Morgen Kl. 2½. Fjenden havde allerede over 1 Time beskudt Byen. Da vi rykkede ud af Kongens Port, mødte vi de første Fanger, hvis Førere hilsede os med det Udraab: »Hurra, Kammerater! Hurra for Kong Frederik VII!« Da vi naaede vore kæmpende Kammerater, var Løbegravene rensede, men det haardeste var endnu tilbage, nemlig de mange Forskansninger og de stærke paliserede Batterier. Vi kom straks ud i Kæde og fik Ordre til at storme et meget stærkt Batteri. Her gik det varmt til, men efter en halv Times Kamp overgav det sig endelig. Og derpaa maatte vi mod nok en een, som var endnu værre, da disse kæmpede med Fortvivlelsens Mod, hvorfor ogsaa det meste af Mandskabet blev nedsablet med Bajonetten. Nu var vi færdig med Batterierne og Forskansningerne, og nu blev Flugten ogsaa almindelig. Nu gik det rask fremad. Endelig naaede vi Tyskernes Feltpark, hvor Fjenden forsøgte at gøre Modstand. Men i det samme kom 5. Bataillon og afløste os efter en 6 Timers Kamp. Nu udhvilede vi os i et Par Timers Tid. Derpaa

kom der Ordre, at en Division skulde ud at afsøge Erritsø. Der fik jeg rigtig Tyskernes Lejr at se.*) Kl. 5 om Emd. kom vi tilbage til Stoustrup, hvor vi

---

*) 3. Jægerkorps dannede sammen med 3. og 5. Bataillon, 1. Forstærkningsbataillon og 2 Kompagnier af 2. Forstærkningsbataillon Schleppegrells Brigade. Fjenden foretog under den prøjsiske Oberst Zastrow et kraftigt Modangreb, havde allerede tilbageerobret en Skanse (III) og overøste vore tilbagegaaende Afdelinger med Kardætsker, da Schleppegrell ilede frem med sine Folk i 2 Linier. 3. Jægerkorps var i 1. Linie og maatte kæmpe haardt paa venstre Fløj, da de ogsaa blev angrebet i Siden af fjendtlige Afdelinger, som var gaaet frem fra Stoustrupskanserne (I og II), men det stolte Korps veg ikke et Skridt. Bülow, der sammen med Schleppegrell var i Brigadens Midte i Slagets Brændpunkt, lod et Batteri køre frem i 3. Jægerkorps' Kæde, og snart var det fjendtlige Modangreb tilbagevist. Schleppegrell svingede nu sin Brigade tilvenstre for at angribe den ved Stoustrup og Erritsø staaende fjendtlige Brigade i Siden, en af hans Yndlingsbevægelser for Angreb. 3. Jægerkorps sattes til at forfølge Fjenden, og hele »Bevægelsen foretages med Ro og Orden, som om det var paa en fredelig Plads og ikke imellem susende Granater« (Vaupell). De to palisaderede Batterier og Forskansninger, Chr. Jensen nævner, er formodentlig de to Skanser ved Stoustrup (I og II), hvor en lille Afdeling i Skanse II ikke vilde vige, men kæmpede til det yderste, til Skansen blev taget med Storm. 3. Jægerkorps fortsatte Forfølgelsen, kom forbi den forladte Hyttelejr, gennem Fuglsangskoven til Stoustrup. Brigaden havde egentlig faaet Befaling til at standse, naar den havde besat Stoustrup, men Kaptajn Magius havde opdaget Fjendens Artilleripark paa en Mark ved Hejse Kro, han underrettede de nærmeste Afdelinger og tog Parken. Fjenden gjorde Modangreb, der dog brød sammen i Jægerne Id. Som Chr. Jensen nævner, fik Jægerne desuden Hjælp. De havde da bortskudt al deres Ammunition. Foruden i Erritsø havde Fjenden ogsaa Hyttelejren ved Stoustrup.

fik Ordre til at marchere ind til Frederits, hvor vi forblev til d.

7. om Morgenen. Kl. 8 blev vi sat over til Strib og marcherede til vores forrige Kvarter i Svenstrup.

8. Stillede til Appel om Fmd. Kl. 9.

9. Stillede idag ligesom igaar. Og idag har jeg skrevet et Brev til mine Forældre.

10. Stillede imorgen Kl. 5 til Arbejde ved Snoghøj, men da vi naaede Middelfart, gik Rygterne, at Tyskerne patrouillerede i Nærheden, og Kommandanten i Middelfart turde ikke lade os sætte over Bæltet. Han befalede os derfor at marchere tilbage i vores Kvarter.

11.—15. [Stillede til Appel, Lønning og 15. til Badning].

16. Stillede hele Korpset til Revue for General Bülow om Morgenen Kl. 8.

17. [Lønning].

18. Stillede til Afmarch for at Frederitsias Besætning [kunde afløses]. Om Morgenen Kl. 5 ankom vi til Strib og blev sat over Bæltet paa »Carolina Amalia«. Kl. 8 blev vi indkvarteret. Kl. 5½ stilledes til Forposttjeneste ved Stoustrup Landevej.

19. Afløst om Emd. Kl. 6½ af 2. lette Bataillon.

20. Paa Piquetvagt ved Lysthuset og marcherede tilbage til Byen om Morgenen Kl. 4.

21. Stillede til Appel et Par Gange.

22. Stillede til Feltprædiken om Fmd. Kl. 10 og hørte en dejlig Prædiken i Anledning af den store Sejr, vi havde vundet over vore Fjender. — Vaabenstilstanden siges at være sluttet.*) Endel Feltvagter er ogsaa afskaffet. Stillede til Feltvagt Kl.

*) Sluttet i Berlin 10. Juli.

5½ uden for Kongens Port og afløste 6. Bataillon Kl. 6.

23. Afløst af 2. lette Infanteribataillon Kl. 6½ Emd.

24. Stillede til Appel Kl. 2 Emd. og til Piquetvagt Kl. 8½ Emd.

25. Afmarcherede tilbage i vores Kvarter om Morgenen Kl. 4 og stillede til Afmarch Kl. 3 Emd. og marcherede 1 Mil ud paa Landet nord for Frederits og blev indkvarteret i en stor Landsby ved Navn Trelde hos Niels Jørgensens Enke.

26.—29. (Appel og Eksercits).

30. Stillede til Eksercits Kl. 7, men blev straks frigivet, fordi der var kommet Ordre, at vi skulde holde os marchfærdige hvert Øjeblik. Endelig kom Afløsningen Kl. 6 Emd., og vi stillede straks og marcherede efter Frederits og blev sat over Bæltet til Strib om Aftenen Kl. 10, marcherede derfra til Roerslev, hvor jeg først blev indkvarteret hos Gaardmand Peder Madsen om Morgenen Kl. 5 d. 31.

31. Stillede til Appel om Emd. Kl. 7, hvor jeg blev omkvarteret og kom til Husmand Jens Jørgensen paa Roerslevmark.

1. August. Stillede til Eksercits om Fmd. Kl. 9, til Læsning om Emd. Kl. 6.

2.—18. (Appel, Lønningsparade, Lægeundersøgelse, Læsning og et Par Dage paa Vagt).

19. Stillede til Afmarch Kl. 9 Fmd., marcherede til Typpering 2 Mil nær Assens, og jeg blev indkvarteret hos Gaardfæster til Grevskabet Wedelsborg, ved Navn Niels Pedersen om Emd. Kl. 2.

20.—27. (Appel, Eksercits, Lønningsparade og 26. til Kirkeparade Kl. 10 Fmd.).

28. Ingen Øvelser.

29. Stillede Kompagniet for at udvælge 3 Mand til Dannebrogsmænd. Valget faldt paa Jæger Langelse, Underjæger Høigyde og Rynkeby.

30. — 1. *Septb.* (Appel, Lønningsparade, Eksercits).

2. Idag afrejste 3. Batteri til deres Garnisons Kantonnement.

3.—4. (Lønningsparade, Appel).

5. Idag var jeg i Fjellested for at tale med Jøren Bruun og Niels fra Løftgaard.

6. (Appel).

7. Stillede til Afmarch om Morgenen Kl. 6 og blev af vore Værter kørt til Vissenberg Kro, som er 3 Mil fra Husby, i Kroen lejede vor Kaptajn 2 Vogne til at køre Kompagniets Tornystre til Odense, som er 2 Mil, for 6 Rbsk. Stykket af Tornysterne. Vi ankom til Odense Kl. 3 om Emd., og jeg blev indkvarteret hos Farver Hempel i Overgade Nr. 51.

8. Stillede om Morgenen Kl. 8. Vores Officerer havde besørget Vogne til at køre vore Tornystre til Nyborg, som er 4 Mil, for 8 Sk. Stk. Vi naaede Nyborgs Forstad om Emd. Kl. 4, hvor Borgerne havde rejst en stor Æresport for os, foroven prydet med det danske Vaaben og den Indskrift: »Vær velkommen!« Og paa venstre Stolpe prydet med Blomsterkranse og Aarstallet 1848 d. 9. April, 23. April, 28. Maj og 5. Juni. Paa den højre Stolpe med 1849 d. 13. April, d. 23. April og d. 6. Juli. Her stod Borgervæbningen opstillet, præsenterede Gevær og bød os velkommen med et 3 Gange gentaget Hurra. Herpaa marcherede vi ind i Byen under en lystig Musik og blev opstillet paa Torvet, hvor Borgermesteren *) holdt en smuk Tale, hvorefter vi istem-

*) Justitsraad, Byfoged Bierfreund.

mede et længe Leve for Kong Frederik den Syvende med et 3 Gange gentaget Hurra. Derpaa istemmede vi et 3 Gange gentaget Hurra for Nyborgs Borgere. Hvorefter Borgerne istemmede et Hurra for 3. Jægerkorps, hvorpaa jeg blev indkvarteret hos Smaakører R. Andersen.

Om Morgenen modtog vi Indbydelse fra Byens Borgere at møde i Eksercerhuset, da der var blevet anrettet Bal for os. Vi stillede til Doktorvisitation om Fmd. Kl. 10. Om Eftermiddagen Kl. 7 stillede hele Kompagniet i fuld Mundering for at deltage i de Lystigheder, som Borgerne havde anrettet for os. Eksercerhuset var paa det prægtigste smykket og overmaade brillant oplyst af en stor Del Lamper. Uden for Eksercerhuset paa Eksercerpladsen var opstillet Borde, som var besat med Spise- og Drikkevarer for os, Pladsen var rundt [omkring] omgiven med Træer, hvorpaa var opslaaet Lamper, paa den ene [Side] af samme Slags, som bruges i Købstæderne for at oplyse Gaderne, paa den anden Side var trukket en Snor fra det ene Træ til det andet, hvorpaa blev ophængt kulørte Lamper, som gav et overmaade prægtigt Skue i den stille Sommernat. Kl. omtrent halv otte kom alle Office-erne med Korpsets og Borgervæbningens Musik i Spidsen. De drog igennem Eksercerhuset og ud paa Eksercerpladsen og op til Enden af samme, som var en Bastion. Her var oprejst en Trone, hvorpaa stod følgende Indskrift ligesom Ildflammer:

»Saa glade I gik til blodigt Stævne,
og Hæder fulgte hvert dit Spor.
Derfor skal Danmark længe nævne
med Stolthed tredie Jægerchor.«

Derpaa marcherede de igen tilbage, hvor Borgermesteren holdt en smuk Tale, hvori han i samtlige Borgeres Navn bød os Velkommen og ønskede os, hvis Nødvendigheden atter skulde fordre vor Arm, samme Held og Lykke, som stedse havde fulgt os hidindtil. Derpaa udbragtes et 9 Gange gentaget Hurra for vor dyrebare Konge, Kong Frederik den Syvende. Efter ham besteg Byens Kateket *) Talerstolen og holdt en hjertegribende Tale. Derefter blev tvende Sange afsungne, som var forfattede i denne Anledning. Og derefter begyndte Festen for fulde Alvor, og hen paa Natten, da Punchen bragtes, afløste den ene Skaal den anden, hvoriblandt det gamle Danmarks Skaal og vore brave Officerers Skaal. Ogsaa General Ryes Minde helligedes en Tanke i denne Aftenstund. De bedste Ønsker blev gjort for vort dyrebare Fædrelands fremtidige Velgaaende. Der herskede den mest ubundne Glæde, og Tilfredshed lyste af alles Aansyn. Langt hen paa Natten skiltes vi ad, og hver gik i sit Kvarter. Næste Dag afleverede det gamle Mandskab deres Tøj, og den 11. September var ingen tilbage uden det garnisonerede Mandskab.

Efter 14 Dages Forløb siden vores Ankomst til Byen fik vi en ny Korpskommandør, nemlig Oberst v. Ræder, Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd. Det er en meget smuk Officer, en tapper Helt og en udmærket rask og snild Krigsmand, som vistnok er besjælet af vor forevige Ryes Aand og vistnok er vor gode gamle Generalmajor v. Schleppegrells Krigskammerat. Efter hans Ankomst til

---

*) Antagelig Lærer Langberg ved den borgerlige Realskole.

Korpset kom der som en ny Aand og Virksomhed iblandt os.*)

Vore Øvelser er saaledes indrettet i en vis Orden, som følger: Den Dag, som Kompagniet skal paa Vagt om Middagen, stilles til Gymnastik om Morgen Kl. 8. Kl. 10 er vi færdige dermed, og Kl. 10½ stilles til Eksercits, som varer en Time, hvorpaa det vagtfri Mandskab faar Lov at gaa hjem i Kvarternerne. Kl. 2 om Eftermiddagen mødes samme Mandskab paa Munderingskammeret for at rengøre de hjempermitteredes Munderingsstykker og Geværer. — Den Dag, Kompagniet kommer af Vagt om Middagen, stiller alt Mandskab til Gymnastik om Eftermiddagen Kl. 2 til Kl. 4. Den følgende Dag om Formiddagen Kl. 8 stiller hele Kompagniet til Felttjenesteøvelser, som varer til Kl. 11. Om Eftermiddagen Kl. 2 stilles til Skiveskydning, og naar hver Mand har skudt 2 à 3 Skud, saa er vi fri den Dag. Den fjerde Dag stilles om Morgen Kl. 8 igen til Skiveskydning, og naar vi er færdige dermed,

---

*) Johan Philip Thomas Ræder, f. 1795 paa Næs, Romsdalen, Norge, deltog som Sekondløjtnant i Kampene ved Bornhøved og Sehested 7. og 10. Decbr. 1813, var med Okkupationskorpset i Frankrig. 1847 Major ved 4. Jægerkorps i Slesvig By; de fleste i Afdelingen sluttede sig til Oprørerne, Ræder og en Del andre gik mod Nord. Han deltog i Træfningen ved Nybøl som Fører for 1. Bataillon. I 1849 deltog han med sin Afdeling i Fægtningerne i Sundeved. I Fredericiaslaget kæmpede hans Brigade i de Mezas Avantgarde. Kun kort Tid havde han med 3. Jægerkorps at gøre. I Felttoget 1850 førte han 5. Brigade og foretog det indledende Angreb i Slaget ved Isted. Han var en tapper og energisk Soldat, men nervøs og febrilsk, bange for at komme for sent og satte sine Reserver alt for tidligt ind. 1854 Generalmajor, 1862 Afsked som Generalløjtnant, døde 1869.

er vi fri til Kl. 3 om Eftermiddagen, da vi skal møde til Forelæsning, som varer to Timer. — Derpaa begynder den 5. Dag forfra, om Morgenens til Gymnastik osv. — Saaledes ved vi hver Dag vor Bestilling forud, undtagen Lørdag Eftermiddag og hele Søndagen, da vi altid er fri, undtagen vi er paa Vagt. Vi er ogsaa sædvanlig til Doktorvisitation og Renlighedssparade om Søndagen.

Jeg var indkvarteret fra 11. Sept. til 1. Nov. hos Tømrmester Larsen. Fra 1. Nov. indtil Dato har jeg været indkvarteret hos Rebslagermester Svendsen, begge Steder uden for Landporten.

En af de Sange, som blev afsungen ved den store Højtidelighed, som fandt Sted ved vores Indmarch i Nyborg i September 1849:

De droge fra Byen med klingende Spil,
 ej ænsende Frygt eller Fare.
 Hvorhen gælder Rejsen? — Ad Slesvig til!
 Med Krudt og med Kugler vi tæmme vil
 de meerumschlungne Skarer!
 Hvem var det, som Fjenderne Døden svor?
 Det var Nyborgs tapre Jægerchor!

Ved Bau de fremmest i Rækkerne stod
 — Friskarernes Bane det vorder.
 Der Hegermann *) offred sit ædle Blod,
 ved Slesvig Magius **) faldt for sit Mod
 mod Tyskernes Røverhorder.
 Hvem var det, som mandigen holdt sit Ord?
 Det var Nyborgs tapre Jægerchor.

---

*) Johan Frederik Hegermann-Lindenchrone, Kaptajn ved 3. Jægerkorps, falden ved Bov 9. April 1848.

***) Christian Vilhelm Magius, Kommandør for 3. Jægerkorps, falden ved Slesvig 23. April 1848.

I Sundeved førte de Dannebrog rød
mod Sakser og Slaver og Vender;
og hver Gang Sejrens Laure de nød,
og hver Gang voldte de Fjenden Død;
dem Gud og Konge jo sender.
Hvem var det, som mandigen holdt sit Ord?
Det var Nyborgs tapre Jægerchor!

Og atter de drage ad Kampens Fjed
for atter Sejr at fange.
Ved Koldings Skanser saa modigt de stred,
men ogsaa saa mangen i Græsset bed;
de vare saa faa mod saa mange.
Men den, som i Medgang og Modgang holdt Ord,
det var Nyborgs tapre Jægerchor!

Nu hjemad de vende med klingende Spil
fra Fredericias Lejre.
Vor Tak og vor Hyldest dem bringe vi vil,
de tapre, som ærligen bidroge til
den største blandt Dannemarks Sejre.
Velkommen! thi eders Bedrift var stor!
Hil dem! Nyborgs tapre Jægerchor!

(Hermed slutter de første to Ark. Næste Indførsel er 22. Decbr. 1849, men for denne Dag og Aaret ud meldes ikke om noget særligt, blot det sædvanlige »stillede til Appel« osv.).

Lærer Jeppe Hejbøl

D. 4. Maj 1949 døde pens. Lærer *Jeppe Hejbøl* hos sin Datter, Lærerinde *Lydia Hejbøl* i Bøvl i Sdr. Omme. Og saa stilfærdig og beskeden en Mand, Lærer Hejbøl end var, fortjener han dog at mindes ogsaa for mere end sin Indsats som Lærer.

Jeppe Hejbøl er født 12. Marts 1867 i Højlund i Ølgod som Søn af Gaardejer *Niels Jensen*, født 15-3-1817 paa Mølbygaard i Ansager Sogn, og *Johanne Kirstine Hermansen*, Datter af Gaardejer og Snedker *Herman Pedersen*, Hvoliager, Agersnap i Ølgod. — Jeppe Hejbøl havde saaledes gennem Slægtskab Tilknytning til adskillige af de gamle Bondeslægter i Ølgod og Ansager Sogne, de to Sogne, hvis Historie han kom til at sysle med.

Navnet Jeppe Hejbøl arvede Drengen efter sin Fasters Mand, der ejede St. Hejbøl omkr. 1850. Han døde, kort før Drengen blev født, og det faldt da ret naturligt, at det nye Skud i Slægten blev opkaldt og førte Navnet videre.

Lige saa naturligt var det, at Drengen Jeppe kom til Bondearbejdet, først hjemme og siden som Tjenesteknøs og Karl. Dette Arbejde kunde dog ikke helt tilfredsstillende den unge Karl. Han havde Lyst til Bogen og kom to Vintre paa Lærer Kristensens Højskole eller Vinterlærerseminarium i Hoven. Og

saa gik han i Gang som Lærer først i Knoldeflod i Grimstrup Sogn, siden i Bøel i Lønborg og Forsomho i Ølgod. Og endelig fik han Pladsen som Lærer paa Kvie Hede i Ansager Sogn, hvor han kom til at virke i 26 Aar.

I disse 26 Aar levede Jeppe Hejbøl med i den storslaaede Udvikling paa disse Hedeegne, hvor et vidtstrakt Hjørne af det store Sogn forvandlede fra Sognets Fattighjørne med megen Hede og faa Bosteder til et frugtbart, veldyrket og velbygget Bolav. Og for ligesom at slippe de sidste Mindelser fra den Tid, da der for mange af Sognets Folk syntes at klæbe Ynk og Armod ved Navnet Kvie Hede, saa blev nu hele det nye, blomstrende Bolav kaldt Kærbæk. — Kun den smukke Kvie Sø fik Lov at beholde det gamle Navn.

Det var 26 Aar i Fremgangens Tegn her i Kærbæk. Men det er dog ikke Jeppe Hejbøls Indsats som Lærer, her skal mindes, men hans Arbejde som Lokalhistoriker.

Allerede tidligt blev hans historiske Sans vakt, og som Lærer syslede han en Del med slægtshistoriske og lokalhistoriske Optegnelser. Og da et Udvalg i Ansager fik til Opgave at søge udarbejdet en Sognehistorie for Ansager, var det ret naturligt, at Valget faldt paa Lærer Hejbøl som Manden til at skrive og samarbejde denne Sognehistorie. Og i 1940 udkom saa »Ansager Sogns Historie«.

Denne Sognehistorie skal her hverken fremhæves eller kritiseres. — Der kan skrives Sognehistorier paa omtrent lige saa mange Maader, som der er Sogne. — Her skal kun nævnes, at Sognets Udvikling gennem de sidste 100 Aar: Opdyrkningstiden med dens anspændte Arbejde og vældige Frem-

gang paa alle Omraader, er meget fyldigt omtalt. Her er meget og godt Stof samlet, som rækker ud over det rent sognehistoriske.

Og eet har Jeppe Hejbøl forud for mange Sognehistorieforfattere: Et indgaaende og noget nærenestaaende personallhistorisk Kendskab til de sidste 3—4 Slægtled i de to Sogne: Ølgod og Ansager, der for ham blev baade Udspring og Endemaal.

Det faldt derfor af sig selv, at Jeppe Hejbøl ogsaa gik i Gang med sit Fødesogns, Ølgod Sogns, Historie særlig gennem de sidste 100 Aar, hvor han som ingen anden havde Forudsætning for at udrede Slægts- og Ejerforhold.

Dette Arbejde, der ikke er trykt og maaske ogsaa er lovlig bredt i sin Fremstilling til Udgivelse i Bogform, ligger nu som een af Grundstammerne i det Ølgod Sogns historiske Arkiv, som Læge Andreasen og Lærer Tom Kristensen gennem et dygtigt Arbejde har grundlagt.

En Lærers Gerning kan være kendbar i hans Virkekreds et Slægtled eller to ud over hans Virketid. En Historikers Arbejde har Mulighed for i Stilhed at kendes langt længere frem, fordi hans Arbejde kan være med til at knytte Tidsafsnit sammen og lægge Grund for ny Forskning og bedre Overblik. Ogsaa en Sognehistoriker kan her give sin lille Andel til et større Hele.

Derfor vil Lærer Jeppe Hejbøl ogsaa længe blive mindet i de to Sogne, han gennem Slægt og Arbejde er knyttet til.

S. Ff.

Seminarieforstander Helge Haar

Den 6. Januar 1949 døde forhenværende Seminarieforstander *Helge Haar*.

Han er født den 7. Sept. 1880 som Søn af Sognepræst Haar i Kongens Lyngby. 1906 blev han teologisk Kandidat, drev derefter Studier ved Universiteterne i Heidelberg, Erlangen og München. Efter Hjemkomsten blev han Lærer ved Hellerup højere Pigeskole, Femmers Kvindeseminarium og Assistent ved Københavns Univeritets teologiske Laboratorium. Kirkehistorie var hans Speciale.

I 1918 blev han Lærer ved Ribe Seminarium, som Forstander Søren Noe-Nygaard da havde solgt til Staten, der omdannede det til Statskvindeseminarium. I 1930 blev Haar Forstander for Seminariet og virkede som saadan til 1947. Tilgangen af Elever var temmelig ringe, men Helge Haars Energi holdt Seminariet oppe, til der kom bedre Tider, og der levedes et rigt Liv derude sammen med Forstanderen og dygtige Lærere. Haar var meget afholdt af sine Elever. Han samarbejdede med Ribe Lærerkreds, der holdt sine Møder her, ligesom han arrangerede store folkelige Møder derude.

For en saa historisk indstillet Personlighed som Helge Haar var det at bo i Ribe som for en Fisk at komme i Vandet. Det var en Selvfølge, at han blev

Formand for Museet i Hans Tavsens Hus, hvor han udførte et stort Arbejde og bl. a. beskrev flere af Museets sjældne Middelalderfund. Endvidere var han Næstformand i Ribe Turistforening og Medstifter af Ribe Musikforening.

Ligeledes indvalgte han i Bestyrelsen for Historisk Samfund for Ribe Amt, og Samfundet skylder ham Tak for hans Virksomhed her. Efter faa Aars Forløb trak han sig dog ud af Bestyrelsen.

Helge Haar har udsendt betydelige kirkehistoriske Arbejder — Emner fra det gamle Ribe har ofte tiltrukket ham — saavel som Afhandlinger af pædagogisk Art. Her skal blot nævnes hans Medarbejderskab ved »Kirkeleksikon for Norden« og ved Festskriftet i Anledning af Ribe Bispesædes 1000 Aars Jubilæum og hans Afhandlinger i »Ribe Stifts Aarbog«, hans Folkeudgave af Palladius' Visitatsbog, hans Afhandling om Ansgar i »Festskriftet til den danske Kirke 1926« og om Julens glemte Sanger Anders Pedersen Romdorph i Statsseminariets Elevforenings Aarsskrift 1933.

Efter at have taget sin Afsked som Forstander bosatte Haar sig i Barndomsbyen Lyngby, hvor han kun levede godt et Aar, saa kom Døden.

Som han savnes af Ribe By og dens Borgere, vil han savnes af kirkehistorisk interesserede Læsere.

H. K. K.

Litteratur om Ribe Amt

I »*Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok 1949*« har Gunnel Hazelius-Berg skrevet »Kommentar til en gåva«. Gaven, som Nordiska Museet har modtaget fra Frk. Eda Witt i Gränna, er en mærkværdig og »synnerligen vackert« tegnet Dug af fint, hvidt Linlærred, helt broderet med rødt Silke. Midtpartiet udgøres af et stort sammensat Adelsvaaben, omgivet af en Krans af Blomster, Blade og Frugter, som støttes af de to Vildmænd, der er velkendte fra det danske Rigsvaaben. Det øvrige af Dugen er udfyldt med et Mylder af Bladkviste, Blomster, Dyr og Fugle. Dugen er dateret 1643 og har Initialerne W. R. K. — F. K. R. Det gælder *Wentzel Rothkirch* og *Frue Kirsten Reedtz*. Det samme fremgaar yderligere af Vaabenet, i hvis venstre Halvdel man ser Rothkirchs fædrene og mødrene Vaaben og i højre Halvdel Kirsten Reedtzs tilsvarende. Kristian IV's Redningsmand fra Slaget ved Lutter om Barenberg, kendt som Holmarskal og Landkommissær samt Byggherre af Krogsgaard, og som sammen med sine tvende Hustruer er begravet i Tjæreborg Kirke, hvor et pragtfuldt Epitafium af Sandsten og Marmor og et skønt Smedejernsgitter minder om ham, har nu gennem denne »synnerligen vackre« Dug, af hvilken en Gengivelse pryder »Årsboken«s Forside, nok en Gang udfoldet en Rest af sin fordums Pragt. Det er blot Synd, at Dugen ikke havnede i det danske Nationalmuseum. — I »*Nordisk Numismatisk Årsskrift*« 1948 har Mønthistorikeren Sagfører Axel Ernst skrevet en meget interessant Afhandling: »*Bidrag til Ribe Mønts Historie*«, der søger at redegøre for og uddybe Georg Galsters Arbejde her i Aarbogen 1947, et Arbejde, som Axel Ernst finder har Bud til alle, der beskæftiger sig med Dan-

marks Mønthistorie. Af »Danmarks Riges Breve« er udkommet 6. Bind i 2. Række med enkelte Ting fra vort Amt. — C. J. Becker giver i »Mosefundne Lerkar fra den yngre Stenalder« (Aarbøger for nord. Oldkyndighed og Hist.) en ny Behandling af den kendte Jordgrav fra Dyssetid i Forum. — Pastor emer. J. Andreassen har i Anledning af Ho Kirkes 500 Aars Jubilæum, der fejredes 26. September 1948, og hvor ogsaa Historisk Samfund ved Biskop Scharling frembar sin Lykønskning, udsendt »Ho Kirke gennem fem Aarhundreder«. I den brede Fremstilling med rigelig Anvendelse af den almindelige Kirkehistorie har Andreassen navnlig ved Hjælp af Præstegaardens Arkiv og mundtlig Overlevering fremdraget en hel Del værdifuldt og interessant Stof, ligesom ogsaa den trykte Litteratur om Sognets kirkelige Forhold er flittigt benyttet. Indtil 1448 stod Kirken paa Kirkebjerg nord for Byen, men dette Aar flyttedes den til dens nuværende Plads. Endvidere gøres der Rede for Ejendomsforhold og gives Oplysninger om Præster, Kirkesangere og Menighedsraad. Bogen er forsynet med gode Billeder. Med »Ho Kirke« har Andreassen afsluttet Skildringen af Kirkerne i sit gamle Pastorat — Danmarks vestligste. — »Nabo til Kræn Vester« hedder Salomon Frifelts og T. Tobiassen Kragelunds sidste Bog. »Smaaskæbner med en stor Nabo« har den som Undertitel. I en indledende Novelle »Godt Naboskab« fortæller Frifelt en Kystbos salte Skæbne som Sømand og Landmand. I næste Afsnit skildrer Frifelt *den gudelige Vækkelse*, der gik »som et friskt, farende Foraarsvejr hen over Kysten, rystede op i Kystboernes Sind, lagde nye Toner ind i Tilværelsen og virkede efter sine egne Love herude i Livets og Dødens Grænseland«. Dernæst følger *en Strandingshistorie* om Konsul Lauritzens Damper »Nordsøen« og *Kaptajn Degn*, fortalt af Forretningsfører Christiansen. Ogsaa *Kaptajn N. Larsen* lader Frifelt fortælle spændende Oplevelser paa Havet og under forrige Krig i Konsul Lauritzens Tjeneste. Gennem *Fiskeskipper Anders Andersen* gives gode Oplysninger om *Fiskernes Forhold* og om *Storfiskeriet* — alt gengivet som Frifelt formaar det. Tobiassen fortæller indgaaende om *Fiskeri i gamle Dage*, om Aalejern og Fiskesnøre, om Glib, Vaad, Hamme, Ruse, Togger, Hus, Preg og Kry, om Fiskens Behandling, om Saltning og

Løbere, om Baadelag og Baadegilder og gamle Fiskeres Skæbner. Ogsaa denne Bog passer smukt i den lange Række af de to samarbejdende Forfatteres kulturhistoriske Skrifter. — I sidste Aarsberetning fra Nordby Skolevæsen har Skoleinspektør Niels Birkelund skrevet en udmærket Artikel om »*Nordby Skolevæsens Historie*«. 13. Febr. 1950 kan Nordby Borgerskole fejre 100 Aars Jubilæum. — »*Ribe Stifts Aarbog*« 1949 er ikke blot den hidtil fyldigste i Serien, men ogsaa en af de bedste. Som sædvanligt indledes den med et »*Brev fra Ribe Bispegaard*« af Biskop Scharling, der her paa en Maade tager Afsked med Stiftet — »dette interessante og brogede Stift; dette rigt bevægede Stift, hvor Livet baade i Fortid og Nutid har virket og udfoldet sig paa en Maade, der i Nord som i Syd gav Anledning til Brydninger under nationale og kirkelige Modsætninger, men i hvert Fald ikke gav Anledning til at falde i Søvn«. Videre søger Biskoppen at føre en »økumenisk Samtale« om Værdien af en dansk Folkekirke for derved hos modstridende Partier at finde større Forstaaelse og mere Enighed om, »hvorledes Kirkens Forhold bedst ordnes i et Folk som det danske«. Iøvrigt skriver Professor P. G. Lindhardt om »*Dines Pontoppidan*«, Faderen til en Række højtbegavede Børn og Præst i Ribe 1843—56. Gennem hans Sønners Værk lever hans Navn i dansk Kirke- og Litteraturhistorie. Lindhardt lader ham tillige afspejle det 19. Aarhundredes skiftende Teologi og nyvakte Kirkeforstaaelse. Artiklen hviler væsentlig paa Professorens større Arbejde »*Præsten Dines Pontoppidan*« i *Acta Jutlandica* 1948. Sognepræst H. B. Graabæk skildrer i sit særdeles værdifulde Bidrag »*Ved Babylons Floder* —« Indtryk fra 3½ Aars Arbejde i *Flygtningelejren i Oxbøl*. Ud fra sit intime Kendskab til Forholdene som Sognepræst i det af Besættelsen særlig overvældede Sogn og Medlem af Udvalget for Flygtningelejren har han som faa Betingelser for at kunne skrive om Oxbøllejren, og Afhandlingen viser, at han har udnyttet Betingelserne. Man faar et levende Indtryk af denne underlige Verden i det store Flygtningesamfund, menneskeligt, kulturelt og kristeligt — en grundlæggende Skildring. Pastor H. J. Helms fortæller om sin Fader »*Provst P. G. Helms*«, men ogsaa dennes Fader, den kendte Kirkehistoriker *Jacob Helms*, Adjunkt i Ribe og

Sognepræst i *Janderup-Billum*, omtales kort. 1892—1908 var P. G. Helms ogsaa Præst i dette Embede. Endvidere fortæller de sønderjyske Krigsfangers Ven, *den Jærnvad Præst N. A. Jensen* levende om sin Præstegerning i Ribe Stift. Provst P. Schülein skriver kort om *Carl Immanuel Scharling* og Biskop S. M. Westergaard om *Vor nye Biskop*. Pastor B. Lundsgaard har en Oversigt over *Personskifte Inden for Præstestanden*, og Bogen slutter med en Række forskelligartede *Noter*. — I »Jul i Vestjylland« 1948 har Aug. F. Schmidt skrevet »*Fra Vinterens Folkeliv i Egnen mellem Ribe og Gram*«, og H. K. Kristensen skriver om »*Ansgars Mission i Sverrige*«. — Hæftet »*Maagen*«, der tidligere har bragt en Del Folkemindestof, har i Hæftet for 1948 udviklet sig til at blive en *Samling Folklore fra »Vestkysten«s Læsekrede*, isprængt biografisk Stof. —

»*Præsten og Forfatteren Mads Henrik Nielsen. En Ven skildret af en Ven*« er en varmt følt Skildring af Præsten, Historikeren og Mennesket M. H. Nielsen, født i *Plovstrup*, Præst i *Kvong-Lyne* og senere i *Skrydstrup*. Endvidere gengives i et Tillæg de smukke Mindeord, H. Grønbæk skrev her i Aarbogen 1948. Vennen er Pastor N. A. Jensen. — Et Privattryk, udsendt som Julegave til Familien, kan det have Interesse for andre? Ja, det er i alt Fald Tilfældet med Klara Sørensens lille Skrift: »*Til mine Søstres og mine egne Børn*«. Fru Sørensen skildrer her sine Bedsteforældre og Forældre (Anders Simonsen Sørensen og Ellen Christensen, Billumtarp, og deres Datter Karen, der blev gift med Th. Thomsen fra Dalkær) saa levende, smukt og sandt, at det maa interessere. Det grundtvigskprægede folkelige og kirkelige Liv, som levedes i Hjemmet, faar vi ogsaa et Indblik i. En Datter fra dette Hjem er den landskendte Fru Villemoes Andersen. Desværre kan det smukke Hæfte ikke købes. — Til C. Heilskov: Dansk Provinstopografi, der er en udmærket Hjælp for dem, der arbejder med Lokalhistorie, vil der inden Aarets Udgang komme et *Supplementsbind*, som kan faas til en betydelig nedsat Forbudspris.

H. K. K.

Virksomheden

Det forløbne Aar har bragt en glædelig Bedring i *Historisk Samfunds Økonomi*, der har været noget vanskelig under Dyrtiden, da Samfundets Indtægter slet ikke kunde holde Skridt med Prisstigningen. Bedringen skyldes først og fremmest, at en Række Kommuner (se »Nye Medlemmer«) har indmeldt sig som Medlemmer til et forhøjet Kontingent, mindst 12 Kr. aarligt, saaledes som det ogsaa er Tilfældet med en Række Kommuner i vort Nabosamfund i Ringkøbing Amt. Vi takker de paagældende Sogneraad for deres Forstaaelse og Hjælp. Ligeledes takker vi Varde Byraad for Tilskud paa 100 Kr., Lunde Sogneraad 25 Kr. og Horne Sogneraad 12 Kr. Endvidere takker vi Ribe Amt og Staten for forhøjede Tilskud. En Annonce har ogsaa givet os en Ekstraindtægt. Medlemstallet viser en lille Fremgang. Vi har 4 Æresmedlemmer, 20 livsvarige, 701 ordinære, 37 Sogneraad og 35 Subskribenter (Medlemmer fra andre Samfund). Vi beder vedblivende Medlemmerne arbejde for ny Fremgang. Jo flere vi er, jo bedre kan vi magte vor Opgave!

Aarsmødet afholdtes i *Grindsted* d. 25. Sept. Lærer *H. Øllgaard*, Hejbøl, valgtes til Ordstyrer. Formanden, Forfatteren *Salomon Frifelt*, aflagde Beretning, omtalte Udflugten til Eventyrets Land, »den bedste i mange Aar«, den vanskelige økonomiske Stilling og Henvendelsen til Sogneraadene om at tegne sig som Medlemmer. Sluttelig mindedes han to af Samfundets trofaste Medarbejdere, som var afgaaet ved Døden siden forrige Aarsmøde, nemlig Forstander *Chr. la Cour Pedersen*, Skibelund, og Pastor *M. H. Nielsen*, Aabenraa, tidligere Kvong-Lyne og Skrydstrup. Redaktøren og Kassereren, Lærer *H. K. Kristensen*, aflagde

Beretning og Regnskabet, der godkendtes. I Stedet for la Cour Pedersen valgtes Provst (nu Biskop) *M. C. Lindgaard*, Vejen, til Bestyrelsen. Endvidere genvalgtes Biskop *Scharling* og Forretningsfører *T. Tobiasen*, og som Revisorer genvalgtes Kontorchef *Lerche-Thomsen*, Ribe, og Kunstmaler *N. Holbak*, Esbjerg. Læge *J. Andreasen*, Ølgod, og Lærer *Tom Christensen*, Ølgod, rejste en Forhandling om Samfundets Bibliotek og Arkiv, der resulterede i en Beslutning om at forsøge at danne Læsekredse. Ved det paafølgende offentlige Møde holdt Lærer *H. K. Kristensen* Foredrag om Herregaarden Urup og Læge *J. Andreasen* om »Hvorledes et Sognearkiv bygges op«. Andreasen viste her paa en interessent Maade, hvordan han sammen med Lærer Tom Christensen havde skabt et Sognearkiv i Ølgod, omtalte Indsamlingen af ikke afleveringspligtigt Materiale, mundtlig Overlevering, regelmæssigt indsamlet Avisstof og Fotokopier af Dokumenter og Protokoller i Arkiverne og de Grupper, hvori Arkivet var ordnet. Endvidere fremlagde Lægen Prøver fra Sognearkivet, og ved Hjælp af Lysbilleder saas Fotokopierne. Formanden takkede, og ved Kaffebordet havde adskillige Ordet. Sygehusinspektør *H. C. Larsen*, Grindsted, fortalte om den aabne Begravelse i Grindsted Kirke, hvor Bendix Nordby til Urup ligger begravet, og foreslog, at Grindsted Sogns Beboere, Museumsforeningen og Historisk Samfund i Forening søger rejst en Sten paa Tomten af det gamle Urup, en Tanke, der blev støttet af Gaardejer *L. Søndergaard*, Eg, og Historisk Samfund lovede at medvirke ved Rejsningen.

Sommerudflugten til Nørholm og Kapelbanken i Torstrup Sogn den 18. Juni 1949 blev en smuk Oplevelse. Foran Nørholms Hovedbygning samledes i det straalende Sommervej ca. 300 Mennesker. Her bød *Salomon Frifelt* velkommen og takkede Godsforvalter *Mengel*, Nørholm, fordi han havde vist Historisk Samfund den Velvilje at lade det holde Møde paa Nørholm og bese den smukke Hovedbygning og dets Minder. Under Ledelse af Godsforvalteren og *H. K. Kristensen* besaa man derpaa Opholdsstuerne, hvorefter *H. K. Kristensen* paa Havetrappen talte om Nørholms Bygherre, *A. C. Teilmann*, den rigt begavede Mand, som Kristensen kaldte »det største Landbrugsgeni, som Vestjylland har fostret«. Derefter drog man over den

fredede Hede til St. Gertruds Kilde og Kapel. Her talte Pastor *K. Hogsbro Østergaard*, Aastrup, om Udgravningen af Kilden og Kapellet (jfr. Fra Ribe Amt 1938) og gav dergennem et Billede af Kildedyrkelsen og Helgentroen. Derpaa afslørede Bygmester *Andreas Pedersen*, Sig, en Minde-

Stenen paa „Kapelbanken“ i Torstrup Sogn

sten og udtalte Haabet om, at Stenen vilde minde kommende Slægter om deres Samhørighed med Fortiden. Paa Stenen er udhugget et Kors og Indskriften: »Sct. Gertruds og Sct. Birgittes Kilde. En fredlyst Plet i fordums Tid gav Helsebod i Livets Strid.« *Salomon Frifelt* sluttede Højtideligheden og ønskede, at Samhørigheden med vore Fædre altid maa være levende. — Efter Afsløringen samledes Deltagerne til et festligt Samvær paa Sig Hotel, hvor flere havde Ordet. *Salomon Frifelt* takkede *Grosserer Lund*, *Esbjerg*, og Sekretær *Albert Nielsen*, *Nordby*, der som Ejere af Jorden, hvor Stenen er rejst, velvilligst havde stillet Grunden til Raadighed for Stenen og Afsløringen. Gaardejer *Laurids Pedersen*, *Ovnbøl*, der har været den driven-

de Kraft ved Rejsningen, redegjorde for Arbejdet og fortalte, at Stenen i sin Tid havde siddet i Torstrup Kirke, men for over en Menneskealder siden var flyttet uden for Kirkegaarden. *Skjærning Leth*, Mejls, takkede Historisk Samfund for dets Virksomhed og opfordrede til endnu større Tilslutning. *H. K. Kristensen* fortalte om den 350 ha store fredede Nørholm Hede og de botaniske Undersøgelser, dér foregaar, og takkede de Mænd i Sognet, der havde ladet Mindestenen rejse.

Til Medlemmerne!

Historisk Samfund indbyder sine Medlemmer til at indmelde sig i *Læsekredse*, hvor andre Amters Aarbøger vil cirkulere. De, der ønsker at deltage, bedes meddele det til Lærer Kristensen, Lunde J., samt opgive, hvilket Amts Aarbog, man ønsker. Laanetiden er 1 Uge. Portoen betales af Afsenderen, ellers er Laanet gratis.

»*Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Kommission til Undersøgelse af de i dansk Privateje bevarede Kilder til dansk Historie*« har opfordret os til at henlede vore Medlemmers Opmærksomhed paa denne Kommissions fortjenstfulde Virksomhed. Rundt omkring i vort Amt findes sikkert adskillige skriftlige Efterladenskaber af Værdi for Historien, saaledes vedrørende Politikere, Højskolefolk, Kommunalvirksomhed, Erhvervsliv osv., ligeledes Dokumenter og Kort fra Udskiftningen, Dagbøger, Regnskabsbøger fra ældre Tid, Dele af Sogneforstanderskabs- og Sogneraadsarkiver, Fattigkommissions- og Skoleprotokoller, Kirkeregnskaber m. m. Maaske er der enkelte, der ikke ønsker at aflevere disse Sager, men Kommissionen vil alligevel være glad ved at faa oplyst, hvilke Sager der findes, og hvor de findes. Hovedsagen er, at de ikke gaar til Grunde, men bliver godt og sikkert opbevaret. Man bedes i alle Tilfælde henvende sig til vort Samfunds Bestyrelse, der saa vil lade Oplysningen gaa videre til Kommissionen.

Dansk historisk Fællesforening har ændret Priserne paa en Række Publikationer. De er herefter saaledes:
Aarsabonnement paa *Fortid og Nutid* 6,00 Kr. (10,00).
Fortid og Nutid 1914—30, Bd. I—VII, 4,80 pr. Bd.

— 1931—42, Bd. IX—XIV, 6,80 pr. Bd.

— 1943—, Bd. XV, 8,00 pr. Bd.

E. Kroman: *Skriftens historie* 4,50 (6,00).

Holger Hjelholt: *Skriftprøver* 6,80 (8,50).

Nygård: *Anvisning til at drive historisk-topografiske Studier* 0,75.

Chr. Axel Jensen: *Bibliografisk Vejledning for historiske Lokalsamlinger* 0,75.

Holger Hansen: *Om Opbevaring og Ordning af Købstad-arkiver* 0,75.

Nationalmuseet og den lokalhistoriske Forskning 0,75.

Ovennævnte Skrifter faas portofrit tilsendt ved Indbetaling af Beløbet paa Postgiro 86264. *Fortid og Nutid. Landsarkivet, Viborg.*

Endvidere kan vore Medlemmer og Subskribenter faa nedennævnte Bøger til Favørpris.

Fra Ribe Amt 1903—28 er udsolgt i Boghandelen. Restoplaget sælges kun til Medlemmer og Subskribenter. Pris 5 Kr. pr. Aargang. Øvrige Aargange 3 Kr. Enkelte Aargange udsolgt.

Steen Böcher: *Vandmøller i Ribe Amt* 6 Kr. (Bogladepris 7,50). H. K. Kristensen: *Øster Horne Herred* 9 Kr. (12 Kr.). Disse Bøger faas hos H. K. Kristensen, Lunde J.

Kr. la Cour Pedersen: *Skodborghus* 0,75; do.: *Morten Eskesens Saga* 3,00. Disse to Bøger faas hos Boghandler H. Bruun Møller, Vejen.

Danmarks Riges Breve 5,00 (12,00) hos Det danske Sprog- og Litteraturselskab, V. Boulevard 44, København V.

Andre historiske Amtssamfunds Aarbøger faas til nedsat Pris. Henvendelse til paagældende Amtssamfund eller H. K. Kristensen.

NYE MEDLEMMER 1948.

A. *Støttende Medlemmer (Kommuner o. a.), der betaler et Kontingent paa mindst 12 Kr.*

Bramminge Sogneraad.	Janderup-Billum —.
Veerst-Bække —.	Holsted —.
Brørup —.	Kvong —.
Jernved —.	Seem —.
Nordby, Fanø —.	Aastrup —.

Ho-Oxby —.	Vejen —.
Varde Landsogns —.	Bryndum —.
Øse —.	Ø. Vedsted —.
Grene —.	Føvling —.
Darum —.	Outrup —.
Ansager —.	Alslev-Hostrup —.
Malt —.	Folding —.
Lindknud —.	Nr. Nebel-Lydum —.
Tjæreborg —.	Aal —.
Grindsted —.	Tistrup —.
Hunderup —.	Gørding —.
Seest —.	Aarre —.
V. Vedsted —.	Gesten —.
Faaborg —.	

B. Ordinære Medlemmer.

Fru Rand, Esbjerg.
 Fru Graversen, Sønderris.
 Kioskejer E. Enevoldsen, Esbjerg.
 Fiskeskipper Ib Bank, Esbjerg.
 Konstruktor H. Chr. Hansen, Esbjerg.
 Forretningsfører G. Ulrik, Esbjerg.
 Fiskeeksportør Chr. Kolle, Esbjerg.
 Mejerist Holger Nielsen, Brørup.
 Lærer Jensen, Oxbøl.
 Roskilde Bibliotek.
 Landmand Svend B. Troelsen, V. Vedsted.
 Skomager Knud Schou, Skovlund.
 Sygeplejerske Marie Schou, Grindsted.
 Malermester Weis, Skovlund.
 Pastor J. J. Rossel, Skovlund.
 Førstelærer K. G. Borg, Oxbøl.
 Fhv. Gymnastiklærer Rasmus Vind, Esbjerg.
 Sognepræst H. Øllgaard, Lunde.
 Apoteker Freese, Grindsted.
 Gdr. Jens Eg Jensen, Horsbøl.
 Forfatterinde Fru Lis Kjelst Rathje, Hillerød.
 Landpostbud Aage Christensen, Vejen.
 Gdr. Alf. Gundersen, Ho.
 Gdr. Jørgen Gregersen, Mosevraa.
 Radiotelegrafist Kaj Blok Sillesen, Blaavand.

Dyrlæge J. Deigaard Bruun, Nordenskov.
Konstruktør C. Nørgaard Nielsen, Ribe.
Gdr. P. Rosendahl, Nørrekærgaard, Gredstedbro.
Lærer Arne Schmidt, Esbjerg.
Gdr. Mads Madsen, Lykkebjerg, Sig.
Gdr. Hans Hansen, Stokbæk, Sig.
Gdr. Søren Nielsen, Nørtarp, Lunde.
Gdr. Kr. Boysen Nielsen, Allerslev, Outrup.
Rentier Johs. Christensen, Esbjerg.
Uddeler C. F. Christensen, Esbjerg.
Apoteker C. Damgaard, Esbjerg.
Trafikkontrollør J. C. Jessen, Esbjerg.
Fiskeeksportør M. Iversen, Esbjerg.
Fiskeeksportør Chr. Larsen, Esbjerg.
Fisker C. P. Leismann, Esbjerg.
Skræddermester Markus Pedersen, Esbjerg.
Købmand Østergaard, Sig.

C. *Subskribenter.*

Disponent F. Hagen Olsen, Hellerup.
Adjunkt A. Karkov, Maribo.

REGNSKAB FOR AARET 1948

<i>Indtægt</i>	Kr.	Øre	<i>Udgift</i>	Kr.	Øre
Medlemsbidrag og Subskription	4139	00	Underskud	555	95
Godtgjort Porto	366	10	Aarbogens Trykning, Klicheer og Særtryk	3795	40
Salg af Aarbøger	154	00	Forfatterhonorarer	455	00
Tilskud fra Ribe Stiftamt	200	00	Udsendelsen	556	60
— - Staten	200	00	Møder	189	85
— - Varde Byraad	100	00	Bogkøb	16	00
— - N. Nebel Sparekasse	50	00	Løn til Redaktør og Sekretær	250	00
— - Varde Sparekasse	25	00	Dansk historisk Fællesforening	71	86
— - Horne Kommune	12	00	Repræsentation	45	00
— - Lunde Kommune	25	00	Porto m. m.	116	38
Renter	2	68	Kassebeholdning	88	74
Annonce paa Omslaget	275	00			
Leje af Lysbilleder	25	00			
Godtgjort Klicheer og Særtryk	567	00			
Balance...	6140	78	Balance...	6140	78

GRUNDFONDEN:

Grundfonden 1/1 48	Kr. 2140 55
Indvundne Renter	— 63 84
Grundfonden 10/6 49	Kr. 2204 39

Lunde, Jyll., 6. Juni 1949.

H. K. Kristensen

Revideret uden Bemærkning

Ribe, den 6. August 1949.

P. Lerche Thomsen.

Niels Holbak.

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Justitsraad Chr. Hansen Clausen. Af Dommer Aa. Grum Schwensen.
2. Aastrup Kirke. Af Forstander F. Elle Jensen.
3. De nyttige Sten og et Par af deres Mestre. Af Forretningsfører T. Tobiassen Kragelund.
4. En hustomt fra romersk jernalder. Af Konservator, cand. mag. Knud Thorvildsen.
5. Trælborg i Veerst skov. Af Lærer John Kvist.
6. Vore faldne og døde 1848-50. Af Sognepræst K. Høgsbro Østergaard.
7. En Soldaterdagbog. Af Lærer H. K. Kristensen.
8. Mindeord. Lærer Jeppe Hejbøl, Seminarieforstander Helge Haar.
9. Litteratur om Ribe Amt.
10. Virksomheden. Nye Medlemmer. Regnskab.

Generalforsamling afholdes i Veerst Forsamlingshus Lørdag den 24. September Kl. 18,30. Offentligt Møde Kl. 19,30 med Foredrag af Førstelærer John Kvist, Kragelund: »Træk af Veerst Sogns Historie«. Fremvisning af Historisk Samfunds Farvelsbilleder ved H. K. Kristensen. Fælles Kaffe bord.

Historisk Samfund for Ribe Amt har følgende Bestyrelse: Forfatteren Salomon Frifelt, Ølgod, Formand, Redaktør P. Friis, Varde, Lærer H. K. Kristensen, Lunde, Jyll., Kasserer og Sekretær, Biskop C. M. Lindegaard, Ribe, Biskop, Dr. phil. C. I. Scharling, Kongens Lyngby, Forretningsfører T. Tobiassen, Esbjerg, og Sognepræst K. Høgsbro Østergaard, Aastrup, Glejbjerg. — Redaktionsudvalget er H. K. Kristensen (Fmd), Biskop C. I. Scharling og T. Tobiassen.

DANSK ANDELS GØDNINGSFORRETNING